

JUSTIȚIA JUVENILĂ

Îndrumar pentru judecători și procurori

AUTOR: VIORICA PUICA
judecător, judecătoria Botanica, mun.Chișinău

CHIȘINĂU 2014

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Puica, Viorica

Justiția juvenilă : Îndrumar pentru judecători și procurori / Viorica Puica. – Chișinău : S. n., 2014 (Combinatul Poligrafic). – 104 p.

Apare cu sprijinul financiar al UNICEF.

ISBN 978-9975-4411-4-8.

343.137.5

P 98

Autor: Viorica PUICA

Foto: © UNICEF Moldova / 2008

Publicația apare cu sprijinul UNICEF. Opiniile exprimate în această lucrare nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorului.

SUMAR

Cuvânt de introducere	4
I Concepții generale privind justiția juvenilă	5
II Standarde internaționale în domeniul justiției juvenile	7
III Particularitățile desfășurării urmăririi penale în cauzele privind copiii în conflict cu legea	17
IV Particularitățile examinării cauzelor copiilor în conflict cu legea în instanțele judecătorești.....	43
V Aplicarea măsurilor procesuale de constrângere. Alternativele în justiția pentru copii.....	53
VI Particularitățile instrumentării cauzelor privind copiii care nu sunt subiecți ai răspunderii penale.....	68
VII Cadrul legal al instituției probațiunii în Republica Moldova.....	77
VIII Medierea penală	91

CUVÂNT DE INTRODUCERE

Comunitatea internațională acordă o atenție tot mai sporită justiției pentru copii în conflict cu legea și insistă ca aceștia să beneficieze de un tratament diferit de cel al adulților.

În ultima perioadă, legiuitorul din Republica Moldova a efectuat reforme legislative în domeniul protecției drepturilor copilului în contact cu sistemul de justiție, fiind operate un șir de modificări în Codul Penal, Codul de procedură penală, în favoarea minorilor.

Conform observațiilor Comitetului ONU, legislația Republicii Moldova este mai compatibilă cu standardele internaționale: exercitarea urmării penale pe cauzele pornite în privința minorilor a fost transferată de la poliție în competența procurorului, durata sancțiunilor pentru copii a fost redusă, numărul copiilor care sunt scoși în afara sistemului juridic penal cât mai devreme posibil este în creștere, au fost create servicii de probațiune, de mediere, numărul copiilor privați de libertate a scăzut și au fost întreprinse eforturi de a școlariza copiii aflați în detenție preventivă.

Totodată rămâne fără rezolvare problema copiilor care comit fapte de natură penală, până la atingerea vârstei de la care survine responsabilitatea penală. Cauzele penale în privința acestora sunt încetate în baza legii procesuale, însă comportamentul acestora constituie în continuare un pericol pentru sine și societate.

Regulile de la Beijing, adoptate de Organizația Națiunilor Unite prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985, recomandă ca personalul care intră în contact cu copiii să fie calificat și profesionist, să beneficieze în prealabil de o instruire specială. Personalul din justiția juvenilă: polițiștii, consilierii de probațiune, mediatorii, procurorii și judecătorii trebuie să primească o instruire specială și să fie răspunzători pentru toate acțiunile și strategiile lor.

În contextul aspectelor ce influențează negativ respectarea și implementarea eficientă a drepturilor copiilor în contact cu sistemul de justiție în Republica Moldova, acest studiu are drept scop, în limitele celor 3 sarcini didactice: la nivel de cunoaștere și înțelegere, aplicare și atitudini, să evidențieze concepul și principiile de bază ale justiției pentru copii în conflict cu legea, legislația națională și actele internaționale care reglementează justiția juvenilă, precum și jurisprudența Curții Europene în cazurile cu minorii în conflict cu legea.

La fel, este important ca după instruirea judecătorilor și procurorilor, aceștia să poată estima sistemul de justiție ca unul prietenos cu copilul, să abordeze minorul în conflict cu legea nu ca pe un infractor, dar ca pe un copil care are nevoie de asistență și suport special, să poată efectua acțiunile procesuale în corespundere cu vârsta copiilor, ținând cont permanent de gradul de maturitate emoțională, psihică și intelectuală a copilului, precum și să poată aplica o terminologie și un limbaj accesibil pentru copil.

I. Concepții generale privind justiția juvenilă

1. Noțiunea și sarcinile justiției juvenile

În contextul Recomandării REC (2003) 20 a Comitetului de Miniștri a Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată la 24.09.2003, noțiunea de „minor juvenil” înseamnă persoana care a atins vârsta de răspundere penală, dar nu și majoratul, însă recomandarea se extinde și asupra acelor copii care în viitorul apropiat vor atinge această vârstă.

Termenul de „justiție juvenilă” se referă strict la copiii aflați în conflict cu legea penală.

În sens juridic, termenii de „justiție juvenilă” și „justiție pentru copii” nu sunt identici. Termenul „justiție juvenilă”, după cum am menționat mai sus, se referă la un sistem de justiție pentru copiii care sunt acuzați că au comis fapte penale, iar termenul de „justiție pentru copii” trebuie privit mai larg, incluzând și martorii, victimele minore.

Sistemul de justiție juvenilă este o componentă formală a definiției mai largi care cuprinde toate infracțiunile comise de minori. Suplimentar instanțelor de judecată care examinează cauzele minorilor, sistemul cuprinde structurile oficiale: poliția, procuratura, avocatura, mediatorii, serviciul de probațiune și instituțiile penitenciare. Sistemul trebuie să activeze în cooperare cu autoritățile relevante domeniului sănătății, învățământului, de asistență socială și organele nonguvernamentale.

Sarcinile de bază ale justiției juvenile sunt:

- de a preveni comiterea și recidiva faptelor de natură penală;
- de a resocializa și a reintegra infractorii minori;
- de a se preocupa de necesitățile și interesele victimelor.

Sistemul de justiție juvenilă trebuie privit ca un component al unei strategii mai largi de prevenire a delincvenței juvenile care ține cont de contextul larg al familiei și școlii.

2. Principiile generale ale justiției juvenile

Sistemul de justiție juvenilă se fundamentează pe anumite reguli de bază care determină activitatea în cadrul acestuia, numite principii.

Aceste principii derivă din actele internaționale din domeniu și asigură justiția juvenilă să fie un sistem corect și uman.

Din analiza Convenției pentru drepturile copilului, deducem 4 principii generale, care sunt considerate esențiale pentru implementarea tuturor celorlalte drepturi:

1. nondiscriminarea;
2. interesul superior al copilului;
3. dreptul la viață, supravețuire și dezvoltare;

4. respectarea opiniei copilului.

Din categoria principiilor specifice justiției juvenile, pe care le regăsim la fel din Convenție și alte acte internaționale, am putea numi:

- a) reabilitarea și reintegrarea copiilor;
- b) tratarea copilului în conflict cu legea ca pe o victimă;
- c) separarea justiției pentru adulți de cea pentru copii;
- d) neinstituționalizarea copiilor;
- e) limitarea aplicării justiției juvenile;
- f) abordarea complexă.

II. Standarde internaționale în domeniul justiției juvenile

1. Instrumentele internaționale în domeniul justiției juvenile

Cele mai relevante acte internaționale care guvernează tratamentul copiilor în conflict cu legea sunt:

- Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la 4.11.1950, în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.341;
- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la 20.11.1989, ratificată de Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului nr.408-XII din 12.12.1990, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.51;
- Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată la Lanzarote, 25.10.2007;
- Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16.12.1966, ratificat de Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990, publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.30;
- Jurisprudența Curții Europene;
- Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de Organizația Națiunilor Unite prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985;
- Normele ONU pentru protecția minorilor privați de libertate, adoptate prin Rezoluția nr.45/113 din 14.12.1990;
- Regulile minimale ale Națiunilor Unite pentru elaborarea măsurilor neprivative de libertate (Regulile de la Tokio), adoptate la 14.12.1990;
- Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), adoptate prin Rezoluția nr.45/112 din 14.12.1998;
- Recomandarea nr.R.19(99) a Comitetului de Miniștri către Statele Membre cu privire la mediere în cazuri penale, adoptată la 15.09.1999.
- Principiile privind justiția în cauze care implică victime și martori ai infracțiunii dintre copii, 2005;
- Recomandarea REC (2003)20 a Comitetului de Miniștri a Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată la 24.09.2003;
- Recomandarea ONU nr.10 din 25.04.2007 privind observații de ordin general referitor la drepturile copiilor în cadrul înfăptuirii justiției.

2. Descrierea succintă a actelor internaționale specifice justiției pentru copiii în conflict cu legea

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului este tratatul în domeniul drepturilor copilului, care în coroborare cu recomandările Consiliului Europei, Comitetului pentru drepturile copilului impun un set de standarde internaționale obligatorii în domeniul promovării, protecției drepturilor copilului, inclusiv a copilului în conflict cu legea.

Articolul 3 (1) din Convenția *cu privire la drepturile copilului* prevede că, toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice ori private de ocrotire socială, de către tribunale, autorități administrative sau de alte organe, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate.

La fel, Regulile de la Beijing cer personal calificat și profesionist, care a beneficiat de o instruire specială în prealabil, coordonarea instituțiilor și folosirea studiilor ca bază pentru programe de dezvoltare, politici de evaluare la luarea de decizii. Tot personalul din justiția juvenilă trebuie să primească o instruire specială și să fie răspunzători pentru toate acțiunile și strategiile lor.

Regulile de la Beijing prevăd că înțelesul noțiunii de capacitate penală trebuie să fie definit în mod clar și că vârsta răspunderii penale nu trebuie fixată la o limită prea mică, ținând cont de gradul de maturitate emoțională, psihică și intelectuală a copilului. Definirea vârstei răspunderii penale trebuie făcută într-un cadru juridic care să țină seama de capacitatea, abilitățile de dezvoltare și experiența contextuală a unui copil.

Potrivit art. 40 alineatul 3 lit. (a) din Convenția *cu privire la drepturile copilului*, Statul-parte trebuie să stabilească o vârstă minimă a responsabilității penale sub care copiii nu pot fi trași la răspundere pentru presupusa comitere a unei infracțiuni.

Articolul 40 litera b) punctul iii) din Convenția *cu privire la drepturile copilului* prevede ca cauza să fie examinată, fără întârziere de către o autoritate sau de către o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă, conform prevederilor legii, în prezența avocatului și dacă acest lucru nu este contrar interesului superior al copilului datorită, în special, vârstei și situației sale, în prezența părinților săi sau a reprezentanților legali.

În conformitate cu dispozițiile art.37 alineatul 1 lit. (b) din Convenția *cu privire la drepturile copilului*, copiii nu trebuie să fie privați de libertate în mod ilegal sau arbitrar. Dacă se află în arest, copiii trebuie să fie separați de adulți, cu excepția cazurilor în care se consideră că este în interesul copilului să nu se procedeze astfel. Toți copiii privați de libertate vor fi tratați uman și cu respect, și într-un mod care să țină seamă de nevoile lor specifice. Un astfel de tratament uman include dreptul la asistență juridică sau de altă natură, cum ar fi serviciile medicale sau psihologice.

Documentele Națiunilor Unite recomandă să se excludă recurgerea la detenție preventivă pentru minori, cu excepția cazurilor de infracțiuni deosebit

de grave comise de minori cu vârste mai mari, iar în acest caz, să se limiteze durata detenției preventive, minorii să fie separați de adulți și hotărârile de acest gen să fie, în principiu, ordonate, după consultări prealabile, cu un serviciu social, în vederea alegerii unor propuneri alternative.

Același articol din Convenție, precum și Regulile de la Tokio prevăd de asemenea că, în cazul copiilor, se poate recurge la privarea de libertate doar ca la o măsura extremă și pentru perioada cea mai scurtă care se impune.

Conform prevederilor Convenției, orice copil are dreptul să conteste legalitatea măsurii privative de libertate adresându-se autorității competente, relevante, independente și imparțiale, și să primească o soluționare imediată.

3. Mecanisme de monitorizare și aplicare a standardelor internaționale

Pe lângă cadrul de reguli naționale și internaționale în domeniul justiției pentru copiii în conflict cu legea, a fost stabilit și un sistem de organe pentru monitorizarea aplicării acestora la nivel național.

Din sistemul de organe și instituții pentru monitorizarea aplicării regulilor naționale și internaționale fac parte:

- Comitetul pentru drepturile copilului, care are drept scop monitorizarea respectării de către statele membre ale Convenției ONU cu privire la drepturile copilului;
- Comitetul de coordonare al Națiunilor Unite privind consultanța și asistența tehnică în domeniul justiției juvenile, creat ca urmare a adopției Rezoluției ECOSOC 1997/30 Liniile directoare pentru acțiune privind copiii din sistemul judiciar penal;
- Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) a fost creat de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite în anul 1946, fiind în prezent parte componentă a sistemului ONU;
- Biroul Înaltului Comisar al ONU pentru Drepturile Omului;
- Comisia pentru Drepturile Omului;
- Comisia ONU pentru prevenirea criminalității și justiția penală.

În contextul proiectului Protecția copiilor împotriva torturii și maltratării în Asia Centrală și Europa de Est, finanțat de către Uniunea Europeană în parteneriat cu UNICEF, din ianuarie 2011 până în decembrie 2013, s-a impus îmbunătățirea capacității naționale de monitorizare. Proiectul implică organe de monitorizare cum ar fi ombudsmani și organizații nonguvernamentale pentru drepturile omului.

4. Jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) în cazurile cu minori

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (cunoscută și sub denumirea simplificată de Convenția europeană a drepturilor omului) a devenit unul din instrumentele cele mai eficiente de apărare a drepturilor omului în lume.

Acest fapt se datorează următoarelor două motive: în primul rând influența profundă exercitată de Convenție asupra legislației, jurisprudenței și practicii statelor care au ratificat Convenția; și pe de altă parte, faptul că Convenția europeană a drepturilor omului deține propriul mecanism jurisdicțional - Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, care se impune statelor membre contractante și garantează, în mod efectiv, respectarea de către acestea a drepturilor proclamate.

Republica Moldova, ca stat care a ratificat Convenția, și-a asumat obligația să respecte drepturile omului în corespundere cu aceasta, executând obligațiile pozitive și negative ce derivă din prevederile art.1 CEDO.

Din analiza jurisprudenței Curții Europene am selectat câteva cauze care au relevanță cu justiția juvenilă, pe care le expunem mai jos.

1. CAUZA T. și V. contra MARII BRITANII, Marea Cameră, hotărârea din 16 decembrie 1999, nr.24724/94.

Reclamanții, în vârstă de 11 ani la acel moment, au fost judecați pentru răpirea și uciderea unui copil de 2 ani, faptă comisă la un moment când aveau 10 ani. Procesul s-a desfășurat public și a stârnit un interes imens al presei și al publicului, iar în urma acestuia reclamanții au fost condamnați la o pedeapsă nedeterminată.

Potrivit practicilor din dreptul englez, minorii sancționați cu o astfel de pedeapsă trebuie să execute o perioadă punitivă, numită tarif, fixată de către Ministerul de Interne. După curgerea acestei perioade, deținuții trebuie eliberați, exceptând situația în care comisia pentru eliberare condiționată a considerat că aceștia reprezintă un pericol pentru societate. Pentru fiecare dintre reclamanți ministrul de interne a fixat o perioadă punitivă de 15 ani. Camera Lorzilor a anulat decizia ministrului la 12 iunie 1997. Până la momentul adoptării hotărârii de către Curte nu se dispusese o altă durată a acestei pedepse.

Avocații copiilor au invocat încălcarea art.3 și 6 CEDO.

Art. 3. *Cu privire la condamnarea pentru fapte comise la 10 ani.* Curtea a constatat că, în raport de condamnarea penală a unor copii, nu există nicio normă comună statelor membre ale Consiliului Europei. În plus, nici convențiile internaționale privind drepturile copilului nu stabilesc o astfel de interdicție. Curtea a considerat că, în ciuda faptului că Marea Britanie cunoaște o vârstă minimă pentru răspunderea penală foarte scăzută, de 10 ani, în raport de alte state europene, instituirea unei astfel de limite nu poate fi considerată disproporționată. De aceea, **Curtea a considerat că imputarea unei infracțiuni unor minori de 10 ani nu constituie, prin sine, o violare a art.3 din Convenție.**

Cu privire la modul de desfășurare a procesului. Reclamanții s-au plâns și de faptul că procesul lor, care a durat trei săptămâni, s-a desfășurat în fața unei instanțe pentru adulți, cu tot formalismul care a decurs din aceasta. Curtea a constatat, totuși, că în cadrul procedurii, nu a fost vreun moment de a umili reclamanții sau de a le produce suferințe de ordin psihic. Pe de

altă parte, ținând cont de vârsta inculpaților, au fost realizate anumite modificări ale formalismului procedurii. Curtea admite că, potrivit unor rapoarte psihologice, reclamantii au suferit anumite consecințe de ordin psihic în urma procedurii, însă aceasta s-ar fi produs probabil aproape în aceeași măsură și dacă procedura s-ar fi desfășurat în secret. **De aceea, Curtea a constatat că, prin modul de desfășurare al procedurii, nu s-a atins pragul minim pentru ca art. 3 să intre în joc.**

Cu privire la durata sancțiunii. Convenția impune statelor obligația de a lua măsuri pentru protejarea publicului contra infracțiunilor de violență. Elementul punitiv al sancțiunii aplicate reclamantilor nu poate constitui, prin sine, o violare a art. 3 din Convenție, iar aceasta nu interzice statelor aplicarea unei sancțiuni pe o durată nedeterminată. Dat fiind că încă nu s-a luat o nouă decizie pentru stabilirea duratei perioadei punitive și că, până la momentul acestei hotărâri reclamantii au fost deținuți vreme de 6 ani, Curtea a considerat că o astfel de perioadă de detenție aplicată unor persoane *nu constituie un tratament inuman sau degradant.*

Art. 6. Echitabilitatea procedurii. Art. 6 din Convenție, privit în ansamblu, recunoaște acuzatului dreptul de a participa, în mod real, la propriul proces. În raport de situația procedurilor îndreptate împotriva minorilor, Curtea a considerat că este esențial ca un copil acuzat de o infracțiune **să fie tratat astfel încât să se țină cont în permanență de vârsta sa și de dezvoltarea sa intelectuală și emoțională, precum și să se ia măsuri de natură a ușura înțelegerea procedurii și participarea concretă la desfășurarea acesteia.** Cu privire la copiii acuzați de infracțiuni grave, care implică un interes special al presei, Curtea a considerat necesar ca procesul să se desfășoare cu ușile închise, pentru a reduce pe cât posibil intimidarea în inhibarea inculpaților. Procesul reclamantilor s-a derulat timp de trei săptămâni în public, suscitând un interes uriaș din partea presei, care a fost prezentă masiv atât în sala de judecată, cât și în fața tribunalului. Deși anumite măsuri au fost luate ținând cont de vârsta reclamantilor – oferirea de explicații asupra procedurii, posibilitatea de a vizita sala de judecată înainte de proces – Curtea a considerat că formalismul și ritualul instanței au devenit, de la un moment dat, neînțeles și intimidant pentru doi copii de 11 ani, iar anumite măsuri luate în sala de judecată – precum ridicarea unui podium pe care s-au aflat reclamantii pentru a putea vedea ce se întâmpla, i-a făcut să se simtă expuși – a înrăutățit aceste consecințe. Curtea a considerat că nu este suficient faptul că reclamantii au fost reprezentați de avocați competenți și experimentați, și, pentru motivele de mai sus, **a considerat că reclamantii nu au avut parte de o procedură echitabilă.**

Cu privire la sancțiunea aplicată. Art. 6 impune ca, în materie penală, instanța să decidă atât asupra vinovăției penale, cât și asupra pedepsei. Or, în speță, perioada punitivă, pe care reclamantii trebuie să o petreacă obligatoriu în penitenciar, nu a fost stabilită de către instanța de judecată. Curtea a considerat că stabilirea duratei acestei perioade este echivalentă cu pronunțarea unei pedepse și trebuie pronunțată de un organ care să beneficieze de independență. De aceea, *art. 6 a fost violat și sub acest aspect.*

2. CAUZA BOUAMAR contra BELGIEI. Marea Cameră, hotărârea din 29.02.1988, nr.9106/80.

Minor la data săvârșirii faptelor, Naïm Bouamar a locuit din iunie 1977 - mai 1978 în diferite centre pentru copii, beneficiind de o acțiune socială preventivă, prevăzută de legea din 08.04.1965 privind protecția tineretului. Din iunie 1978, în virtutea aceleiași legi, el a constituit în mai multe rânduri obiectul unor măsuri judiciare. În anul 1980, jurisdicțiile pentru tineri iau împotriva sa diferite măsuri provizorii printre care 9 plasări în închisoare, fiecare având o durată maximă de 15 zile. Toate aceste măsuri se înscriu în cadrul unei proceduri de urgență prevăzute de art.53 din legea citată și se bazează pe faptul că nu s-a găsit o instituție sau o persoană fizică care să-l primească pe loc, cât și pe comportamentul periculos al acestuia.

Între aceste plasări, jurisdicțiile pentru tineri îl încredințau pe copil, printr-o ordonanță de modificare a măsurii preventive, mediului său familial sau unei instituții de observare și educare supravegheată a statului.

În fața Curții de Apel din Liège, minorul a contestat legalitatea unora din aceste decizii de plasare. Recursurile sale au fost declarate inadmisibile, ca fiind lipsite de obiect, deoarece el între timp și-a recăpătat libertatea ca urmare a ordonanțelor emise de jurisdicțiile pentru tineri. Din același motiv, Curtea de Casație i-a respins recursurile.

La plângerea sa din 02.09.1980 adresată comisiei, Naïm Bouamar denunță plasările sale în casele de arest și condițiile de recurs, invocă art.5.1 lit.d, art.5.4 coroborat cu art.14 din Convenție.

În final, Marea Cameră a concluzionat că internarea unui minor într-un centru de detenție nu este neapărat contrar art.5 §1 lit.d, chiar dacă nu este de natură a putea fi considerată drept educație supravegheată a minorului. Astfel cum rezultă din textul articolului care se referă la "scopul" detenției, acesta nu trebuie să fie imediat și să apară de la momentul începerii privării de libertate. Tot astfel după cum art.5 §1 în paragrafele a) și c) recunoaște distincția între detențiunea înainte de judecată și cea de după hotărârea de condamnare, paragraful d) nu împiedică luarea unei măsuri provizorii care să fie preliminară unui regim de educație supravegheată, fără a avea neapărat un astfel de caracter.

Totuși, în aceste condiții, pentru ca detenția să fie licită este necesar ca ea să fie urmată sau măcar să se încerce finalizarea sa cu un sistem de educație supravegheată. Atunci când un minor este deținut fără a se anticipa o astfel de măsură, art.5 §1 lit.d nu este aplicabil și se consideră că detenția nu a fost justificată.

3. CAUZA KONIARSKA contra MARII BRITANII, hotărârea din 12.10.2000, nr.33670/96.

Atunci când este vorba despre un minor trecut în grija autorităților locale, educația supravegheată trebuie să înglobeze numeroase aspecte ale exercițiului dreptului părintesc în beneficiul și protecția minorului în cauză.

În martie 1995, reclamanta în vârstă de 17 ani a fost condamnată pentru mai multe infracțiuni de violență. În aplicarea legii din 1983 asupra sănătății mintale s-a luat decizia internării provizorii și transferării sale către un spital pentru a fi examinată. După ce un psihiatru a consultat-o, a emis un aviz în care se specifica că reclamanta suferă de tulburări psihopatie psihiatrul avocatului său a emis o opinie contrară. În august 1995, reclamantei i s-a permis să părăsească spitalul. Începând cu 1994, reclamanta este supravegheată de autoritatea parentală locală. În noiembrie 1995, reclamanta a fost plasată într-un mediu protejat pentru o perioadă de până în februarie 1996 la cererea autorităților locale care au considerat că există riscul ca aceasta să se rănească sau să îi agrezeze pe alții. Reclamanta a fost internată într-o instituție specializată în tratarea copiilor ce suferă de tulburări grave, unde a urmat mai multe cursuri și a luat parte la programe de auto-evaluare. Înainte ca această măsură să ia sfârșit, autoritățile locale au decis prelungirea ei până la împlinirea majoratului.

Art.5 parag.1 lit.e. Potrivit diagnosticului, reclamanta suferă de tulburări psihopatologice și reprezintă un pericol pentru sine și pentru alții. Internarea sa ține însă, potrivit scopurilor declarate de stat cu ocazia luării măsurii, de prevederile art.5 §1 lit.d), astfel încât nu este necesară și abordarea din perspectiva prevederilor art.5 §1 lit.e). Prima dintre aceste dispoziții autorizează privarea de libertate a unui minor în scopul educării sale supravegheate. Ținând cont de faptul că reclamanta a fost minoră pe toată perioada în discuție, trebuie verificat în ce măsură internarea sa servea obiectivului realizării unei educații supravegheate. Din acest punct de vedere, Curtea a amintit că deciziile de internare au fost luate în cadrul unor lungi eforturi vizând oferirea către reclamantă a celei mai bune educații posibile. Măsura de încredințare către autoritățile locale și cererea de plasare a acesteia în centrul supravegheat au fost mijloacele considerate de către autorități ca răspunzând cel mai bine necesității menținerii reclamantei într-un mediu sigur, ceea ce părea indispensabil sănătății sale mintale.

În raport cu detenția unui minor, educația supravegheată nu trebuie neapărat asociată cu noțiunea de urmare a unor cursuri în clasa de școală. Atunci când este vorba despre un minor trecut în grija autorităților locale, educația supravegheată trebuie să înglobeze numeroase aspecte ale exercițiului dreptului părintesc în beneficiul și protecția minorului în cauză. În speță, câtă vreme stabilimentul în care a fost internată reclamanta era o structură specializată pentru copiii ce suferă de tulburări grave comportamentale, iar reclamanta a urmat aici mai multe cursuri și programe, nu se poate considera că internarea sa nu a vizat asigurarea unei educații supravegheate. De aceea, plângerea a fost respinsă.

4. CAUZA CORSACOV contra MOLDOVEI, hotărârea din 04.04.2006, nr.18944/02.

Reclamantul, născut în 1981, a fost reținut fiind acuzat de furt, pe atunci având vârsta de 17 ani.

Conform circumstanțelor cauzei, în timp ce era condus spre mașina de poliție el a încercat să arunce un cuțit din buzunar. După ce au fost atenționați de un trecător, 2 polițiști l-au trântit pe reclamant la pământ. Conform spuselor reclamantului ei l-au lovit pe față, i-au pus cătușele și l-au agresat pe parcursul drumului spre secția de poliție. S-a pretins că la secție, polițiștii au continuat să-l bată pe reclamant pe durata interogării, lovindu-l cu picioarele și pumnii, l-au bătut cu bastoane pe tot corpul și pe tălpile picioarelor pentru a obține recunoașterea vinovăției. Pe parcursul bătăii el era încătușat. De asemenea reclamantul a pretins că a fost suspendat de o bară de metal o perioadă îndelungată de timp. Peste o zi a fost dus în pădure de către polițiștii care l-au arestat pentru reconstituirea faptelor. Reclamantul a pretins că a fost bătut pe parcursul drumului spre pădure. În pădure, unul dintre polițiști a pus pistolul la capul reclamantului și l-a amenințat că-l împușcă dacă nu-și recunoaște vina. Reclamantul a recunoscut vina, iar ulterior urmărirea penală a fost încetată din motivul lipsei elementelor constitutive ale unei infracțiuni.

După eliberare, reclamantul a fost spitalizat cu diagnosticul de traumă cerebrală și surditate de percepție brusc instalată.

La 13.07.1998, mama reclamantului a depus o plângere penală la Procuratura Hâncești, solicitând pornirea urmăririi penale împotriva polițiștilor care se pretindea că l-au maltratat pe fiul său și l-au amenințat cu moartea.

De la acea dată până la data examinării cauzei de către Curtea Europeană, 04.04.2006, urmărirea penală împotriva polițiștilor a fost redeschisă și încetată de mai multe ori, ultima ordonanță definitivă de încetare fiind emisă la 10.01.2002 de către Procuratura Lăpușna.

Doar după ce cauza a fost declarată admisibilă de către Curte, la 07.11.2005, Procuratura Generală a ordonat redeschiderea urmăririi penale. Potrivit Guvernului, redeschiderea urmăririi penale a fost ordonată din cauza îngrijorării Procurorului General că leziunile corporale cauzate reclamantului, în iulie 1998, au dus la invaliditate de gradul II, care în conformitate cu legislația Republicii Moldova este echivalentă cu pierderea capacității de muncă în proporție de 50-70% și că reclamantul a necesitat îngrijire medicală permanentă.

Art. 3 al Convenției

Curtea a reiterat, de mai multe ori, că articolul 3 consfințește una din cele mai fundamentale valori ale unei societăți democratice. Chiar și în cele mai dificile circumstanțe, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, Convenția interzice, în termeni absoluți, tortura și tratamentele sau pedepsele inumane ori degradante.

Curtea a statuat că atunci când unei persoane îi sunt cauzate leziuni corporale, în timp ce se află în detenție sau sub un alt control al poliției, orice leziune va crea o puternică prezumție că acea persoană a fost supusă maltratării. Ține de sarcina statului să dea o explicație plauzibilă despre circumstanțele în care au fost cauzate leziunile corporale, neîndeplinirea căreia ridică o problemă clară în temeiul articolului 3 al Convenției. Nu este suficient pentru stat să se refere doar la achitarea polițiștilor acuzați în cadrul unei urmăririi penale

și, prin urmare, achitarea polițiștilor după ce au fost acuzați de maltratarea unei persoane nu va scuti statul de sarcina probațiunii, în conformitate cu articolul 3 al Convenției, de a dovedi că leziunile corporale suferite de această persoană în timp ce se afla sub controlul poliției nu au fost cauzate de polițiști.

Curtea a considerat că Guvernul nu a dat o explicație plauzibilă despre modul cum reclamantului Corsacov i-au fost cauzate leziunile corporale. Ea a notat că raportul de expertiză medicală, întocmit de către o comisie independentă constituită din patru medici legiști cu experiență, numită de către procuratură, în mod clar, prevedea că leziunile corporale ale reclamantului nu au putut fi cauzate prin cădere, dar numai prin lovituri cu obiecte contondente. De asemenea, ea a notat că concluziile comisiei medicale nu au fost contestate de către părțile în procedura națională și că Guvernul nu a prezentat nicio probă Curtii care să pună la îndoială concluziile clare ale comisiei medicale. Prin urmare, Curtea a considerat că acel raport avea o valoare probatorie temeinică în ceea ce privește modul în care reclamantului i-au fost cauzate leziunile corporale.

Suplimentar constatării că leziunile reclamantului din regiunea capului au fost cauzate prin lovituri cu obiecte contondente și că nu ar fi putut fi cauzate prin cădere, de asemenea, s-a notat faptul că în raportul de expertiză al comisiei medicale există o constatare clară că reclamantul avea echimoze pe talpa piciorului stâng care, de asemenea, puteau fi cauzate numai prin lovituri cu un obiect contondent. Această constatare corespunde plângerii reclamantului că el a fost bătut cu un baston la tălpi pentru a fi forțat să-și recunoască vina. Totuși, autoritățile naționale nu au luat în considerație constatările comisiei medicale și au ajuns la concluzia generală că toate leziunile corporale ale reclamantului au fost rezultatul lovirii acestuia cu capul de pământ, o concluzie pe care Curtea nu a considerat-o credibilă.

Probele medicale au arătat că reclamantul a fost bătut cu obiecte contondente pe cap și pe talpa piciorului stâng. În urma acestor bătăi reclamantul a suferit o traumă acută la cap și o contuzie; el avea numeroase echimoze pe față, în jurul urechii drepte și pe talpa piciorului stâng; el a avut o perforare a membranei timpanului ca rezultat al leziunilor și a suferit o surzenie brusc instalată care a avut drept rezultat scăderea capacității de auz. În baza leziunilor cauzate reclamantului, acesta a devenit invalid de gradul II, care, în conformitate cu legislația Republicii Moldova, corespunde pierderii capacității de muncă în volum de 50-75%.

Curtea a conchis că a fost aplicată tortura reieșind din faptul că durerea sau suferința au fost cauzate intenționat pentru a obține o recunoaștere a vinovăției, inclusiv și din intensitatea loviturilor aplicate reclamantului în urma cărora el a suferit leziuni corporale foarte serioase. În urma acestor leziuni, reclamantul s-a aflat aproximativ 70 de zile în spital în diferite perioade. Curtea, de asemenea, a acordat o mare importanță vârstei reclamantului (17 ani în ziua evenimentelor) fapt care l-a făcut deosebit de vulnerabil în fața agresorilor săi.

Elementul decisiv pentru determinarea formei maltratării este practica numită *falaka* (lovirea tălpilei), la care a fost supus reclamantul. Aceasta este o

formă de maltratare deosebit de condamabilă care presupune intenția de a obține informații, a intimidă sau a pedepsi.

Curtea a considerat că violența aplicată față de reclamant a fost de natură deosebit de gravă, capabilă să provoace dureri severe și suferințe crude, care pot fi considerate acte de tortură în sensul articolului 3 al Convenției.

La fel, în acest caz Curtea s-a expus și referitor la calitatea investigațiilor făcute din partea statului.

Curtea a reamintit că atunci când o persoană face afirmații credibile că a fost supusă unor tratamente contrare articolului 3 al Convenției de către poliție sau alți agenți de stat, prevederile acestui articol, citite în contextul obligației generale a statului conform articolului 1 al Convenției de a „recunoaște oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa drepturile și libertățile definite în Convenție”, impun efectuarea unei investigații oficiale efective. La fel, ca o investigație efectuată în temeiul articolului 2 al Convenției, o astfel de investigație ar trebui să permită identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile. Altfel, interzicerea generală prin lege a torturii, a tratamentelor sau a pedepselor inumane și degradante, în pofida importanței sale fundamentale, ar fi inefficientă în practică și ar face posibil, în anumite cazuri, pentru agenții de stat să comită abuzuri împotriva persoanelor aflate sub controlul lor, ei beneficiind astfel de o imunitate virtuală.

Investigația trebuie să fie *efectivă* astfel încât să permită stabilirea faptului dacă forța folosită de poliție a fost sau nu justificată în circumstanțele unei cauze. Investigarea acuzațiilor grave de maltratare trebuie să fie *deplină*. Aceasta înseamnă că autoritățile trebuie întotdeauna să depună eforturi serioase pentru a afla ce s-a întâmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate pentru a înceta investigația sau să le pună la baza deciziilor lor. De asemenea, investigația trebuie să fie *rapidă*, adică autoritățile statului să reacționeze prompt la plângeri.

Nici una din aceste condiții nu a fost respectată din partea statului. Curtea a considerat că investigația a fost caracterizată printr-un număr de omisiuni grave și inexplicabile.

Art. 13 al Convenției

Curtea a conchis că reclamantul nu a avut un recurs efectiv în conformitate cu dreptul național de a pretinde compensații pentru maltratarea sa și, prin urmare, a constatat că a existat o violare a articolului 13 al Convenției în ceea ce privește pretenția în temeiul articolului 3. În conformitate cu prevederile Codului Civil al Republicii Moldova în vigoare în acea perioadă, reclamantul ar fi putut pretinde compensații pentru cauzarea prejudiciului material și moral numai dacă prejudiciul ar fi fost cauzat prin acțiuni ilegale. Deoarece urmărirea penală desfășurată de autoritățile naționale a conchis că acțiunile polițiștilor au fost legale, orice acțiune civilă împotriva lor ar fi fost inefectivă.

III. Particularitățile desfășurării urmăririi penale în cauzele privind copiii în conflict cu legea

1. Pornirea și desfășurarea urmăririi penale în cazurile cu minorii

Prevederile Codului Penal și ale Codului de Procedură Penală ale Republicii Moldova sunt considerate de către experții internaționali corespunzătoare și adecvate, reieșind din faptul că sunt suficient de comprehensive și asigură o bună protecție a drepturilor minorilor conform standardelor internaționale, inclusiv la aspectul ce ține de faza urmăririi penale a acestor cauze. Urmărirea penală include două dimensiuni: dimensiunea strict legislativă și dimensiunea aspectelor problematice ale punerii în practică a prevederilor legale.

În prezentul capitol se vor combina cele două dimensiuni, pentru a oferi o cât mai largă claritate subiecților procesuali, asupra conținutului, sensului și extinderii prevederilor aferente pornirii și desfășurării urmăririi penale în cazurile penale cu privire la minori.

Instituirea unei proceduri speciale aferentă cazurilor cu minori are ca raționament anume particularitățile psiho-fizice ale minorului, care nu ating nivelul caracteristic unui matur, fiind într-o perioadă de formare atât la nivelul fizic, cât și inteligibil. Totodată, ultimul aspect, anume cel al intelectului, include componenta de bază a departajării enunțate, care se reflectă în discernământul persoanei, respectiv capacitatea acesteia de a răspunde penal. Din această perspectivă, legiuitorul a avut ca scop să instituie garanții adecvate procesuale și materiale, în cadrul cărora să predomine laturile educativă și preventivă a procesului penal și numai în mod subsidiar să acționeze latura represivă.

Însăși locul ocupat în cadrul Codului de Procedură Penală al acestei proceduri, care este plasată prima în cadrul procedurilor speciale, atestă ponderea și atenția acordată acesteia de către legiuitor.

În conformitate cu art. 474 alin. (1) CPP, urmărirea penală a cauzelor privind minorii se face potrivit procedurii obișnuite cu completările și derogările din prezentul capitol.

Procedura specială de instrumentare a cauzelor penale privind minorii are caracter derogatoriu de la procedura generală de instrumentare a cauzelor penale, adică organul de urmărire penală va aplica prevederile generale în măsura în care partea specială a CPP nu stabilește alte reglementări referitor la un aspect concret sau reglementări suplimentare referitor la același aspect. Spre exemplu, pe lângă regulile generale de audiere a bănuțului minor, legea stabilește o regulă suplimentară de participare obligatorie a psihologului sau pedagogului, regulă care are caracter supletiv.

Art. 6 pct. 47) CPP, instituie noțiunea de *persoană minoră* – ca fiind persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani.

Concomitent, la stabilirea posibilității atragerii la răspundere penală a

unui minor prevederea enunțată urmează a fi corelată cu art. 21 Cod Penal, deoarece art. 6 pct. 47) CPP stabilește limita minimă-maximă până la care persoana se consideră minor, dar nu și limita minimă a subiectului infracțiunii.

Conform art. 21 alin. (1) Cod Penal, sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani.

În conformitate cu art. 474 alin. (2) CPP, dispozițiile de la cap.1 ce se referă la procedura în cauzele privind minorii se aplică în privința persoanelor care, la momentul desfășurării acțiunii procesuale, nu au împlinit vârsta de 18 ani. Dispozițiile privind obiectul probatoriului, durata reținerii sau arestării preventive, liberarea de răspundere penală se aplică și după atingerea vârstei de 18 ani.

Din aceste prevederi se atestă că regula ce se referă la vârsta persoanelor minore, susceptibile de a fi atrase la răspundere penală, este încadrarea persoanei în limitele 16-18 ani, excepție, când pot fi atrase la răspundere penală și persoanele între 14-16 ani, fiind instituită de alin. (2) al acestuia text de lege.

Conform alin. (2) al art. 21 Cod Penal persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, 152 alin.(2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin.(2)–(6), art.190 alin.(2)–(5), art.192 alin.(2)–(4), art.192¹ alin.(2) și (3), 196 alin.(4), art.197 alin.(2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.217¹ alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.217³ alin.(3) lit.a) și b), art.217⁴, art.217⁶ alin.(2), art.260, 268, 270, 271, art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), 317 alin.(2), art.342.

Procurorul este obligat să constate exact vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii). Se consideră că persoana a atins vârsta respectivă nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare acesteia. La constatarea vârstei prin expertiză medico-legală, ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a celui an, care este stabilit de experți, iar în cazul constatării vârstei prin-un număr minim și un număr maxim de ani, urmează să se reiasă din vârsta minimă a acestei persoane, presupusă de expertiză.

Legea procesuală nu instituie careva reguli derogatorii referitor la sesizarea organului de urmărire penală cu privire la comiterea faptelor penale de minori, astfel că sesizarea despre săvârșirea sau pregătirea pentru săvârșirea unei infracțiuni prevăzute de Codul Penal se efectuează prin:

1. plângere;
2. denunț;
3. autodenunț;
4. depistarea nemijlocit de către organul de urmărire penală sau procuror a bănuielii rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni.

Competența materială de exercitare a urmăririi penale în cazurile în care infracțiunile se pretind a fi comise de minori aparține exclusiv procurorului, în conformitate cu art. 270 alin. (1) lit. h) CPP.

Instituirea atribuțiilor exclusive ale procurorului derivă din reglementările internaționale la care s-a raliat Republica Moldova.

În sensul art.265 CPP, organul de urmărire penală, altul decât procurorul, este obligat să primească plângerile sau denunțurile referitoare la infracțiunile săvârșite de minori, pregătite sau în curs de pregătire, chiar dacă nu deține competența de instrumentare a acestor cauze. Persoanei care a depus plângerea sau denunțul i se eliberează imediat un certificat despre acest fapt, indicându-se persoana care a primit plângerea sau denunțul și timpul când acestea au fost înregistrate.

Prin urmare, alt organ decât procurorul, nu este în drept să refuze primirea acestor plângeri sau denunțuri, iar eventualul refuz poate fi contestat la judecătorul de instrucție.

În situațiile în care colaboratorul organului de urmărire penală, necompetent material de a efectua urmărirea penală, depistează nemijlocit comiterea unei infracțiuni de un minor, acesta efectuează un control în ordinea stabilită de art. 274 CPP, sub conducerea procurorului.

După acumularea materialelor corespunzătoare, dacă se atestă o bănuială rezonabilă cu privire la comiterea unei infracțiuni, se întocmește un raport în care expune circumstanțele depistate și se dispune înregistrarea infracțiunii, precum și printr-o ordonanță – începerea urmăririi penale. Verificarea competenței se efectuează numai în raport cu o cauză penală pornită. În cazul în care din materialul acumulat nu se atestă o bănuială rezonabilă de comitere a unei infracțiuni, iar dacă din cuprinsul actului de sesizare rezultă vreunul din cazurile care împiedică pornirea urmăririi penale, organul de urmărire penală înaintează procurorului actele întocmite cu propunerea de a nu porni urmărirea penală. Dacă procurorul consideră că nu sunt circumstanțe care împiedică urmărirea penală, el restituie actele cu ordonanța sa organului menționat pentru începerea urmăririi penale, ulterior retrăgând cauza penală cu preluarea urmăririi penale prin ordonanță motivată.

Este competent să exercite urmărirea penală în cazurile cu privire la infracțiunile comise de minori procurorul de la procuratura de același nivel cu instanța căreia, potrivit legii, îi revine judecarea cauzei în primă instanță. Procurorul procuraturii ierarhic superioare poate să exercite urmărirea penală în aceste cazuri doar dacă aceasta este necesară în interesul urmăririi penale, spre exemplu: în cazurile complexe, comiterea infracțiunii în coparticipație de mai multe persoane minore sau de un grup mixt de persoane.

Procurorul ierarhic superior poate să dispună, prin ordonanță motivată, exercitarea urmăririi penale în cazurile enunțate de către procurorul din altă procuratură de același nivel, aspect incident în situațiile în care, spre exemplu, majoritatea inculpaților minori își au domiciliile în raza de activitate a unei alte procuraturi de același nivel, aceasta se află la mare distanță de procuratura care a intentat dosarul penal, iar, din cauza situației materiale precare a inculpaților, este dificilă deplasarea acestora la procuratura inițiatore a dosarului.

Pentru aceleași motive, Procurorul General poate să dispună, prin ordonanță motivată, exercitarea urmăririi penale, în cazurile menționate, de

către un procuror de la Procuratura Generală, iar în cazurile complicate și de mari proporții (spre exemplu: furtul în proporții deosebit de mari, comis în coparticipație de un grup infracțional mixt – majori cu minori, comis în mai multe episoade, pe un spațiu ce cuprinde mai multe sectoare teritoriale), procurorul ierarhic superior celui de competența căruia este urmărirea penală poate dispune, prin ordonanță motivată, urmărirea penală de un grup de procurori și ofițeri de urmărire penală, indicând procurorul care va conduce acțiunile de urmărire penală.

În toate cazurile menționate mai sus, ordonanțele procurorului trebuie să fie motivate, fără a se limita la expunerea textului de lege, să conțină descrierea în fapt a situației preliminare, urmând a se face legătura între situația preliminară cu concluziile ce constituie obiect al ordonanței.

Dacă organul de urmărire penală sesizat inițial cu un caz penal pretins a fi comis de un minor, în una din modalitățile stabilite de lege, nefiind cunoscut la acel moment faptul minoratului, sau nu este cunoscută vârsta acestuia, urmărirea penală se exercită de organul de urmărire penală sesizat conform competenței generale. Însă din momentul în care se constată că nu este competent a efectua urmărirea penală, imediat se va înștiința procurorul prin raport, care va prelua cauza penală în gestiunea sa, fapt asupra căruia procurorul la fel se va expune printr-o ordonanță motivată conform prevederilor art. 52 alin. (1) pct. 9) CPP, nefiind posibilă înlocuirea acestor ordonanțe prin simple rezoluții sau în general cu neemiterea unui act de dispoziție de procuror.

Concomitent, în situațiile de urgență, adică în cazurile în care organul de urmărire penală sesizat constată că urmărirea penală nu este de competența sa reieșind din faptul comiterii acesteia de un minor, el este obligat să efectueze acțiunile de urmărire penală ce nu suferă amânare, iar procesele-verbale privind acțiunile efectuate în asemenea cazuri se anexează la cauza respectivă care se remite procurorului în conformitate cu prevederile art.271 alin.(2), 272 CPP.

În cauzele privind copiii în conflict cu legea, procurorul, necătând la competența exclusivă a sa de exercitare a urmăririi penale, poate dispune ca anumite acțiuni de urmărire penală să fie efectuate de către un organ de urmărire penală, spre exemplu, de Inspectoratul de Poliție, fapt care nu semnifică și nu trebuie tratat ca o regulă de către procuror, constituind o excepție derogatorie, care urmează a fi particularizată și motivată. Totodată, în astfel de situații, prevederile art. 272 CPP, ce permite această derogare, necesită a fi coroborate cu prevederile art. 270 alin. (1) lit. h) CPP, astfel că acele procesuale cu implicarea minorului nu vor putea fi efectuate de organul de urmărire penală, intrând în competența exclusivă a procurorului, iar în cazul încălcării acestor prevederi, aceste acte sunt neadmise ca probe.

Această concluzie o deducem din prevederile art. 94 alin. (1) pct. (4) CPP, conform cărora în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești datele care au fost obținute de o persoană care nu are dreptul să efectueze acțiuni procesuale în cauza penală.

Conform Recomandării Curții Supreme de Justiție nr.38 *cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau auto-sesizării organului competent până la declanșarea urmăririi penale*, reținem următoarele reguli de bază:

1. legiuitorul, prin reglementările art.279 alin.1 CPP al RM, permite efectuarea acțiunilor procesuale doar în strictă conformitate cu prevederile legii procesual-penale și numai după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune;
2. acțiunile de urmărire penală pentru efectuarea cărora este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere pot fi realizate doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel;
3. din momentul înregistrării sesizării cu privire la infracțiune și până la darea soluției de începere a urmăririi penale, vor putea fi efectuate acțiunile ce nu suferă amânare în scopul constatării bănuielii rezonabile: audierea martorilor, cercetarea la fața locului, prezentarea spre recunoaștere, experimentul, examinarea corporală, examinarea cadavrului, constatarea tehnico-științifică și medico-legală, acțiuni care se desfășoară fără antrenarea făptuitorului;
4. până la începerea urmăririi penale nu poate fi dispusă și efectuată expertiza;
5. măsurile speciale de investigații, menționate în secțiunea a 5-a, cap.III din CPP al RM, pot fi efectuate numai în cadrul urmăririi penale;

În conformitate cu prevederile art.251 CPP al RM, încălcarea prevederilor legale referitor la competența după materie sau după calitatea persoanei atrage nulitatea actului procedural.

Conform deciziei Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr.4-1ril-1/2013 din 7.05.2013, care a judecat recursul în interesul legii formulat de Procurorul General al RM *cu privire la interpretarea și aplicarea art.270 alin.9 CPP al RM*, s-a statuat că încălcarea regulilor privind competența după materie sau după calitatea persoanei constituie încălcare esențială a legii procesual-penale, care atrage nulitatea probelor administrate la urmărire penală de către organul de urmărire penală sau de către procuror nemijlocit. În cazul în care în proces se ridică excepția de nulitate numai în privința organului de urmărire penală, actele procurorului se consideră valabile privind sesizarea instanței și a probelor administrate în instanță. Plenul Curții Supreme a reiterat că încălcarea normelor juridice privind competența după materie sau calitatea persoanei la urmărirea penală nu poate genera nulitatea tuturor actelor cauzei penale. În acest context reiese că actele de sesizare a organului de urmărire penală (art.262-264 CPP), de începere a urmăririi penale și cele care s-au efectuat în temeiul art.254, 257 alin.2 CPP se vor considera legale.

Sub acest aspect, Plenul a indicat că dacă în cazul când la faza de urmărire penală, organul de urmărire penală ori procurorul a încălcat prevederile legii referitor la competență, având în vedere că în procedura penală nu se prevede posibilitatea restituirii cauzei penale de către instanță procurorului

pentru refacerea actelor procedurale ce cad sub nulitate absolută, există un remediu prevăzut de art.326 alin.2 CPP, în sens că, la cererea procurorului, instanța poate amâna examinarea cauzei și o restituie procurorului.

În cazurile de nerespectare a competenței la urmărirea penală, chestiunea nulității întregului proces și aplicarea art.391 alin.1 pct.6) CPP urmează a fi analizată prin prisma protejării persoanelor și întregii societăți de infracțiuni, astfel încât persoana care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale, totodată fiind protejată de actele comise ilegal de către persoane cu funcții de răspundere în activitatea de cercetare a infracțiunilor comise, pentru ca nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

În sensul statuat de art. 290 alin. (2) CPP, urmărirea penală în cauzele în care sunt persoane minore se soluționează de urgență și cu prioritate.

Circumstanțele care urmează a fi stabilite în cauzele cu minori

Circumstanțele care urmează a fi stabilite și probate de către procuror la instrumentarea cauzelor penale cu minori, pot fi clasificate după mai multe criterii, principalele categorii de clasificare fiind:

- a) după locul de identificare a acestora în Codul de Procedură Penală sau gradul de extensie a lor: circumstanțe generale și circumstanțe speciale;
- b) după obiectul la care se referă aceste circumstanțe: circumstanțe aferente personalității făptuitorului minor care sunt pertinente caracterizării psihofiziologice a acestuia și circumstanțe ce țin de nuanțarea caracterelor concrete ale infracțiunii.

Legiuitorul a enumerat circumstanțele respective la capitolele corespunzătoare din Codul de Procedură Penală, la art. 96 și 475 CPP.

Art. 96 CPP prevede că în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale trebuie să se dovedească:

1. faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al fetei;
2. circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului;
3. datele personale care caracterizează inculpatul și victima;
4. caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune;
5. existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvârșirea infracțiunii sau dobândite prin infracțiune, indiferent de faptul cui ele au fost transmise;
6. toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei.

Concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal, trebuie să fie descoperite cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Nu ne vom preocupa de analiza circumstanțelor enunțate, deoarece ele sunt generale și incidente inclusiv în cazurile cu minori, constituind obiectul unor alte studii, stabilirea acestor circumstanțe urmând însă a fi efectuată de

procuror, iar în unele cazuri de organul de urmărire penală împuternicit de procuror, prin efectuarea măsurilor și actelor procesuale-penale ce se impun în fiecare caz concret.

În conformitate cu art. 475 alin. (1) CPP, în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale cu minori, afară de circumstanțele prevăzute în art.96, urmează a se stabili:

1. vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);
2. condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;
3. influența adulților sau a altor minori asupra minorului;
4. cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Generalizând circumstanțele speciale enunțate, prin prisma criteriului menționat, putem releva următoarele circumstanțe speciale, aferente personalității făptuitorului minor, care sunt pertinente caracterizării psihofiziologice a acestuia necesare a fi elucidate de procuror: vârsta minorului la momentul comiterii infracțiunii; gradul de dezvoltare a intelectului; particularitățile caracterului și comportamentului; preocupările, interesele și necesitățile sale; condițiile și mediul de trai, nivelul de educație, cauzele care au determinat minorul la comiterea infracțiunii; cercul de prieteni și cunoscuți, ambianța altor persoane cu care ar fi intrat în contact, precum și influența care a avut-o copilul din partea maturilor sau a copiilor din categoriile vizate de persoane, susceptibilitatea acestor influențe de mediu sau de persoane de determinare la comiterea infracțiunii etc.

În conformitate cu art. 143 pct. 4) CPP, expertiza este obligatorie pentru determinarea vârstei bănuțului, învinuțului, inculpatului sau părții vătămate – în cazurile în care această circumstanță are importanță pentru cauza penală, iar documentele ce confirmă vârsta lipsesc sau prezintă dubiu.

Prima circumstanță necesară a fi stabilită, de care depinde și competența de efectuare a urmăririi penale a cauzei, dar și posibilitatea de atragere la răspundere penală a făptuitorului, este vârsta acestuia, care urmează a fi determinată în baza actelor de stare civilă (certificat de naștere, duplicat al certificatului de naștere sau extras), precum și în baza buletinului de identitate, acte stabilite de Legea privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte și Legea privind actele de stare civilă.

În situațiile în care minorul nu deține un act de identificare corespunzător (de exemplu: nu a fost înregistrată oficial nașterea sa, nefigurând înregistrat în Registrul de Stat al Evidenței Populației), procurorul, după începerea urmăririi penale, va ordona efectuarea expertizei medico-legale, care mai este denumită expertiza antropologică. Se vor formula expertizilor următoarele întrebări: în măsura în care poate fi stabilită cu o exactitate cât mai mare posibilă, care este vârsta persoanei; dacă nu este posibilă stabilirea vârstei cu aproximație de luni, câți ani are minorul; dacă nu este posibilă stabilirea vârstei pe ani, care sunt limitele în care se încadrează vârsta minorului.

În cazul stabilirii vârstei pe ani, se va considera ca fiind ziua nașterii minorului ultima zi a anului respectiv, iar în cazul în care experții indică la niște

limite anuale în cadrul cărora se încadrează minorul, procurorul va reieși din vârsta minimă indicată de expert.

Este primordială, la faza urmăririi penale, verificarea și acumularea de informații pentru stabilirea cât mai detaliată a personalității minorului. În realizarea acestui scop se începe cu convorbirea efectuată cu minorul, de la care se vor stabili punctele de reper în cercetările ulterioare, pasul următor fiind convorbirile cu persoanele cele mai apropiate minorului, anume părinții sau înlocuitorii acestora (tutorii, adoptatorii), frații și surorile mai mari, apoi discuțiile cu persoanele care instruiesc sau participă la instruirea minorului – profesorii, educatorii acestuia, medicul de familie. Scopul acestor discuții și întrebările adresate trebuie să vizeze nemijlocit aspectele legate de personalitatea minorului. Măsurile enunțate se vor executa la faza premergătoare începerii urmăririi penale, urmând a se stabili cât mai multe detalii în acest sens.

Stabilirea gradului de dezvoltare a intelectului minorului, inclusiv psihologia acestuia, particularitățile de caracter, temperament și comportament, preocupările și ocupațiile sale, interesele și necesitățile sale, condițiile și mediul de trai, legătura dintre aceste circumstanțe, cercul de prieteni și cunoscuți, care sunt persoanele cu care ar fi intrat în contact minorul în perioada anterioară comiterii faptei, influența care a avut-o copilul din partea categoriilor de persoane cu care a intrat în contact, susceptibilitatea acestor influențe de mediu sau de persoane de determinare la comiterea infracțiunii trebuie să elucideze cât mai exact cauzele care au determinat minorul la comiterea infracțiunii – atât din exterior cât și din interior. De asemenea, în unele cazuri – factorii psihologici, adică maturitatea intelectuală afectivă, complexul de inferioritate, frustrarea sau factorii de ordin psihopatologic – epilepsiile, encefalita, schizofrenia, psihopatiile, alcoolismul etc., care, în final, vor determina soluția procurorului de dispunere a începerii urmăririi penale sau de refuz în începerea urmăririi penale.

După ce s-au stabilit împrejurările enunțate mai sus, este deosebit de importantă stabilirea aspectului volitiv, adică stabilirea în ce măsură minorul a fost determinat, a conștientizat acțiunile sale. Cele menționate prezintă un rol aparte la stabilirea vinovăției, individualizarea pedepsei penale sau încetarea procesului penal. Spre exemplu, în unele situații, procurorul poate stabili că în raport cu vârsta minorului influența mediului și inclusiv de la locul de trai au avut un astfel de impact emoțional, încât emoțiile negative ale minorului și reacția de răspuns au fost în totalitate determinate de aceste circumstanțe, fapt pentru care lipsește unul din elementele constitutive ale infracțiunii – intenția, din care motiv procurorul va refuza pornirea dosarului penal în privința acestui minor.

Unul din momentele cheie ale scopului urmăririi penale ale infracțiunilor cu participarea minorilor este discernământul, care în una din definițiile pertinente a apărut ca fiind capacitatea individului (în cazul de față a minorului) prin care acesta, pe baza experienței anterioare, poate înțelege și judeca, prin anticipare, o acțiune rezultată dintr-o situație conflictuală, judecată ce

presupune o cunoaștere, chiar și rudimentară, a cel puțin două soluții, una pozitivă și alta negativă.

Astfel, este necesar de a se stabili dacă la momentul comiterii faptei minorul avea capacitatea să discerne, adică la nivel minim să înțeleagă că, în situația în care se află, dispune și de o soluție pozitivă, adică de a nu comite fapta. La stabilirea discernământului, și anume la determinarea faptului dacă poate conștientiza sau nu minorul acțiunile sale, dacă suferă sau suferea anterior de vreo boală mintală sau psihică, este primordială ordonarea expertizei judiciare psihologice și/sau psihiatrice, în dependență de situație, iar rapoartele de expertiză necesită să fie cât mai laborioase, adică să creeze o imagine clară a minorului sub aspect psihologico-psihiatric. Raportul de expertiză va ajuta procurorul să afle în detalii cauzele comiterii infracțiunii, motivele acesteia, nivelul de școlarizare și intelect al minorului, nivelul de dezvoltare psihosocială, emotivitatea și punctele sensibile de reacție ale acestuia, individualizarea tipului de comportament aferent minorului, relevarea defectelor de ordin medical etc..

De asemenea, procurorul va putea să dea apreciere declarațiilor minorului, spre exemplu, dacă expertul atestă tendința de a ascunde anumite evenimente.

Raportul de expertiză psihologico-psihiatrică este menit să ajute procurorul la înțelegerea aspectelor menționate, precum și la individualizarea particularităților juridice în cadrul audierii minorului, tehnicile de audiere ce necesită a fi aplicate. Spre exemplu, procurorul atestă faptul neconcordanței și inconsecvenței explicațiilor minorului, iar din raportul de expertiză se atestă tendința acestuia de a ascunde careva fapte datorate fricii sau prezenței, discuției despre o anumită persoană, astfel determinând necesitatea evitării discuției directe despre acea persoană.

La ordonarea expertizelor menționate, procurorul va respecta regulile procesuale, anume, ordonanța va cuprinde trei părți: introductivă, descriptivă și rezolutivă.

În cazurile cu minori este deosebit de importantă, descrierea cât mai detaliată a împrejurărilor cauzei stabilite, oferind expertului posibilitatea să ia cunoștință de materialele cauzei care sunt indispensabile emiterii unei concluzii, iar specialistul cu abilitate va stabili elementele sau laturile ascunse ale comportamentului minorului.

Procurorul trebuie să se informeze și să acumuleze cât mai multe cunoștințe în domeniul dat, care să îi faciliteze aprecierea forței probante a raportului de expertiză, deoarece nici o probă nu are valoare prestabilită.

Cele punctate mai sus sunt statuate și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.39 din 22.11.2004 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii.

Pentru a stabili aceste circumstanțe, potrivit art.475 alin.3 CPP, procurorul va dispune întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială a minorului.

Una dintre circumstanțele necesare a fi stabilite la instrumentarea cauzelor cu minori este specifică situațiilor în care infracțiunea este comisă în coparticipație cu majori, urmând să se stabilească caracterul relațiilor dintre majori și minori, acest aspect având importanță majoră la încadrarea juridică a faptei și la stabilirea rolului fiecărui coparticipant la comiterea infracțiunii.

De exemplu, dacă se constată că vârsta minorului îl degreveză de răspundere penală, în cazul minorului autor al infracțiunii se va refuza pornirea urmăririi penale, iar comiterea faptei de major prin intermediul minorilor va constitui circumstanță agravantă stabilită de art. 77 alin. (1) CP.

Un rol aparte în cercetarea infracțiunilor comise de grupuri mixte de minori cu majori îl are cercetarea infracțiunilor prevăzute la art. 208, 209 CP, anume atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale precum și atragerea minorilor la consumul ilegal de droguri, medicamente și alte substanțe cu efect narcotizat.

Dacă minorul, deși instigat la comiterea faptelor enunțate, nu a trecut la executarea laturii obiective a infracțiunii, aceasta nu se va considera consumată, nerealizându-se independent de voința majorului, caz în care majorului i se va incrimina tentativă de comitere a infracțiunilor prevăzute la art. 208-209 CP, iar minorul va fi absolvit de răspundere penală.

Dacă minorul este constrâns verbal sau fizic, se va cerceta, pornind de la caracteristicile minorului, susceptibilitatea de a comite fapta în raport cu constrângerea, în vederea aplicării art. 35 lit. d) Cod Penal, adică constrângerea fizică sau psihică, ca circumstanță care înlătură caracterul penal al faptei, iar conform art. 39 alin. (1) CP, nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, care a cauzat daune intereselor ocrotite de lege ca rezultat al constrângerii fizice sau psihice, dacă în urma acestei constrângeri persoana nu putea să-și dirijeze acțiunile.

În situația enunțată, procurorul va emite o ordonanță motivată privind scoaterea persoanei minore de sub urmărire penală în conformitate cu art. 284 CPP al RM.

Conform art.296 CPP, pornind de la urgența și prioritatea cercetării acestei categorii de infracțiuni, prin prisma subiectului acesteia, procurorul întocmește rechizitoriul imediat, iar în cazurile complicate și voluminoase – într-un termen rezonabil.

Toate circumstanțele pertinente, atât generale, cât și speciale, stabilite de organul de urmărire penală, se vor regăsi în rechizitoriul prin descriere succesivă și detaliată, inclusiv circumstanțele care atenuază sau agravează răspunderea învinuitului minor, precum și va motiva lipsa temeiului pentru liberarea de răspundere penală conform prevederilor art.53, 54 din Codul Penal.

Copia de pe rechizitoriul se va înmâna sub recipisă atât învinuitului minor, cât și reprezentantului lui legal, fapt despre care se face mențiune în informația anexată la rechizitoriul.

2. Determinarea părților și participanților la proces, disjungerea cauzei cu implicarea minorilor

Titlul III din Partea generală a Codului de Procedură Penală stabilește părțile și participanții la procesul penal, titlu care, în cazul infracțiunilor comise de minori, este completat de art.476 CPP, anume prin distingerea părților în procesul penal după criteriul vârstei: făptuitorii minori și majori.

Procesul Penal este prin definiție, o activitate complexă, realizarea scopurilor căruia suscită intervenția unor persoane obligate sau interesate să participe, mai ales în cazurile cu minori, în vederea soluționării situației conflictuale apărute în urma comiterii infracțiunii.

Este necesar de a se distinge noțiunea de „participant” de cea de „parte” în procesul penal, codul de procedură penală delimitând părțile în două categorii generice: partea acuzării și partea apărării. În calitate de participanți specifici procesului penal, participă pedagogul, psihologul și reprezentantul legal al minorului, care sunt persoane ce nu urmăresc prin participarea în proces un interes propriu, ci îndeplinesc numai anumite acte procesuale pe contul și/sau din numele persoanelor reprezentate, precum și să asiste în vederea supravegherii și respectării drepturilor persoanei audiate și facilitarea audierii acesteia.

Potrivit art.279/1 CPP, disjungerea unei cauze privitoare la participanții la una sau la mai multe infracțiuni se admite în cazul în care împrejurările cauzei o cer și această disjungere nu se va răsfrânge negativ asupra efectuării depline și obiective a urmăririi penale și cercetării judecătorești. La dispunerea conexării sau disjungerii cauzelor penale, procurorul, la propunerea organului de urmărire penală sau din oficiu, emite ordonanța respectivă.

În conformitate cu art.476 alin. (1) CPP, dacă la săvârșirea infracțiunii împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjunge pe cât e posibil, formând un dosar separat.

În conformitate cu art.476 alin. (2) CPP, în cazul în care disjungerea nu este posibilă, dispozițiile cuprinse în prezentul capitol se aplică numai față de minor.

Incidența instituției disjungerii cauzei penale este determinată de două momente: vârsta de sub 18 ani a cel puțin unui coparticipant la comiterea infracțiunii și stabilirea participării sau existența informațiilor certe despre coparticiparea majorilor la comiterea infracțiunii.

La faza urmăririi penale, procurorul dispune de prerogativa de disjungere, în baza art. 52 alin. (1) pct. 5) CPP, în conformitate cu care procurorul cere de la organul de urmărire penală pentru control dosare penale, documente, acte procedurale, materiale și alte date cu privire la infracțiunile săvârșite și persoanele identificate în cauzele penale în care exercită controlul și dispune conexarea sau, după caz, disjungerea cauzei dacă se impune aceasta, prevederi care necesită a fi coroborate cu prevederile speciale și derogatorii, de la art. 476 CPP.

Din aceste statuări se atestă că regula indivizibilității și conexității cauzelor penale devine o excepție în cazurile cu făptuitori minori, deoarece prin sintagma legală „pe cât e posibil” legiuitorul a atenționat asupra faptului că numai

În cazurile în care interesele justiției o cer, când nu este posibilă urmărirea penală obiectivă, rapidă și completă a cazului conex sau indivizibil, la care au participat atât minori cât și majori, decât în cadrul unui dosar unitar se va menține unitaritatea acestui dosar, iar în restul cazurilor va opera regula disjungerii cauzelor penale în privința minorilor.

La fel, dacă infracțiunea a fost comisă în coparticipație de mai mulți minori sau majori, se va disjunge cauza de regulă în două dosare, cu instrumentarea separată a cauzei penale cu făptuitori minori, în conformitate cu procedura specială, iar cea în privința majorilor, conform procedurii generale.

Disjungerea cazurilor cu minori pentru cercetare și examinare separată are ca scop: instrumentarea prioritara și de urgență a cauzei cu privire la minori; facilitarea cercetării compartimentelor speciale ale împrejurărilor comiterii faptei, excluderea oricăror influențe din partea coparticipanților majori, care, datorită experienței de viață mai bogată, ar putea să acționeze în unele cazuri chiar și contrar intereselor minorilor; cercetarea detaliată a elementelor specifice minorilor, pertinente urmăririi penale în cazurile penale cu minori, care în unele cazuri chiar ar fi și în interesul celerității cercetării mai rapide a cauzei cu majori, deoarece, de exemplu: dispunerea expertizei psihologico-psihiatrică cu expedierea dosarului penal la expert împiedică efectuarea altor acte procesuale cu coparticipanții majori.

De regulă, practica atestă că minorii sunt atrași în activitățile criminale de majori, astfel că aceștia acționează în calitate de complici sau favorizatori, mai rar în calitate de coautori sau de instigatori, iar majorii coparticipă în calitate de instigatori și autori ai faptelor penale.

În cazurile în care aceștia au coparticipat în calitate de organizatori, instigatori sau coautori la comiterea faptei, regula disjungerii ar putea să cedeze din imperativitatea sa, deoarece dacă rolul la comiterea infracțiunii este preponderent mai mare al minorului, majorul în mai mică măsură va elucida circumstanțele comiterii faptei sau va putea participa la mai puține acțiuni procesuale, în cazul în care de exemplu el a participat numai la un anumit segment infracțional, organul de urmărire penală urmând să determine rolul fiecărui coparticipant și respectiv, vinovăția fiecăruia în parte.

Actul procesual prin care se dispune disjungerea de către procuror este ordonanța de disjungere, ordonanța urmând să fie temeinic motivată și anume să cuprindă inclusiv motivele imposibilității menținerii indivizibilității dosarului chiar dacă din esența sa ar reieși că este posibilă examinarea într-un singur dosar.

Altfel spus, regula disjungerii nu necesită a fi automat aplicată de procuror și urmează să motiveze excluderea tuturor argumentelor ce ar dicta necesitatea examinării indivizibile. La disjungere se va face copii legalizate de procuror cu semnătura sa și ștampila Procuraturii, în caz de necesitate urmând ca la solicitare în instanța de judecată să fie prezentat dosarul de bază.

De asemenea, dosarul de bază disjuns poate fi solicitat din oficiu de instanța de judecată, în caz de necesitate sau la cererea părților, dacă circumstanțele invocate de una din părți nu sunt reflectate în dosarul disjuns,

acestea fiind relevante și nu există altă posibilitate de a le cerceta. Actele ce se referă exclusiv la minori, de exemplu caracteristica acestuia, se va anexa în original la dosarul disjuns.

În situațiile când nu este posibilă urmărirea penală obiectivă, rapidă și completă a cazului conex sau indivizibil, la care au participat atât minori cât și majori, decât în cadrul unui dosar unitar, procurorul va exclude disjungerea dosarului în privința minorilor, aplicând pentru cercetarea circumstanțelor referitoare la majori procedura generală, iar pentru stabilirea circumstanțelor referitoare la minori, procedura specială completată de procedura generală în măsura în care nu contravine celei speciale.

Astfel, procurorul va ordona disjungerea în situațiile concrete în care: majorul sau minorul este anunțat în căutare și se eschivează de la urmărirea penală; infracțiunea comisă este ușoară sau mai puțin gravă; unul dintre suspecți a participat doar la comiterea anumitor episoade ale infracțiunii; calitatea coparticipanților (instigator, organizator, complice sau autor) este diferită pentru participanții minori și majori; dacă unul dintre coparticipanți este recunoscut iresponsabil, determinând o altă procedură specială de urmărire și examinare a cauzei penale; majorul care a comis fapta în calitate de coautor este grav bolnav și în privința acestuia se impune suspendarea urmăririi penale, infracțiunea comisă este de gravitate mică.

Cauzele care determină imposibilitatea disjungerii ar putea fi: contradicțiile în declarațiile date de coparticipantul minor față de cele ale coparticipantului major, respectiv, necesitatea efectuării actelor procesuale comune cu participarea ambilor (ex.: confruntarea, reconstituirea etc.); necesitatea dispunerii în cauză a mai multor expertize, delegații judiciare, a comisiei rogatorii, care separat ar determina dificultăți majore etc.

În situațiile enunțate, atunci când procurorul deviază de la regula disjungerii, expediind dosarul în instanța de judecată va trebui să motiveze în rechizitoriu faptul nedisjungerii.

Este necesar ca disjungerea să se efectueze cu maximă atenție, alegând momentul potrivit. Procurorul trebuie să se asigure că prin disjungere nu sunt afectate drepturile și interesele minorului, ținându-se cont de faptul dacă au fost stabiliți toți coparticipanții sau dacă unii coparticipanți sunt imposibil de stabilit, vârsta minorului este constatată cu certitudine, au fost elucidate toate datele personale ale acestuia și este constatată cu certitudine coparticiparea acestuia la comiterea infracțiunii, dacă nu sunt incidente circumstanțe care împiedică disjungerea, au fost deja stabilite caracterele relațiilor dintre minorii și majorii coparticipanți la comiterea faptei.

3. Audierea bănuțiilor sau învinuiților minori

Persoanele minore cu vârsta de 14-18 ani se află la o fază de transformări fiziologice și intelective, este perioada cea mai importantă în care copilul își formează personalitatea sa, acumulează deprinderile de viață și se maturizează. Este o perioadă în care copilul poate suferi anumite crize de perso-

nalitate, aflându-se între ideile și conceptele specifice minorilor și tinzând să accepte și să adopte idei și concepte ale majorilor. De asemenea, la vârsta adolescenței, minorul suportă schimbări biologice majore, organismul fiind în continuă creștere și dezvoltare.

La audierea făptuitorilor minori, este imperios necesar să se țină cont de particularitățile de vârstă a acestuia, de factorii emotivi specifici, de volumul mai mic de experiență de viață și cunoștințe deținute.

Procurorul trebuie să țină cont, la fel, de următoarele momente: de inhibițiile provocate de calitatea sa, de locul aflării în instituțiile de stat, de persoanele majore care execută audierea; concentrarea la anumite detalii importante pentru majori este limitată; influențabilitatea și sugestivitatea ridicată; imaginația specifică, în unele situații chiar fantezistă; posibilitatea de a cumula circumstanțele reale cu cele inventate sau imaginate; captarea atenției minorilor de anumite circumstanțe sau momente percepute, care sunt pasibile de a-i emoționa sau impresiona și lipsa vreunei reacții sau perceptibilități la momentele care nu le sunt interesante sau cunoscute; memorizarea slabă sau de scurtă durată a aspectelor neinteresante pentru minor, dar care sunt în unele cazuri esențiale pentru determinarea circumstanțelor infracționale; instabilitatea emoțională a acestora, care determină deseori schimbarea declarațiilor date anterior, inconsecvența și lipsa unei succesivități a evenimentelor descrise; tendința de exagerare sau minimalizare a intensității unor fapte; în unele cazuri, dorința de a se manifesta și tendința de a demonstra maturitatea și independența sa; frica de desconsiderare din partea celor apropiați.

La vârsta adolescentului, potențialul de percepție, fixare și redare a evenimentelor se dezvoltă virtuos, iar reproducerea celor percepute se realizează prin filtrul propriei personalități și, datorită faptului că memorarea logică devine forma principală de reținere, influențabilitatea și sugestibilitatea scad foarte mult.

Această perioadă este marcată de încercarea minorului de a-și găsi un loc în comunitate, în grupul social din care face parte. În această perioadă, influența anturajului apropiat are o pondere enormă față de restul care revine familiei sau școlii. Este o perioadă caracterizată prin sensibilitate și profunzime. Singurul aspect care-l diferențiază pe adolescent de adult este lipsa de experiență de viață, iar procurorul trebuie să-și pregătească audierea în funcție de perioada școlarizării minorului, familia și mediul din care provine, sexul, grupul social din care face parte, eventuale infirmități fizice sau psihice, evaluările psihologice.

Particularitățile menționate sunt specifice minorilor, astfel că este necesar de a se ține cont de ele, indiferent de calitatea procesuală în cadrul căreia este audiat acesta, astfel, fiind esențial ca organul de urmărire penală să nu își formeze preconcepții sau diferențieri de tratament la audierea, spre exemplu, a părții vătămate și a învinutului minori.

Potrivit art. 236 alin.1/1 CPP, citarea se poate face în formă scrisă, prin notă telefonică sau telegrafică, prin intermediul poștei electronice sau prin orice alt sistem de mesagerie electronică în cazul în care ofițerul de urmărire

penală, procurorul, instanța de judecată dispun de mijloacele tehnice necesare pentru a dovedi că citația a fost primită.

Regula generală este că, indiferent de calitate și vârstă, subiectul procesual se cheamă în fața organului de urmărire penală. Citația se va înmâna subiectului procesual cu cel puțin 5 zile înainte de data când trebuie să se prezinte în fața organului respectiv. Pornind de la urgența examinării cazurilor penale cu minori, în baza art. 236 alin. (2) CPP, procurorul dispune de posibilitatea omiterii acesteia în măsura în care nu sunt încălcate drepturile și interesele minorului.

Conform art.236 alin.2/1, 478 CPP, chemarea bănuțului, învinuțului minor, care nu se află în stare de arest, la organul de urmărire penală se face prin părinții acestuia sau prin reprezentanții legali. În cazul în care minorul se găsește într-o instituție specială chemarea se face prin intermediul administrației acestei instituții.

Această normă atestă o derogare de la regula generală enunțată: legiuitorul a avut în vedere minimalizarea emoțiilor pe care le-ar avea minorul dacă ar primi nemijlocit citația de la un organ de stat. Făptuitorul minor nu va figura în citație, ci numai părintele sau tutorele său. Când părinții minorului lipsesc, și nu este desemnat încă un tutore, citarea se va efectua prin intermediul persoanei la care locuiește minorul, necătând la faptul că nu este recunoscut reprezentant legal, aspect care ar necesita o reglementare expresă.

Audierea minorului trebuie să parcurgă aceleași etape practice, ca și ale majorului:

- pregătirea audierii;
- identificarea persoanei;
- ascultarea propriu-zisă, adică relatarea liberă urmată de întrebări și răspunsuri.

La pregătirea audierii făptuitorului minor, procurorul trebuie să efectueze o serie de măsuri, în vederea executării unei audieri adecvate, cu respectarea drepturilor minorului audiat și pornind de la particularitățile evidențiate mai sus.

a) *Prima preocupare sau măsură este identificarea și stabilirea locului audierii minorului.*

La stabilirea locului audierii făptuitorului minor se va lua în considerare că adolescentul poate fi audiat la sediul procuraturii, într-o sală de lucru sau în biroul de lucru al procurorului, deoarece atmosfera de serviciu, vizualizarea de către minor a lucrului efectuat, a dosarelor cu care se lucrează, coroborată cu explicațiile și cerințele procurorului de a relata totul ce cunoaște despre pretinsa faptă penală evidențiază importanța celor ce urmează a fi comunicate de minor, determinându-l să declare cât mai amănunțit și veridic cele petrecute și percepute de el.

Astfel, locul audierii se va deosebi de cel care se va alege pentru partea vătămată minoră, care este preferabil de a se efectua într-un spațiu special amenajat sau la un centru de protecție a drepturilor minorului, în vederea

excluderii revictimizării acestuia. Conform prevederilor art.110/1, 111 CPP al RM, audierea martorului și părții vătămate minori în cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, traficul de copii sau violența în familie se efectuează doar de către judecătorul de instrucție, în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video, prin intermediul unui psihopedagog sau unei persoane special instruite.

În procesul de audiere a martorului și părții vătămate, în cazurile expuse mai sus, aceștia împreună cu psihopedagogul se vor afla într-o cameră separată de judecătorul de instrucție și celelalte părți care participă la această acțiune procesuală, inclusiv bănuitul, învinuitul minor, asistat de avocat, psiholog (sau pedagog) și reprezentantul legal.

Judecătorul de instrucție primește întrebările de la părțile procesului și prin intermediul mijloacelor audio-video le transmite către psihopedagog, care la rândul său își rezervă dreptul de a le reformula, dacă acestea au fost formulate în felul în care pot traumatiza martorul minor.

În cadrul audierii efectuate de către judecătorul de instrucție, bănuitul, învinuitul minor este în drept să adreseze și el întrebări, conform modalității expuse mai sus.

Făptuitorul minor va fi interviuat în condițiile unei atmosfere de birou, pentru a conștientiza și declara complet cele cunoscute, a înțelege pe cât posibil pericolul creat prin comiterea faptei și a preveni pe viitor astfel de fapte.

b) *Stabilirea momentului audierii.* Spre deosebire de făptuitorii majori, minorii necesită a fi audiați cu prioritate și celeritate, la cel mai scurt timp de la comiterea infracțiunii, deoarece conștientizarea faptelor este percepută la un nivel mai mic decât la majori, și în măsura în care detaliile nu i-au impresionat sau emoționat, deoarece se încadrează într-un domeniu necunoscut sau mai puțin cunoscut minorilor, repede se vor șterge din memoria lor. Mai mult, intrând într-o atmosferă nouă pentru ei, minorii vor fi impresionați de aceste noi realități, uitându-le pe cele vechi. Trecând la noi realități, fiind influențați, impresionați sau emoționați de ele, coroborat cu influențabilitatea și sugesibilitatea ridicată a acestora datorită vârstei, neintenționat își vor schimba declarațiile, în raport cu noile percepții sau reieșind din discuțiile mai recente pe care le-au avut cu diferite persoane, după comiterea faptei.

Este preferabil ca audierea să aibă loc în a doua parte a zilei, după lecțiile de la școală, pentru a nu perturba procesul de învățământ, dar și pentru a nu devia emotiv minorul de la programul său normal, iar dacă se atestă că, vizualizând locația și auzind cele comunicate de procuror, minorul s-a inhibat și are tendință de a nu relata adevărul, se va numi o altă dată pentru audiere sau se va schimba locația.

Audierea bănuितului sau învinuitului minor se efectuează în condițiile art.104 și nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi, în conformitate cu art. 481 alin. (1) CPP. În cazul în care, se atestă oboseala sau preocuparea minorului pentru un anumit eveniment proximal, spre exemplu, a doua zi trebuie să participe la un eveniment cultural la școală, se va face întrerupere la audiere, atestându-se lipsa de concentrare a minorului.

c) *Stabilirea participanților la audiere și acumularea informațiilor cu privire la personalitatea minorului.*

La audierea bănuitului, învinuitului minor, participarea apărătorului, reprezentantului legal și a pedagogului sau psihologului este obligatorie. Psihologul sau pedagogul este în drept, cu consimțământul organului de urmărire penală, să pună întrebări minorului, iar la sfârșitul audierii, să ia cunoștință de procesul-verbal sau, după caz, de declarațiile scrise ale minorului și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrisurilor lor. Aceste drepturi sunt explicate psihopedagogului înainte de începerea audierii minorului, despre ce se face mențiune în procesul-verbal respectiv.

Conform art.479 CPP, bănuitul, învinuitul minor poate cere motivat înlăturarea pedagogului și înlocuirea acestuia cu altul.

În conformitate cu art.480 alin.3 CPP, reprezentantul legal al bănuitului, învinuitului minor poate fi înlăturat din procesul penal și înlocuit cu altul, când aceasta este posibil, în cazul în care sunt temeuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudiciu interesului copilului.

Procurorul va oferi posibilitatea tuturor participanților de a pune întrebări minorului, stabilind o anumită ordine, de regulă începând cu reprezentantul legal, care este apropiat minorului și poate adresa întrebări pertinente, referitor la aspecte necunoscute organului de urmărire penală, iar orice participant poate solicita de a interveni în cadrul audierii cu întrebări, dacă momentul este adecvat și întrebarea se referă la contextul și aspectul explicat de minor. La sfârșitul audierii oricare participant pentru a nu perturba consecutivitatea și a devia din gândurile expuse de minor, dispun de dreptul să ia cunoștință de procesul-verbal sau declarațiile scrise ale minorului, iar dacă sesizează neconcordanțe între cele relatate și cele consemnate sau neconsemnarea anumitor momente expuse de minor, pe care le consideră pertinente sau esențiale, dispun de dreptul să facă observații în scris. La sfârșitul procesului-verbal de audiere trebuie să fie consemnată o concluzie de conformitate a modalității de audiere, aplicată de pedagog sau psiholog, în sensul manierei corespunzătoare de audiere, lipsa intimidării etc.

Procurorul va selecta pedagogul sau psihologul chemat pentru a participa la audiere, fiind acceptabilă invitarea unui pedagog din școala la care își face studiile minorul, spre exemplu dirigintele, în prezența căruia, minorul se va simți mai relaxat și va avea mai puține emoții, însă dacă pedagogul nu este agreat de minor din motivul situațiilor conflictuale, acesta se va înlocui cu un alt pedagog sau psiholog. Este recomandată solicitarea părerii minorului asupra potențialului pedagog care va participa la audiere.

Dacă nu este posibilă asigurarea prezenței unui pedagog din școala la care activează minorul, se va invita un psiholog sau pedagog de la Direcția pentru protecția drepturilor minorilor din cadrul preturilor de sector sau consiliilor raionale.

Procurorul trebuie să aibă în vedere că procesul de formare al declarațiilor este asemănător adulților (percepție, decodare, memorare, reactivare) însă

va fi marcat de următorii factori: sugestibilitate ridicată, lipsa experienței de viață, nivel scăzut de cunoștințe, subiectivitate reflectată mai ales în tendințele de exagerare, fapt pentru care, pregătirea ascultării presupune cunoașterea cât mai completă a minorului prin obținerea de date de la familie, rude, vecini, pedagogi, psihologi sau asistenți sociali, cu privire la dezvoltarea intelectuală, comportament, situația la învățătură, pasiuni, cerc de prieteni etc.

Se va studia caracterul minorului, inclusiv măsura în care reacționează la anumite situații, măsura în care de obicei reproduce fals anumite percepții, cercul său de interese, precum și toate aspectele concrete care ar determina audierea completă și efectivă a minorului, iar în acest scop, audierea persoanelor enunțate, inclusiv a părinților, este indispensabilă.

d) *Faza pregătitoare a audierii făptuitorului minor.*

Este foarte importantă faza pregătitoare a audierii bănuțului sau învinutului minor, deoarece o pregătire necorespunzătoare poate determina ineficiența audierii propriu-zise. În lipsa minorului, din locația în care urmează să se desfășoare audierea, procurorul va purta discuții cu participanții la audiere: reprezentantul legal, pedagogul sau psihologul și avocatul, moment la care, procurorul trebuie să dispună de maxim de informații cu privire la minor. După explicarea drepturilor acestora, participanții vor fi întrebați dacă le sunt clare drepturile și obligațiile; în cazul dacă nu sunt clare, procurorul va da explicațiile corespunzătoare, va explica rolul fiecărui participant la audiere, anume de a stabili aspectele psihologice ale minorului audiat, caracterul relațiilor minorului cu alte persoane ce figurează pe aceeași cauză penală, li se explică să nu adreseze întrebări care nu au legătură cu cauza sau nu sunt oportune, să nu dea întrebări sugestive, să nu adreseze observații și să nu se manifeste într-un anumit mod în cadrul audierii, să nu exprime dezacord cu modul de expunere sau calitatea celor relatate, li se va explica modalitatea și ordinea audierii, să nu intervină fără a li se permite în cadrul audierii, decât cu permisiunea procurorului.

La faza pregătitoare a audierii, procurorul trebuie să stabilească contactul psihologic cu minorul, deoarece dacă acesta va simți nesiguranță sau disconfort, audierea nu își va atinge scopul scontat.

Ținând cont de interesele și preocupările minorului, de cercul său de prieteni sau cunoscuți, se va încerca câștigarea încrederii sale, prin manifestarea unui pretins real interes față de aceste elemente, care să fie perceput ca atare de minor, urmând să înceapă audierea numai după ce procurorul este convins că a stabilit acest contact psihologic.

Procurorul va determina înaintea audierii întrebările necesare a fi adresate, care nu trebuie să fie sugestive și trebuie să se refere sau să aibă tangență cu cauza penală. Adresarea întrebărilor necesită a fi efectuată cu același ton, fără a devia de la tonul cu care a început audierea. Întrebările se vor adresa într-o manieră familială, pe înțelesul minorului, fără utilizarea cărorva termeni juridici sau științifici, vor fi scurte și pe înțeles, reieșind din personalitatea minorului cu caracteristicile sale stabilite de procuror.

e) *Aspecte cu privire la audierea propriu-zisă.*

După cum s-a menționat mai sus, audierea bănuțului sau învinuțului minor, va fi precedată de desfășurarea unor discuții prealabile care au ca scop, să ușureze stabilirea unor relații de încredere între minor și procuror, convorbirea să fie orientată spre dezvăluirea preocupărilor minorului, urmând o trecere treptată spre ascultarea relatării libere, care se va califica drept audierea propriu-zisă. Audierea propriu-zisă a explicațiilor minorului, și anume faza relatării libere va fi precedată de prezentarea calității în care este audiat, cu prezentarea învinuirii dacă se audiază în calitate de învinuit, cerându-i-se să întocmească o declarație scrisă asupra acesteia.

La audierea minorului se vor respecta aceleași reguli de sobrietate în ascultarea relatărilor libere, fără intervenții inutile sau mimici sugestive, care în cazul minorilor pot aduce rezultate nedorite: fantezie copilărească, negarea oricărora fapte supuse discuției, refugiul în tăcere etc. Nu se vor face amenințări sau promisiuni de creare a unei situații mai dificile sau mai ușoare în cadrul procesului penal, deoarece în acest caz, minorul va fi afectat de nesinceritate, deformând realitățile percepute.

Mijloacele de fixare a declarațiilor minorului se vor pregăti până la începerea audierii, pentru a nu se ajunge la situația pregătirii în prezența minorului, acesta simțindu-se stingherit.

În lupta împotriva fenomenului infracțional, care ia forme tot mai variate, s-a simțit nevoia introducerii în rândul mijloacelor de probă, consacrate pe plan internațional și a altor procedee probatorii, înregistrările audio și video, constituind obiect de reglementare în CPP.

La audierea bănuțului sau învinuțului minor, la fel ca și la audierea majorului, pot fi aplicate, la cererea acestora precum și a reprezentantului legal sau din oficiu, de către organul de urmărire penală înregistrări audio sau video. Despre aplicarea înregistrărilor audio sau video se comunică persoanei minore care urmează să fie audiată înainte de începerea audierii; însă dacă datorită situației minorului (șoc, vârstă fragedă) procurorul va aprecia că nu este adecvat ca minorul să cunoască despre înregistrare, atunci el va înștiința numai reprezentantul legal despre acest fapt.

Înregistrarea audio sau video trebuie să conțină datele despre persoana care este audiată, persoana care efectuează audierea, toate datele care urmează să fie consemnate în procesul-verbal al audierii, conform cerințelor art.260 și 261 CPP, precum și întreaga desfășurare a audierii. Nu se admite înregistrarea audio sau video a unei părți din audiere, precum și repetarea specială pentru înregistrare audio sau video a declarațiilor deja făcute.

Înregistrarea audio sau video se va desfășura într-o încăpăre cu draperii la ferestre și așternuturi pe podea sau suprafețe dure, pentru a reține zgomotele nedorite.

Pentru înregistrare este necesar:

1. de izolat încăpărea de zgomote nedorite, de închis ferestrele, uși, și de deconectat telefonul;
2. de unit strâns cablurile microfoanelor cu aparatul de înregistrare, nu

trebuie de admis ca cablurile sa fie întinse și să treacă pe lângă aparatele electrice;

3. de verificat starea tehnică a aparatelor de înregistrare, de verificat dacă funcționează toate sistemele și regimurile de înscriere, de activat sistemul de înregistrare și de făcut o înregistrare de control cu durata de 1-2 minute, cu verificarea acesteia;
4. înainte de începerea înregistrării, pe partea de dinafară a ușii se va aplica o inscripție care atenționează faptul că în biroul dat are loc o înregistrare audio sau video și intrarea persoanelor este interzisă;
5. în procesul înregistrării audio să se folosească două microfoane: unul pentru minorul care depune declarații, iar altul pentru persoana care conduce audierea. Sub fiecare microfon se va fixa ceva moale, ce ar minimaliza vibrațiile.
6. camera trebuie să fie îndreptată în așa mod, ca să cuprindă toți participanții la audiere.

După finalizarea audierii, înregistrarea audio sau video se reproduce în întregime în fața persoanei minore audiate și a celorlalți participanți la proces. Completările la înregistrarea audio sau video a declarațiilor făcute de persoana audiată se înregistrează, de asemenea, pe caseta audio sau video, nefiind admisibilă înregistrarea parțială a declarațiilor. Înregistrarea audio sau video se încheie cu declarația persoanei minore audiate și a reprezentantului legal care confirmă justetea declarațiilor, concluzia înserată în declarație a pedagogului sau psihologului, care va expune obiectiile la procedura de audiere sau va certifica conformitatea acesteia. Declarațiile obținute în timpul audierii cu aplicarea înregistrării audio sau video se consemnează în procesul-verbal al audierii. În cazul în care înregistrarea audio sau video a declarațiilor se va reproduce în cadrul efectuării unei alte acțiuni de urmărire penală, spre exemplu la confruntare, organul de urmărire penală este obligat să facă despre aceasta o mențiune în procesul-verbal respectiv de consemnare a declarațiilor minorului.

Înregistrarea audio sau video pentru a constitui mijloc de probă admisibil trebuie să conțină:

- locul și data efectuării acțiunilor de urmărire penală;
- funcția, numele și prenumele persoanei care întocmește procesul-verbal;
- numele, prenumele și calitatea persoanelor care au participat la efectuarea acțiunilor de urmărire penală, adică, reprezentantul legal, pedagogul sau psihologul și adresele lor, obiectiile și explicațiile acestora;
- data și ora începerii și finisării acțiunii de urmărire penală;
- descrierea amănunțită a faptelor constatate, precum și a măsurilor luate în cadrul efectuării acțiunilor de urmărire penală.

Mai mulți autori de articole procesual-penale sunt de părerea că înregistrarea audio sau video trebuie să fie obligatorie în cazul audierii minorilor, deoarece aceștia ar prezenta uneori inconsecvență în vorbire, fiind uneori dificil de a se stabili consecutivitatea celor relatate.

Dacă minorul audiat este orb, necărturar, sau nu este în măsură sa-și citească declarațiile în procesul-verbal de audiere, se va asigura prezența interpretului, iar reprezentantul legal îi va citi declarațiile.

La fel, dacă minorul are careva deficiențe fizice, persoane surde sau persoane mute, audierea lor conform CPP se efectuează prin intermediul unui interpret.

Procurorul, apărătorul sau reprezentantul legal nu sunt în drept să-și asume obligațiile de interpret, traducător chiar dacă posedă limbile și semnele necesare pentru traducere sau interpretare.

În general, ordinea procesuală a audierii minorilor nu diferă esențial de cea a audierii bănușilor sau învinușilor majori. Inițial, în contextul explicării drepturilor și obligațiilor minorului, verificând dacă sunt înțelese, se va explica necesitatea de a se relata tot ce cunoaște minorul, de a nu ascunde nimic și a de efectua declarații veridice.

Audierea propriu-zisă este alcătuită din două faze: relatarea liberă și întrebările succedate de răspunsurile minorului.

Audierea minorului va fi dirijată, ceea ce presupune orientarea la adresarea acestor întrebări în funcție de natura faptei imputate, de modul și condițiile săvârșirii, de trăsăturile de personalitate ale minorului stabilite în cursul fazei de pregătire a audierii. Vor fi adresate, în funcție de ansamblul problemelor ce trebuie detaliate, întrebări privind momentele și relațiile anterioare comiterii faptei, întrebări privind elementele din timpul comiterii faptei cât și întrebări privind anumite evenimente, atitudini, discuții, de după comiterea faptei. Întrebările vor trebui să fie clare, nesugestive și neprovocatoare a dublelor semnificații sau sensuri.

Faza relatării libere este extrem de importantă în audierea minorului, efectivitatea căreia este în mare dependență de faza pregătitoare, deoarece pregătirea minușioasă a audierii, anume stabilirea contactului psihologic, determină o expunere a faptelor cât mai veridică și detaliată.

Totuși în cadrul relatării libere se va lua în considerare că minorul este predispus la relatări fragmentare, inconsecvente și neconsecutive, astfel că procurorul îl va ajuta să nu devieze de la subiectul expunerii, orientând minorul în direcția firească de expunere, fără însă a-i adresa întrebări sugestive sau cu înțelesuri neclare ori duble. Dacă constată că pentru minor, întrebarea este neclară sau nu este pe înțelesul său în general, procurorul va modifica formularea întrebării sau o va fragmenta în mai multe întrebări, persistând în a le formula în modul cât mai simplu și mai concret. Este esențial ca, la această fază, întreruperea relatării să opereze numai în mod excepțional, atunci când se impune, pentru a nu devia minorul de la subiectul vizat.

Numai dacă se constată că minorul a expus realitățile pe care le cunoaște și pentru el subiectul abordat este deja epuizat, se va trece la adresarea întrebărilor de către procuror, întrebările începând cu concretizarea unor elemente neexpuse integral în percepția persoanei care audiază, urmând întrebările complete, conținutul acestor întrebări devinând în raport de calitatea relatării libere, iar dacă relatarea a fost foarte detaliată, faza întrebărilor va fi cât se poate de scurtă.

Datorită particularităților specifice aferente minorilor, referitor la memorizare este oportun ca atunci când minorul nu va putea expune niște circumstanțe esențiale ale cauzei, dar din probatoriu se atestă comiterea sau vizualizarea acestora de către minor, se va apela la audierea acestuia la locul în care a avut loc evenimentul sau s-a comis fapta de referință în conformitate cu art.114 CPP – verificarea declarațiilor la locul infracțiunii.

Deoarece sunt persoane ușor influențabile, mai ales în cazurile în care infracțiunile au fost comise de un grup mixt majori-minori, iar procurorul atestă în cadrul audierii că minorul oferă explicații consecvente, succesive și fluente, fără a se opri și a se gândi la cele expuse, utilizând noțiuni sau sintagme nespecifice cunoscutății raportate la vârsta și nivelul concret de inteligibilitate, coroborat cu contradicții vădite în cadrul declarațiilor date la relatarea liberă față de răspunsurile date la întrebări, va trebui să verifice suspiciunile de influență din partea altor persoane, anterioare dării declarațiilor.

În astfel de cazuri, procurorul va întreba minorul dacă în primul rând a mai fost întrebat de alte persoane despre elementele faptice relatate sau despre subiectul concret abordat, dacă nu a discutat cu nimeni înainte de a se prezenta la audiere și dacă nu l-a sfătuit sau obligat cineva să declare anume în modul în care a declarat, sau nu i-a insuflat răspunsurile la întrebările presupuse de alte persoane că vor fi adresate de procuror, iar în cazul în care atestă o instigare la darea declarațiilor false, procurorul se va autosesiza, cercetând cazul în dependență de cele stabilite fiind posibilă dispunerea începerii urmăririi penale în privința instigatorului.

Se va face distincție între cazurile de audiere a minorului care a mai figurat ca parte pe dosarele penale sau a fost supus unei alte investigații oficiale, care deja are o anumită experiență de a fi audiat, și minorul care pentru prima dată a comis o infracțiune și este audiat în mod primar.

Cu ocazia formulării de întrebări i se pot prezenta minorului anumite probe din dosar cu scopul:

- să amintească minorului faptele pe care le-a uitat și să înlăture confuziile sau contradicțiile pe care le-a făcut cu ocazia relatării libere, datorită în principal elementelor specifice minorului analizate mai sus;
- determinarea subtilă a minorului să adopte o poziție sinceră în cursul ascultării sale.

În timpul audierii este necesar să fie observată comportarea minorului, deoarece datorită vârstei, frământările și elementele ascunse se exteriorizează mai ușor, iar studierea comportamentului este necesară pentru a se stabili cea mai bună tactică pentru audiere. Sunt excluse categoric în cadrul audierii: replicile ironice, de nervozitate, de nerăbdare, de afirmare și superioritate, care-l pot determina pe minor să afirme ceea ce constată că-i face plăcere procurorului, adică să dea declarații neadevărate, fiind la fel interzisă folosirea violenței, amenințărilor, promisiunilor sau a altor asemenea mijloace pentru obținerea de declarații, în astfel de cazuri procesele-verbale de audiere sunt lovite de nulitate absolută în conformitate cu art. 94 alin. (1) pct. 7) din CPP.

La fel, este categoric interzisă adresarea de întrebări minorului, de natură să-l pună în dificultate (întrebări capcană, sau dirijate), să-i gestioneze răs-

punsul, să-l solicite să facă aprecieri cu privire la calificarea faptelor asupra cărora este întreat, asupra gradului de vinovăție a altor persoane coparticipante la comiterea faptei, despre care este întreat.

Generalizând cele expuse, vom concludiona că literatura criminalistică și procesual-penală face distincție între următoarele tipuri de întrebări ce pot fi adresate minorului la audiere:

- întrebările de completare, necesitatea acestora se resimte în acele situații în care sunt omise aspecte din relatările libere ce conțin detalii insuficiente pentru stabilirea împrejurărilor de fapt;
- întrebările de precizare, atribuie exactitate acelor părți ale depoziției care a fost obținută pe calea relatării libere suferă unele imprecizii;
- întrebările de reamintire, au menirea de a ajuta minorul la restabilirea în memorie a unor fapte sau împrejurări, temporar uitate.
- întrebările de control, care permit procurorului posibilitatea verificării declarațiilor sub aspectul realității, al exactității celor declarate, iar prin adresarea acestui gen de întrebări se urmărește: poziția de sinceritate sau nesinceritate pe care se situează minorul; sursele din care provin informațiile deținute de el și dacă le-a perceput nemijlocit sau sunt rezultatul fanteziei ori fricii; cunoașterea condițiilor obiective în prezența cărora au fost percepute faptele, condițiile de loc și timp, durata percepției, care în cazul minorilor este limitată uneori, când sunt vizate aspecte necunoscute anterior.

O măsură procesuală care urmează după audierea minorului făptuitor, în cazul stabilirii de contradicții în declarațiile acestuia cu cele date de alte părți în proces, de regulă cu partea vătămată, este confruntarea.

În conformitate cu art.113 alin.1-3 CPP, în cazul în care există divergențe între declarațiile persoanelor audiate în aceeași cauză, se procedează la confruntarea acestor persoane, inclusiv cu cele ale căror declarații sunt defavorabile bănuțului, învinuțului, dacă este necesar, pentru aflarea adevărului și înlăturarea divergențelor. Confruntarea se efectuează de către organul de urmărire penală din oficiu sau la cererea participanților la proces. Audierea persoanelor confruntate se face cu respectarea dispozițiilor privitoare la audierea martorului sau învinuțului, care se aplică în mod corespunzător, în funcție de calitatea procesuală a persoanelor confruntate.

Se va lua în considerare că confruntarea fiind o acțiune procesuală mai complexă, implicând participarea mai multor persoane, în cazul minorilor se va efectua numai atunci când este inevitabilă, pentru a exclude traumatizarea minorului. Totodată se va ține cont de faptul că nici un minor nu va fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuțită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale.

4. Reprezentarea minorilor în cadrul urmăririi penale

Efectuarea actelor procesual-penale prezumă participarea activă în cauză a părților care își realizează drepturile și interesele personal și nemijlocit. Printre situațiile de excepție, când părțile nu sunt în măsură personal să-și

exercite drepturile și interesele sale, cazuri pentru care a fost instituită reprezentarea în procesul penal, este cazul făptuitorilor minori.

Astfel, reprezentantul este persoana împuternicită să îndeplinească în cadrul procesului penal acte procesuale în numele și în interesul unei părți din proces, care are o vârstă incompatibilă cu exercitarea nemijlocită și personală a drepturilor și intereselor sale. În literatura de specialitate s-a menționat că reprezentanții sunt obligați, în limitele prevăzute de lege și a împuternicirii pe care o au ca mandatar, să facă tot ce este necesar pentru apărarea intereselor părții pe care o înlocuiesc, în prezenta situație, ale minorului în conflict cu legea.

Este necesar de a se face distincție între reprezentarea legală și cea convențională. În privința minorului, reprezentarea legală se realizează în două cazuri: prin asistența juridică obligatorie garantată și participarea în proces a reprezentanților legali. Reprezentarea convențională are loc prin reprezentarea juridică a minorului de un avocat în bază de contract.

În conformitate cu art. 69 alin. (1) pct. 4) CPP, participarea apărătorului la procesul penal este obligatorie în cazul în care bănuitul, învinuitul sau inculpatul este minor.

Astfel, circumstanța care determină obligativitatea asistării minorului de un avocat, este starea de minoritate a persoanei la momentul desfășurării procesului penal, iar în cazul în care la momentul comiterii infracțiunii persoana era minoră, însă la momentul intentării procesului penal este deja majoră, asistența juridică nu va fi obligatorie, dacă nu există vreunul din celelalte cazuri expres și limitative stabilite de art. 69 CPP de asistență juridică obligatorie, aspect analizat prin prisma principiului activității și neretroactivității legii procesual-penale statuat de art. 3 CPP.

Însăși participarea avocatului la instrumentarea cazurilor cu minori creează premisele adecvate excluderii de a admite abuzuri sau atragerii nejustificate la răspunderea penală a minorilor, avocatul urmând să se folosească de toate pârghiile legale ce îi permit să realizeze o asistență calitativă, ținând cont de faptul că însăși calitatea de minor a învinuitului sau bănuitul nu îi oferă mai multe drepturi decât cele legale și expres stabilite, urmând ca în baza drepturilor acordate de legea procesuală, să depună toată diligența în vederea apărării cât mai efective a drepturilor și intereselor făptuitorului minor. Procurorul are obligația de a facilita realizarea acestor drepturi și interese, și de a nu împiedica acest fapt, inclusiv permițând întreprinderile în număr nelimitat ale avocatului cu minorul, dacă acesta se află în stare de arest, conlucrarea în vederea stabilirii modalității și momentului optim de efectuare a acțiunilor procesuale cu minorul etc.

Conform art.64, 69 CPP, participarea apărătorului la procesul penal, cu implicarea minorului este obligatorie din momentul când bănuitul minor a fost reținut sau i s-a adus la cunoștință hotărârea organului de urmărire penală cu privire la recunoașterea în calitate de bănuit. Dacă minorul nu are un avocat ales, procurorul va solicita asistența unui avocat din oficiu, care este asigurat de coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat.

Conform art. 479 alin. (2) CPP, la audierea bănuitului, învinuitului, inculpatului minor, participarea apărătorului și a pedagogului sau psihologului este obligatorie. Obligatorietatea prezenței persoanelor vizate a fost instituită de legiuitor, reieșind din rațiunile vârstei minorului, care presupune o asistență calificată a unor specialiști, meniți nu numai să vegheze la respectarea procedurii de audiere, ci să faciliteze contactul psihologic dintre procuror și persoana audiată, conform explicațiilor de mai sus, la subcapitolul despre audierea minorilor.

Prezența pedagogului sau a psihologului este obligatorie indiferent de dezvoltarea psihofizică mai avansată a unor minori în raport cu alții, deoarece este suficientă întrunirea condiției determinante de vârstă sub 18 ani.

Este necesar de a se delimita strict atribuțiile pedagogului și ale psihologului față de cele ale apărătorului. În fiecare caz aparte, procurorul trebuie să verifice deținerea studiilor speciale de pedagog sau psiholog, nefiind posibil ca în exercitarea atribuțiilor să aibă loc imixtiunea reciprocă a acestor categorii de participanți.

Procurorul va exclude participarea pedagogului sau psihologului concret, în următoarele cazuri:

- acest fapt îl solicită minorul;
- existența unui conflict a minorului cu pedagogul sau cu un membru al familiei acestuia, sau a pedagogului cu un membru al familiei minorului;
- persoana deține studii pedagogice, dar nu activează în domeniu o perioadă, care ar afecta calitatea asistenței sale;
- persoana invitată în calitate de pedagog, are studii pedagogice, dar activează în cadrul altei funcții la procuratură sau în instanța de judecată;
- alte cazuri când interesul minorului o cere.

În aceste cazuri, procurorul va înlătura prin ordonanță motivată pedagogul sau psihologul invitat, urmând să cheme un înlocuitor, verificând compatibilitatea acestuia.

În cazul audierii repetate sau suplimentare, va fi prezent același pedagog care a participat la audierea inițială, deoarece, în caz contrar, ar apărea suspiecții și întrebări inoportune din partea minorului.

Reprezentantul legal al minorului este subiectul care în unele cazuri devine determinant la stabilirea adevărului și expunerea de către minor al adevărului pe care îl cunoaște.

Conform pct. 39) din art. 6 CPP, prin *reprezentanți legali* se înțelege – părinții, înfietorii, tutorii, curatorii, soțul bănuitului, învinuitului, inculpatului, condamnatului și părții vătămate, precum și reprezentanți ai instituțiilor sub supravegherea cărora se află aceștia.

De regulă reprezentanții legali sunt părinții și numai în cazurile în care aceștia lipsesc, se vor recunoaște alte persoane în calitate de reprezentanți legali, din categoriile enunțate.

Prin exercitarea drepturilor stabilite de art.78 CPP, prezența reprezentantului legal este menită să înlătore dificultățile care ar putea să apară în cursul

audierii, pornind de la emotivitatea, tendințele specifice vârstei de a exagera, fantezia sau denaturarea realității, urmând ca procurorul să explice drepturile și obligațiile acestuia prin consemnarea în formă scrisă. Prezența părintelui sau altui reprezentant legal oferă minorului mai multă siguranță psihologică și încredere, iar simțindu-se relaxat, va explica cât mai detaliat informațiile deținute.

Participarea reprezentantului legal la procesul penal nu înlătură sau limitează drepturile minorului sau avocatului său, ci constituie o garanție în plus a respectării acestor drepturi.

În conformitate cu art. 480 CPP, participarea reprezentantului legal al bănuیتului, învinuitului, inculpatului minor în procesul penal este obligatorie. Reprezentantul legal al bănuیتului, învinuitului, inculpatului minor se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive, sau al primei audieri a minorului care nu este reținut sau arestat, prin ordonanță a organului de urmărire penală. La momentul admiterii reprezentantului legal al minorului la proces, acestuia i se înmânează informație în scris despre drepturile și obligațiile prevăzute în art.78 CPP și despre aceasta se face mențiune în ordonanță.

Astfel, momentul la care va fi admis reprezentantul legal în proces nu diferă de cel al incidenței asistenței juridice obligatorii, procurorul urmând să respecte strict aceste prevederi, iar în situațiile în care constată temeiuri de a considera că acțiunile reprezentantului legal aduc prejudicii intereselor minorului, prin ordonanță motivată va dispune înlocuirea acestuia.

Copiii instituționalizați vor avea în calitate de reprezentant legal un reprezentant al instituției în care se află, iar dacă nu se identifică nici o persoană din cele stabilite legal, care pot fi reprezentanți legali, se va invita și recunoaște un reprezentant al Direcției pentru protecția drepturilor copilului, care va exercita drepturile enunțate.

În situația în care, în cadrul cercetărilor, minorul a împlinit vârsta majoratului, procurorul va emite o ordonanță motivată cu privire la încetarea participării persoanei în această calitate.

Pornind de la scopul participării în procesul penal a reprezentantului legal, pe lângă drepturile fixate în art. 78, 480 CPP, deține și drepturi specifice care derivă din cele legal stabilite: de a face cunoștință cu dosarul în limba maternă sau într-o limbă pe care o cunoaște, de a avea întrevederi și a discuta cu avocatul în privința dosarului respectiv, a da întrebări expertului și de a face cunoștință cu expertiza, a solicita copii din dosar ce țin de reprezentare, de a depune cauțiune pe numele minorului, de a exercita orice alt drept care derivă din reprezentare și nu contravine altor principii legale, expres stabilite.

Reprezentantul legal poate fi audiat ca martor în condițiile CPP, dacă deține informații cu privire la faptă.

Nu poate fi admisă în calitate de reprezentant legal o persoană împuțernicită prin procură de reprezentantul legal recunoscut sau prin declarație verbală a reprezentantului legal, indiferent de motivele invocate, deoarece în conformitate cu art.78 alin.9 CPP reprezentantul legal își exercită drepturile și obligațiile personal.

VI. Particularitățile examinării cauzelor copiilor în conflict cu legea în instanțele judecătorești

1. Pregătirea cauzei spre examinare

După ce dosarul penal a fost repartizat completului prin intermediul programului informațional automatizat de gestionare a dosarelor, el va fi preluat de președintele acestuia (în cazul completului de judecată format dintr-un singur judecător sau, în cazul completului colegial, de către judecătorul raportor), care va lua măsurile necesare în scopul pregătirii judecății, astfel, încât să se asigure soluționarea cu celeritate a cauzei.

În conformitate cu standardele internaționale în domeniu, cauza penală trebuie să fie examinată fără întârziere de către o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă, conform prevederilor legii, în prezența avocatului sau și dacă acest lucru nu este contrar interesului superior al copilului datorită, în special, vârstei și situației sale, în prezența părinților săi sau a altor reprezentanți legali.

În termen de cel mult 3 zile de la data la care cauza a fost repartizată judecătorului sau, după caz, completul de judecată, se fixează data ședinței preliminare, care în cauzele în care sunt inculpați minori se face de urgență și cu prioritate, și în toate cazurile nu poate începe mai târziu de 20 de zile de la data repartizării cauzei.

Dacă după studierea materialelor dosarului judecătorul consideră că este posibilă judecarea cauzei în procedură de urgență, pune cauza pe rol fără a ține ședința preliminară și ia măsurile necesare pentru pregătirea și desfășurarea ședinței de judecare a cauzei ca aceasta să nu fie amânată.

În cadrul ședinței preliminare se soluționează, cu participarea părților, chestiunile legate de punerea pe rol a cauzei, inclusiv din oficiu, instanța de judecată legal constituită verifică:

1. Îndeplinirea procedurii de citare a părților. Chemarea în judecată a inculpatului minor, care nu se află în stare de arest, se face prin părinții acestuia sau prin alți reprezentanți legali, iar în cazul în care minorul se găsește într-o instituție specializată, prin administrația acestei instituții. Neîndeplinirea procedurii de citare conduce la amânarea ședinței preliminare;
2. Anexarea la dosar a referatului prezentențial de evaluare psihosocială a minorului, iar în cazul lipsei acestuia va obliga procurorul să întreprindă toate măsurile pentru întocmirea și prezentarea actului de către consilierii de probațiune din oficiul teritorial corespunzător;
3. Asigurarea asistenței juridice. Instanța de judecată va soluționa admiterea apărătorului ales de inculpat și reprezentantului său legal sau, dacă acesta nu are apărător ales, se va solicita desemnarea acestuia de către coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat;
4. Asigurarea asistenței psihologului sau pedagogului;

5. Competența materială și teritorială a instanței sesizate. Se au în vedere criteriile de stabilire a competenței. În situația în care se constată că este incompetentă, instanța se va desesiza printr-o încheiere de declinare a competenței. În situația în care, fiind sesizată printr-o încheiere de declinare a competenței, instanța constată că este necompetentă, își va declina, la rândul său, competența. În acest din urmă caz, dosarul va fi trimis instanței ierarhic superioare comune.
6. Cererile și demersurile înaintate, precum și recuzările declarate;
7. Lista probelor care vor fi prezentate de către părți la judecarea cauzei. În cazul în care cauza a fost trimisă în instanța de judecată fără ca învinuitul sau reprezentantul său legal să ia cunoștință de materialele dosarului și fără a primi copia de pe rechizitoriu, iar în ședința preliminară învinuitul s-a prezentat, instanța dispune executarea acestor măsuri de către procuror;
8. Încetarea, totală sau parțială, a procesului penal, dacă există temeiuri prevăzute de lege;
9. Suspendarea procesului penal. Suspendarea procesului penal se dispune în cazul în care se constată că inculpatul suferă de o boală gravă care îi împiedică participarea la judecarea cauzei. Instanța de judecată dispune suspendarea procesului, până la însănătoșirea inculpatului, prin încheiere motivată;
10. Fixarea termenului de judecată;
11. Măsurile preventive și de ocrotire. Judecătorii vor ține cont de faptul că minorul poate fi deținut în stare de arest doar în cazuri excepționale, în funcție de complexitatea cazului, de gravitatea infracțiunii și dacă există pericolul real de dispariție a învinuitului minor, or riscul exercitării din partea lui a presiunii asupra martorilor sau a nimicirii ori deteriorării mijloacelor de probă. În asemenea cazuri durata maximă de arest preventiv al învinuitului minor nu poate depăși 4 luni.

În situațiile în care instanța de judecată constată că este competentă să examineze cauza penală, nu există temeiuri pentru suspendarea sau încetarea procesului penal, la etapa ședinței preliminare se va fixa data ședinței de judecată.

În încheierea de numire a ședinței judiciare, instanța judecătorească decide asupra următoarelor chestiuni:

1. Locul, data și ora la care se va judeca cauza. Minorii arestați trebuie să beneficieze de un proces rapid, în strictă conformitate cu principiile și normele procesului penal. La stabilirea datei și orei pentru judecarea cauzei se va lua în considerare complexitatea acțiunilor ce urmează a fi întreprinse de către părți până la judecarea cauzei, numărul și posibilitatea de prezentare a părților, martorilor, reprezentanților, apărătorului, însă nu poate depăși termenul de 30 zile de la data desfășurării ședinței preliminare. În cazul în care cauza a fost trimisă în judecată fără ca învinuitul să ia cunoștință de materialele dosarului și fără a primi copia de pe rechizitoriu, termenul poate fi prelungit cu 15 zile;

2. Procedura în care se va judeca cauza – specială;
3. Admiterea apărătorului;
4. Admiterea psihopedagogului și a reprezentantului legal;
5. Lista persoanelor a căror prezență la judecarea cauzei va fi asigurată de către părți;
6. Judecarea cauzei în lipsa inculpatului, dacă legea permite aceasta;
7. Judecarea cauzei în ședință publică sau închisă și limba în care va avea loc judecarea cauzei. Ședința de judecare a cauzei în privința minorului, de regulă, nu este publică;
8. Măsurile preventive și de ocrotire. Instanța de judecată dispune menținerea, schimbarea, revocarea sau încetarea, după caz, a măsurii preventive, în conformitate cu prevederile Codului de Procedură Penală.
9. Conexarea sau disjungerea cauzelor în condițiile legii. Dacă, la comiterea infracțiunii, împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjunge pe cât e posibil, formând un dosar separat. Minorii trebuie separați de adulți pentru a-i proteja de influență negativă.

În cazul în care ședința preliminară se ține de către un singur judecător, el poate adopta încheierea de fixare a ședinței judiciare imediat în ședință, fără a se retrage în camera de deliberare.

De asemenea, ca măsură pregătitoare pentru judecarea cauzei este asigurarea de către judecător ca lista cauzelor fixate pentru judecare să fie întocmită și afișată în instanță la un loc public cu cel puțin 3 zile înainte de termenul de judecată fixat, indicându-se numărul dosarului, numele și prenumele judecătorului (judecătorilor) care examinează cauza, data, ora și locul desfășurării ședinței, numele și prenumele inculpatului (inculpaților), infracțiunea care formează obiectul examinării, alte date referitoare la publicitatea ședinței de judecată, precum și alte informații care asigură transparența procesului de judecată.

Instanța de judecată, până la punerea pe rol a cauzei, în termen de cel mult 3 zile de la data repartizării cauzei, la solicitarea părților, poate adopta o încheiere prin care dispune efectuarea procedurii medierii ori împăcării părților. Procedura medierii ori împăcării părților se dispune în cazul învinuirii minorilor în săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave și grave, precum și în cazurile prevăzute la art.276 alin.1 Codul de Procedură Penală care prevede cazurile de pornire a urmăririi penale doar în baza plângerii victimei.

În baza încheierii instanței judecătorești, mediatorul porcede imediat la efectuarea procedurii de mediere și, dacă părțile s-au conciliat, întocmește un contract de mediere, care se semnează de părți și se prezintă instanței judecătorești în procedura căreia se află cauza penală. În caz contrar, mediatorul întocmește un aviz motivat, pe care îl prezintă instanței de judecată.

2. Participanții la proces

Cercul participanților la procesul penal pe cauzele cu minori este mai mare decât cel al participanților la același proces în privința persoanelor majore.

Categoriile de persoane care participă la examinarea unui proces penal pe cazurile cu minori sunt: judecătorul, grefierul, procurorul, avocatul, inculpatul

minor, psihopedagogul, reprezentantul legal al inculpatului, partea vătămată, martorul, și după caz, translatorul, interpretul, expertul, specialistul.

Procurorul este persoana oficială numită, în modul stabilit de lege, pentru a exercita urmărirea penală și a reprezenta în judecată învinuirea în numele statului. În cazurile cu minori procurorul exercită urmărirea penală.

Participarea apărătorului la procesul penal este obligatorie în toate cazurile când inculpatul este minor. În cazul în care reprezentantul legal al inculpatului minor nu au încheiat un contract de asistență juridică cu un avocat, participarea obligatorie a apărătorului la procesul penal este asigurată de coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, la solicitarea instanței judecătorești.

La audierea inculpatului minor, participarea psihologului sau pedagogului este obligatorie. Psihologul sau pedagogul este în drept, cu consimțământul instanței judecătorești, să pună întrebări minorului, iar la sfârșitul audierii, să ia cunoștință de procesul-verbal și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrinerii lor.

Drept reprezentant legal al inculpatului minor nu pot fi recunoscuți părinții sau adoptatorii decăzuți din drepturile părintești, tutorii sau curatorii eliberați de către organele de tutelă și curatelă de la exercitarea obligațiilor lor, persoanele care sunt recunoscute incapabile, persoana căreia i se incumbă cauza-re a unui prejudiciu.

Dacă aceste impedimente au apărut după recunoașterea persoanei ca reprezentant legal al inculpatului minor, instanța de judecată decide chestiunea despre încetarea participării acestei persoane la proces și ia măsuri în vederea înlocuirii ei cu un alt reprezentant legal.

După atingerea vârstei de 18 ani de către inculpatul minor, participarea reprezentantului legal în procesul penal se sistează. În acest caz, instanța de judecată poate să se limiteze la audierea persoanei respective în calitate de martor, cu acordul lui.

Reprezentantul legal al inculpatului minor participă la ședința judiciară, exercitând drepturile și obligațiile prevăzute de art.78 Codul de Procedură Penală.

Nu se poate vorbi despre garantarea dreptului la apărare fără existența unei premise elementare: inculpatul minor să fie în măsură să înțeleagă și să comunice în limba în care se desfășoară procedura de judecată. Inculpatul care nu înțelege limba de desfășurare a procesului are dreptul la asistarea gratuită de către interpret care să-i traducă toate actele procedurii angajate împotriva lui pentru a putea beneficia de un proces echitabil. Această asistență poate privi și o situație de incapacitate fizică, bunăoară, inculpatul este cu dezabilități senzorial-auditive. Totuși conform legislației naționale, inclusiv și jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului, nu se impune traducerea scrisă a tuturor documentelor sau pieselor oficiale aflate la dosar. Instanța europeană a reiterat că textul convenției folosește termenul „interpret” și nu „traducător”, ceea ce conduce la concluzia că „o asistență juridică lingvistică orală este de natură să corespundă exigențelor Convenției”.

3. Ședința de judecată

Ședința judiciară într-un proces penal parcurge următoarele etape: partea pregătitoare a ședinței judiciare; cercetarea judecătorească; susținerile verbale sau dezbaterile judiciare și ultimul cuvânt; adoptarea și pronunțarea sentinței.

La prima etapă a ședinței judiciare, instanța de judecată deschide ședința, verifică prezența participanților la judecată, după apelul martorilor, îi înlătură din sala de ședință, stabilește identitatea interpretului sau traducătorului, expertului și specialistului, le explică drepturile și obligațiile acestora, stabilește identitatea părților vătămate, părților civile, părții civilmente responsabile, reprezentanților legali, le explică drepturile și obligațiile lor, anunță completul de judecată, explicând dreptul de a face cereri de recuzare.

În partea pregătitoare a ședinței de judecată, președintele ședinței, stabilește și identitatea inculpatului minor, iar concomitent cu îndeplinirea dispozițiilor enunțate la art.358 Codul de Procedură Penală, concretizează și condițiile în care trăiește și este educat minorul. Stabilirea acestor circumstanțe este o obligațiune a organului de urmărire penală și a instanței judecătorești.

După formularea și soluționarea cererilor sau demersurilor, înaintate de părți, instanța de judecată încheie partea pregătitoare a ședinței judiciare și trece la cercetarea judecătorească.

Conform art.364/1 CPP al RM, până la începerea cercetării judecătorești, dacă inculpatul minor, fiind însoțit de reprezentantul legal și avocatul său declară personal prin înscris autentic că recunoaște săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și solicită ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, instanța judecătorească, prin încheiere admite cererea și procedează la audierea inculpatului potrivit regulilor de audiere a martorului. După care instanța de judecată procedează la dezbaterile judiciare. Dreptul menționat mai sus inculpatul poate să-l realizeze și la ședința preliminară.

În caz de respingere a cererii instanța judecătorească dispune judecarea cauzei în procedură generală.

Inculpatul minor, avocatul acestuia și procurorul pot solicita examinarea cauzei penale și conform procedurii privind acordul de recunoaștere a vinovăției, în conformitate cu prevederile art.505-509 CPP al RM.

Urmează de menționat că conform art.514 CPP al RM, procedura de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante nu se aplică în cazul infracțiunilor săvârșite de minori.

Cercetarea judecătorească începe cu expunerea de către procuror a învinuirii formulate, iar dacă a fost înaintată și o acțiune civilă, se expune și aceasta. În cazul în care avocatul a prezentat referință la rechizitoriu, se dă citirii conținutul acesteia.

Președintele ședinței de judecată întreabă inculpatul minor dacă îi este clară învinuirea adusă, dacă acceptă să facă declarații și să răspundă la întrebări. În cazul în care inculpatului nu-i este clară învinuirea formulată, pro-

curorul îi face explicațiile respective și prezintă în continuare spre examinare probele acuzării.

Dreptul unui inculpat de a păstra tăcerea cu privire la faptele ce-i sunt imputate și de a nu contribui la propria incriminare reprezintă aspecte esențiale ale unei proceduri echitabile într-un proces penal, acest drept fiind strâns legat de principiul prezumției de nevinovăție consacrat de normele legale naționale și internaționale.

Totuși urmează de avut în vedere că dreptul de a păstra tăcerea nu este un drept absolut. Judecătorii de la Strasburg au menționat că concluziile care rezultă din tăcerea unui acuzat, care refuză să furnizeze o explicație benevolă a acțiunilor sau comportamentului său, reiese dintr-un simplu bun simț. De aceea, Curtea a decis că, pentru a cerceta în ce măsură deducerea unor concluzii defavorabile acuzatului din tăcerea sa încalcă dispozițiile art.6 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, trebuie de ținut cont de ansamblul circumstanțelor cauzei prin luarea în considerație a situațiilor în care se poate proceda la deducții cărora jurisdicțiile naționale sunt îndreptățite să le acorde o anumită importanță, prin aprecierea elementelor de probă.

Audierea inculpatului minor se efectuează în condițiile art.104 Codul de Procedură Penală, cu participarea obligatorie a apărătorului, psihologului sau pedagogului, reprezentantului legal, și nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi.

Tactica audierii minorului este diferită de la caz la caz, determinată de gradul de participație, de natura infracțiunii comise, de profilul inculpatului, de modalitățile comiterii infracțiunii, a comis sau nu alte infracțiuni, provine dintr-o familie completă sau incompletă.

La cererea apărătorului, reprezentantului legal al inculpatului minor sau pedagogului, instanța, ascultând opiniile părților, este în drept să dispună îndepărtarea inculpatului minor din sala ședinței de judecată pe durata cercetării circumstanțelor care pot avea o influență negativă asupra lui. După întoarcerea minorului în sală, președintele ședinței într-o formă accesibilă îl informează despre conținutul cercetărilor care au avut loc în lipsa lui și îi dă posibilitate să pună întrebări persoanelor audiate în lipsa lui.

La fel, ținând cont de caracteristicile psihice specifice personalității minorului delincvent, în cazul în care în proces figurează și inculpați majori, instanța de judecată, după audierea opiniei tuturor participanților la proces, poate dispune audierea inculpatului minor în lipsa celor majori. În acest caz, după ce a procedat la audierea separată a inculpatului minor, instanța de judecată, după revenirea inculpaților majori, va da citirii declarațiilor date.

În cadrul judecării cauzei penale, instanța de judecată va stabili următoarele circumstanțe:

- *Vârsta minorului.* Instanța de judecată este obligată să constate exact ziua, luna, anul de naștere a minorului. Se consideră că persoana a atins vârsta respectivă nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare acesteia. La constatarea vârstei de către expertiza medico-legală ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a

acelui an, care este stabilit de experți, iar în cazul constatării vârstei printr-un număr minimal și un număr maximal de ani, instanța de judecată urmează să reiasă din vârsta minimală a acestei persoane, presupusă de expertiză.

- *Condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și ale temperamentului, interesele și necesitățile lui, influența adulților sau a altor minori, cauzele care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.* În conformitate cu prevederile art.8, 9 din Legea nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune, circumstanțele indicate mai sus se stabilesc în cadrul probațiunii prezentențiale de către consilierii de probațiune, fiind fixate într-un referat prezentențial de evaluare psihosocială a personalității. Referatul prezentențial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește obligatoriu, la demersul procurorului. La data transmiterii dosarului în judecată, referatul trebuie să fie anexat la dosar.

Acest act are rolul de a oferi instanței de judecată date despre persoana inculpatului, despre nivelul de instruire școlară, despre comportamentul, mediul familial, cercul de prieteni și despre factorii care influențează sau pot influența conduita lui generală. La întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială se contactează membrii familiei, prietenii, colegii, alte surse de informație, cum ar fi psihologi, cadre didactice, asistenți sociali, medici, alți specialiști, precum și persoanele care pot contribui realmente la reflectarea tabloului psihosocial al personalității inculpatului.

La examinarea cauzelor cu implicarea minorilor urmează să fie minuțios cercetate materialele dosarului și acțiunile persoanelor adulte, care au atras minorul la activitatea infracțională. Este important să se constate dacă persoana majoră admitea sau își dădea seama că prin acțiunile sale atrage minorul la activitate criminală. Se va ține cont de faptul că responsabilitatea penală a adultului pentru atragerea minorului la activitate antisocială survine atunci când adultul a fost informat despre vârsta minorului, precum și în cazul când el putea ori era obligat să prevadă aceasta.

În caz că se va dovedi că infracțiunea a fost comisă de către un minor în urma aplicării față de el, din partea adulților, a violenței psihice sau fizice, instanța de judecată va exclude responsabilitatea penală a minorului.

Potrivit art.377 CPP, după terminarea cercetării judecătorești, președintele ședinței de judecată anunță dezbaterile judiciare, care constau din cuvântările procurorului, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile, apărătorului.

În cuvântările lor, participanții la dezbateri nu au dreptul să se refere la probe noi care nu au fost examinate în cadrul cercetării judecătorești. La fel, instanța nu poate limita durata dezbaterilor la un anumit timp, însă președintele ședinței de judecată are dreptul să întrerupă cuvântările participanților la dezbateri dacă aceștia, în susținerile lor, depășesc limitele cauzei ce se judecă.

După ce au luat cuvântul toți participanții la dezbateri, ei pot să mai ia o dată cuvânt în replică. Dreptul la ultima replică aparține întotdeauna apărătorului sau inculpatului, după caz.

În final, până la retragerea completului de judecată, după terminarea dezbaterilor judiciare, președintele ședinței acordă ultimul cuvânt inculpatului.

Conform art.338 CPP, judecătorul care judecă cauza unipersonal stabilește după încheierea susținerilor verbale și ultimul cuvânt al inculpatului, data și ora pronunțării hotărârii motivate. În cazul în care cauza se judecă de un complet de judecători, în urma deliberării se adoptă dispozitivul sau hotărârea integrală.

4. Sentința judecătorească în cauzele privind minorii

Instanța judecătorească se expune asupra învinuirii înaintate inculpatului printr-o sentință de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal, care trebuie să fie legală, întemeiată și motivată și să se bazeze numai pe probele care au fost cercetate în ședința de judecată.

Sentința constă din partea introductivă, partea descriptivă și dispozitiv.

În conformitate cu art.385 CPP, la adoptarea sentinței, instanța de judecată soluționează următoarele chestiuni în următoarea consecutivitate:

1. dacă a avut loc fapta de săvârșirea căreia este învinuit inculpatul;
2. dacă această faptă a fost săvârșită de inculpat;
3. dacă fapta întrunește elementele infracțiunii și de care anume lege penală este prevăzută ea;
4. dacă inculpatul este vinovat de săvârșirea acestei infracțiuni;
5. dacă inculpatul trebuie să fie pedepsit pentru infracțiunea săvârșită;
6. dacă există circumstanțe care atenuează sau agravează răspunderea inculpatului și care anume;
7. ce măsură de pedeapsă urmează să fie stabilită inculpatului, luând în considerare și recomandările serviciului de resocializare, dacă o asemenea anchetă a fost efectuată;
8. dacă măsura de pedeapsă stabilită inculpatului trebuie să fie executată de inculpat sau nu;
9. tipul penitenciarului în care urmează să execute pedeapsa închisorii;
10. dacă trebuie admisă acțiunea civilă, în folosul cui și în ce sumă;
11. dacă trebuie reparată paguba materială atunci când nu a fost intentată acțiunea civilă;
12. dacă urmează să fie ridicat sechestrul asupra bunurilor;
13. ce trebuie să se facă cu corpurile delictive;
14. cine și în ce proporție trebuie obligat să plătească cheltuielile judiciare;
15. dacă urmează să fie revocată, înlocuită sau aplicată o măsură preventivă în privința inculpatului;
16. dacă în privința inculpatului recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii urmează să fie aplicat tratament medical forțat de alcoolism sau narcomanie.
17. dacă inculpatul este învinuit de săvârșirea mai multor infracțiuni, instanța soluționează chestiunile arătate în pct.1)-13) pentru fiecare infracțiune în parte;

18. dacă de săvârșirea infracțiunii sunt învinuiți mai mulți inculpați, instanța soluționează chestiunile menționate mai sus referitor la fiecare inculpat în parte.

Este important de remarcat că atunci când, în cursul urmăririi penale sau judecării cauzei, s-au constatat încălcări ale drepturilor inculpatului, precum și s-a stabilit din vina cui au fost comise aceste încălcări, instanța examinează posibilitatea reducerii pedepsei inculpatului drept recompensă pentru aceste încălcări.

Conform art.485 CPP, la adoptarea sentinței în procesul unui minor, în afară de chestiunile indicate în art.385, instanța de judecată urmează să examineze posibilitatea liberării de pedeapsa penală a minorului în conformitate cu dispozițiile art.93 din Codul Penal sau suspendării condiționate a executării pedepsei de către minor conform dispozițiilor art.90 din Codul Penal.

În cazul liberării minorului de pedeapsa penală cu internarea lui într-o instituție specială de învățământ și reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, prevăzute în art.104 din Codul Penal, instanța informează despre aceasta organul specializat de stat respectiv și pune în sarcina lui efectuarea controlului asupra comportării minorului condamnat.

Totodată, aflarea minorului în instituția specială de învățământ și de reeducare sau în instituția curativă și de reeducare poate fi încetată până la atingerea majoratului dacă minorul, datorită corectării, nu mai are nevoie de influențare prin această măsură. Prelungirea aflării persoanei în instituțiile menționate după atingerea majoratului se admite doar până la terminarea de către ea a învățământului general sau profesional. Chestiunea încetării sau prelungirii duratei aflării persoanei în instituțiile menționate se soluționează, în temeiul demersului organului specializat de stat care asigură corectarea minorului, de către judecătorul de instrucție al instanței care a adoptat sentința sau al instanței în raza teritorială a căreia se găsește domiciliul minorului, în termen de 10 zile de la primirea demersului.

5. Folosirea căilor de atac

Orice parte, inclusiv inculpatul minor, care nu este mulțumită de sentința emisă are dreptul să o conteste.

În procesul penal sunt căi ordinare și căi extraordinare de atac.

Căile ordinare de atac sunt: apelul, recursul ordinar (recursul împotriva hotărârilor instanței de apel și recursul împotriva hotărârilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea apelului).

Căile extraordinare sunt: recursul în anulare, revizuirea procesului penal și recursul în interesul legii.

Sentințele pot fi atacate cu apel în vederea unei noi judecări în fapt și în drept a cauzei, cu excepția sentințelor pronunțate de către instanțele judecătorești privind infracțiunile pentru a căror săvârșire legea prevede exclusiv pedeapsă nonprivativă de libertate.

Astfel de sentințe, precum și sentințele adoptate de Curtea Supremă de

Justiție, alte hotărâri penale pentru care legea prevede această cale de atac, se contestă cu recurs. „Alte hotărâri penale” se referă la situația examinării cauzei penale după procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, sentințele emise se atacă cu recurs, invocându-se doar erorile procesuale și măsura de pedeapsă stabilită.

Încheierile date în primă instanță pot fi atacate cu apel, sau după caz cu recurs, numai odată cu sentința, cu excepția cazurilor în care, potrivit legii, pot fi atacate separat.

Apelul sau recursul declarat împotriva sentinței se consideră făcut și împotriva încheierilor, chiar dacă acestea au fost date după pronunțarea sentinței.

Termenul de declarare a apelului și recursului împotriva hotărârilor pentru care legea nu prevede calea de atac a apelului este de 15 zile de la data pronunțării sentinței integrale. Termenul de recurs împotriva hotărârilor instanței de apel este de 30 zile de la data pronunțării deciziei.

În conformitate cu prevederile art.401, 421, 438 CPP, persoanele care pot declara apel, recurs împotriva hotărârilor pentru care legea nu prevede calea de atac a apelului, recurs împotriva hotărârilor instanței de apel sunt:

1. procurorul, în ce privește latura penală și latura civilă;
2. inculpatul, apărătorul sau reprezentantul lor legal în ce privește latura penală și latura civilă. Sentințele de achitare sau de încetare a procesului penal pot fi atacate și în ce privește temeiurile achitării sau încetării procesului penal;
3. partea vătămată, în ce privește latura penală;
4. partea civilă și partea civilmente responsabilă, în ce privește latura civilă;
5. martorul, expertul, interpretul, traducătorul și apărătorul, în ce privește cheltuielile judiciare cuvenite acestora;
6. orice persoană ale cărei interese legitime au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței.

La judecarea cauzelor în ordine de apel și recurs, verificând legalitatea și temeinicia hotărârii contestate, instanțele de judecată, pronunțându-se asupra tuturor motivelor invocate de părți, trebuie să acorde o deosebită atenție sentinței de condamnare a minorului. În acest context, este necesar de verificat respectarea drepturilor procesuale ale inculpatului minor, legalitatea obținerii probelor în sprijinul învinuirii, obiectivitatea circumstanțelor care au fost dovedite în procesul penal, corespunderea și echitatea categoriei de pedeapsă aplicate.

Referitor la celelate căi de atac nu ne vom expune; această materie poate constitui obiectul de studiu a unei alte investigații. În ceea ce privește căile extraordinare, exercitate de inculpații minori, avocații acestora și reprezentanților legali, sunt aplicabile aceleași principii ce derivă din protecția drepturilor copilului.

V. Aplicarea măsurilor procesuale de constrângere. Alternativele în justiția pentru copii

1. Reținerea minorilor, felurile și condițiile aplicării măsurilor preventive

Din punct de vedere al naturii lor juridice, măsurile preventive sunt măsuri procesuale, caracterizându-se printr-un mod concret de aplicare, temeieri precise de inițiere și grad diferențiat de constrângere.

Aplicarea măsurilor cu caracter de constrângere (măsură, în anumite cazuri, absolut necesară) este orientată spre asigurarea bunei desfășurări a procesului penal, aceste măsuri fiind impuse de necesitatea împiedicării persoanelor bănuite, învinuite, inculpate de a întreprinde diferite acțiuni negative, cum ar fi: sustragerea de la urmărirea penală sau de la judecată, dispariția, împiedicarea stabilirii adevărului, săvârșirea altor infracțiuni, exercitarea presiunii asupra părților vătămate, a martorilor și a altor persoane participante la procesul penal sau nimicirea, deteriorarea și falsificarea mijloacelor de probă.

Instituția măsurilor preventive aplicabile minorilor, constituie un subiect cu o pondere semnificativă în arealul dimensional al procesului penal, desfășurat în privința persoanelor minore.

Măsura procesuală penală a reținerii constituie obiect de reglementare, nu numai în Codul de Procedură Penală ci și la nivel constituțional precum și convențional, în acest aspect, în mod preliminar necesită a se ține seama de ierarhia normelor procesuale aplicabile și anume de prevederile art.4 din Constituția RM, care statuează că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu convențiile și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte, iar dacă există neconcordanțe între convențiile și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

Deoarece constituie o imixtiune în libertatea persoanei, mai mult decât atât a minorului, reținerea și celelalte măsuri de constrângere necesită o abordare aparte, la aplicarea căreia se va ține cont cu strictețe de prevederile aplicabile dar și de ierarhia acestora.

La nivel constituțional, art.25, stipulează că reținerea nu poate depăși 72 ore, text de lege care instituie o limită maximă până la care persoana poate fi reținută. Această maximă constituțională este concretizată și diminuată în privința minorilor conform art.166 alin.6 CPP la 24 ore.

Articolul 5 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului (în continuare CEDO), protejează dreptul fiecărei persoane la libertate și siguranță, garanție aplicată în mod evident și copiilor, text ce conține o prevedere cu referință în exclusivitate la copii. Paragraful 1 litera d)

conține o excepție, atunci când se admite o lipsire de libertate legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere. Formularea completă a textului pus în discuție are în vedere detenția unui minor care a fost dispusă pentru a-i asigura o „educație supravegheată” sau pentru a fi adus „în fața autorității competente”.

Prima situație de privare de libertate legală a unui minor are ca scop realizarea unei anumite educații a acestuia, măsură ce se impune datorită comportamentului său, care nu este neapărat nevoie să fie unul antisocial. Totuși, în cazul minorului respectiv, legislația națională trebuie să prevadă posibilitatea luării unor asemenea măsuri în scopul asigurării educației sale supravegheate. După cum a statuat Curtea, plasarea unui minor într-o închisoare nu este contrară, prin ea însăși, dispozițiilor din articolul 5 paragraful 1 litera d), chiar și atunci când ea nu este făcută pentru ca imediat să se asigure „educația supravegheată” a celui interesat. Cea de-a doua situație prevăzută de text are în vedere posibila deținere a minorului pentru aducerea sa în fața unei autorități competente în vederea luării unei decizii, de regulă de ordin social, privitoare la persoana sa, potrivit dispozițiilor legii naționale în materie.

Art.1 alin. (3) din Codul de Procedură Penală stabilește o normă de atenționare a organului de urmărire penală, conform căreia, este obligat să activeze în așa mod încât nici o persoană să nu fie neîntemeiat supusă în mod arbitrar sau fără necesitate măsurilor procesuale de constrângere. Arbitraritatea abordată se referă la diligență generală a organului de urmărire penală, mai ales la cazurile cu minori, ceea ce presupune o diligență atât faptică cât și juridică.

Legislația Republicii Moldova nu face distincție, din punct de vedere al tipului măsurilor preventive, între adulți și minori. La aplicarea măsurilor preventive organelor judiciare li se permite să ia aceleași măsuri față de minori ca și în cazul adulților, cu aceleași condiții și conținut.

Constituind o limitare temporară a libertății minorului, o măsură de constrângere de regulă primară, această derogare de la libertatea individului, se admite numai în cazurile și în modul strict prevăzute de Cod, nefiind posibilă o extindere prin analogie a acestor situații.

Aplicabilitatea măsurilor preventive este condiționată de faptul pornirii urmăririi penale, orice măsură preventivă fiind susceptibilă de a fi aplicată față de persoana care este recunoscută în vreuna din cele trei calități procesuale: bănuit, învinuit sau inculpat. Dacă persoana nu a fost recunoscută nici într-una din aceste calități, adică urmărirea penală a fost începută spre exemplu pe fapt și nu în privința persoanei, nu va fi posibilă aplicarea măsurii preventive.

Aplicabilitatea măsurii reținerii, la faza inițială, este strâns legată de calitatea procesuală de bănuit.

Astfel, persoana poate fi recunoscută în calitate de bănuit prin unul din următoarele acte procedurale, după caz, prin ordonanța de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuit, sau prin actul procedural prin care este dispusă aplicarea unei măsuri preventive: procesul-verbal de reținere sau ordonanța/încheierea de aplicare a unei măsuri preventive neprivative de libertate.

Art. 63 alin. (2) CPP, statuează că, organul de urmărire penală nu este în drept să mențină în calitate de bănuît, raportat la legătura cu măsura preventivă aplicată: persoana reținută – mai mult de 72 de ore; persoana în privința căreia a fost aplicată o măsură preventivă neprivativă de libertate – mai mult de 10 zile din momentul când i s-a adus la cunoștință ordonanța despre aplicarea măsurii preventive, iar raportat la prevederile art. 166 alin. (6) CPP, care limitează perioada reținerii minorului la 24 de ore, conchidem că, dacă este reținut, expirând 24 de ore, procurorul este obligat să elibereze bănuïtul minor reținut ori să revoce, în modul stabilit de lege, măsura preventivă aplicată în privința lui, dispunând scoaterea lui de sub urmărire sau punerea lui sub învinuire.

Dacă scopul reținerii minorului este stabilirea identității sale, reținerea se va limita la 6 ore.

Reținerea persoanei, inclusiv a minorului, implică incidența unei serii de drepturi a acestuia:

1. imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuît, să fie informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuïelii și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvârșirea cărora este suspectat;
2. imediat după reținere sau după recunoașterea în calitate de bănuît, să primească de la persoana care l-a reținut informație în scris despre drepturile de care dispune prin prezentul articol, inclusiv dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa, precum și să primească de la organul de urmărire penală explicații asupra tuturor drepturilor sale;
3. imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea de aplicare a măsurii preventive ori de recunoaștere în calitate de bănuît, să primească de la organul de urmărire penală copia de pe hotărârea respectivă sau copia de pe procesul-verbal privitor la reținerea sa;
4. în caz de reținere, să primească consultație juridică, în condiții confidențiale, din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de bănuît;
5. să aibă întrevederi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor;
6. dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului;
7. să recunoască fapta de săvârșirea căreia este bănuît și să încheie acordul de recunoaștere a vinovăției;
8. să anunțe imediat, rudele sau o altă persoană, despre faptul reținerii și locul deținerii, dar obligatoriu se va înștiința de organul de urmărire penală și reprezentantul legal al minorului;
9. imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea de aplicare a măsurii preventive, să aibă acces la examinare și la asistență medicală independentă, inclusiv pe cont propriu;

10. alte drepturi stabilite de lege, care se exercită și de către reprezentantul legal al minorului.

Este important de menționat că măsurile preventive în privința minorului necesită a fi evitate pe cât e posibil, aplicându-se doar în cazuri de excepție.

Temeiurile pentru reținerea persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii, sunt expres și exhaustiv stabilite la art. 166 CPP, nefiind posibilă extinderea prin analogie sau interpretare a acestora. Cazurile menționate expres, necesită să fie însoțite de condiția existenței unei bănuiele rezonabile privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an. Aceste cazuri sunt: dacă persoana a fost prinsă în flagrant delict; dacă martorul ocular, inclusiv victima, indică direct că anume această persoană a săvârșit infracțiunea; dacă pe corpul sau pe hainele persoanei, la domiciliul ei ori în unitatea ei de transport sunt descoperite urme evidente ale infracțiunii; dacă la locul săvârșirii infracțiunii sunt descoperite urmele lăsate de către această persoană.

Dacă lipsește vreunul din cazurile expres stabilite, care se prezumă a fi temei legal pentru o bănuială rezonabilă că o persoană a săvârșit infracțiunea, persoana minoră poate fi reținută numai dacă a încercat să se ascundă ori nu i s-a putut constata identitatea, sau dacă există temeiuri rezonabile de a presupune că aceasta se va sustrage de la urmărirea penală, va împiedica aflarea adevărului sau va săvârși alte infracțiuni, caz în care, în privința minorului, pornind de la vârsta acestuia care implică mai multă docilitate și ascultare, va trebui să implice existența unor indicii evidente de determinare a presupunerii respective.

Pe lângă obligația generală de înștiințare a rudelor sau altor persoane, în cazul reținerii minorului, persoana care efectuează urmărirea penală, este obligată să comunice imediat aceasta procurorului și părinților minorului sau persoanelor care îi înlocuiesc, spre exemplu tutorii sau instituția în care se află minorul.

La intervenirea situațiilor prevăzute de art. 174 alin. (1) CPP, minorul se va elibera imediat, iar la eliberare, i se va înmâna certificat, în care se menționează de către cine a fost reținută, temeiul, locul și timpul reținerii, temeiul și timpul eliberării, act ce poate constitui temei justificativ de absență la școală.

La aplicarea normelor privind reținerea, arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu, procurorii și instanțele judecătorești sunt obligate să-și desfășoare activitatea astfel încât nici un minor să nu fie lipsit de libertate în mod arbitrar sau fără ca acest lucru să fie absolut necesar. Instanța de judecată va aplica minorului arestul preventiv și arestul la domiciliu, în cazuri excepționale, cu respectarea normelor legale.

În acest context, procurorii și judecătorii se vor conduce de recomandările Plenului Curții Supreme de Justiție nr.1 din 15.04.2013 *despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu*, conform cărora măsurile preventive menționate mai sus pot fi aplicate doar în următoarele condiții: existența unei bănuiele rezonabile că persoana a comis o infracțiune; existența

riscurilor care justifică aplicarea arestului, și anume riscul eschivării, riscul de a împiedica buna desfășurare a justiției, prevenirea săvârșirii de către persoană a unei infracțiuni, riscul că punerea în libertate a persoanei va cauza dezordine publică.

Demersul cu privire la aplicarea măsurii arestării preventive sau a arestării la domiciliu, în cazul în care bănuitul sau învinuitul este minor, se examinează de către judecătorul de instrucție, cu participarea obligatorie a avocatului, reprezentantului legal, pedagogului sau psihologului.

Este necesar de a se lua în considerare că, în cazurile minorilor, cea mai des întâlnită măsură preventivă este transmiterea sub supraveghere a minorului, care este reglementată nuanțat de art. 184 CPP.

Anterior ordonării sau dispunerii acestei măsuri, procurorul sau instanța vor solicita de la autoritatea tutelară informație despre persoanele cărora urmează să le fie transmis minorul sub supraveghere pentru a se convinge că acestea sunt capabile să asigure supravegherea lui.

Transmiterea sub supraveghere a minorului se dispune, numai la cererea scrisă a persoanelor menționate în alin.(1) art. 184 CPP, care iau cunoștință de fondul cauzei și de obligațiile lor, fapt ce se consemnează în procesul-verbal, nefiind posibilă atribuirea arbitrară a acestei obligații, oricărora din persoanele vizate, la discreția procurorului sau instanței, fără acordul acestei persoane.

Dacă se constată încălcarea obligațiilor, adică lipsa diligenței care a avut consecință, comiterea de noi infracțiuni, spre exemplu, persoana căreia i-a fost transmis sub supraveghere poate fi supusă de către judecătorul de instrucție sau, după caz, de către instanță unei amenzi judiciare susceptibilă de recurs.

Art. 178-181 CPP reglementează măsurile preventive ale obligării de a nu părăsi localitatea sau țara, precum și garanția personală sau a unei organizații, primele două categorii fiind practicate în Republica Moldova, iar ultimele două constituind apariții rare în practică.

Obligarea de a nu părăsi localitatea constă nu numai în instituirea nedepășirii spațiale a arealului teritorial al localității, ci și o serie de obligații ce derivă din textul de lege procesual:

- de a se afla la dispoziția organului de urmărire penală sau a instanței;
- de a solicita încuviințarea procurorului sau a instanței de părăsire a localității;
- de a nu se ascunde de procuror sau instanță;
- de a nu împiedica urmărirea penală și judecarea cauzei;
- de a se prezenta la citarea organului de urmărire penală și a instanței de judecată;
- de a comunica procurorului sau instanței despre schimbarea domiciliului.

Obligarea de a nu părăsi țara se deosebește de obligarea de a nu părăsi localitatea prin spațiul în care este permisă circulația, în speță a minorului.

Durata măsurilor preventive enunțate nu poate depăși 30 de zile și, după

caz, poate fi prelungită doar motivat pentru același termen, persoana minoră și reprezentantul legal fiind înștiințați sub semnătură despre prelungire.

Copiile de pe hotărârea procurorului sau a instanței, referitor la măsura obligării de nepărsire a localității, se transmit organului de poliție în a cărei rază teritorială locuiește învinuitul, inculpatul minor, iar în cazul măsurii obligației de nepărsire a țării, organelor de frontieră, anume Poliției de Frontieră, pentru executare.

Garanția personală constă în angajamentul în scris pe care persoane demne de încredere, stabilite de organul emitent conform criteriilor deja nominalizate, și-l iau, ca prin autoritatea lor și suma bănească depusă să garanteze comportamentul decent al bănuțitului, învinuitului, inculpatului, inclusiv respectarea ordinii publice și prezentarea lui când va fi citat de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată, precum și îndeplinirea altor obligații procesuale. Numărul garanțiilor nu poate fi mai mic de 2 și mai mare de 5.

La fel, ca în cazul transmiterii sub supraveghere, garanția personală se admite doar la cererea în scris a garanțiilor și cu acordul persoanei în privința căreia se dă garanția, condițiile urmând a fi întrunite cumulativ, lipsa oricăreia din ele constituind temei de anulare a măsurii.

Suma garanției variază de la 50 la 300 unități convenționale, depunerea ei fiind confirmată corespunzător în modul prevăzut de art. 181 CPP.

La momentul actual, măsura garanției unei organizații este extrem de rar utilizată, constând în angajamentul în scris al unei persoane juridice, demne de încredere, determinată conform criteriilor expuse mai sus de organul emitent, pe care și-l ia în sensul asumării aceluiași obligații ca în cazul garanției personale.

Suma garanției este mai mare ca în cazul garanției personale, variind între 300 și 500 unități convenționale.

De regulă, la alegerea persoanei demne de încredere, procurorul se va ghida nu numai de autoritatea și responsabilitatea persoanei garante, ci și de relația armonioasă sau bună între garant și minor, anume bazată pe criterii precum: colaborarea, interese materiale reciproce, relații de rudenie, coabitare în același loc de trai.

La aplicarea măsurilor neprivative de libertate, organul emitent va explica consecințele nerespectării obligațiilor impuse, atât minorului, cât și reprezentantului legal sau persoanei garante, inclusiv posibilitatea înlocuirii măsurii cu una mai severă.

2. Organele care aplică măsura preventivă și actele emise

Întrucât prin luarea măsurilor preventive se aduce atingere dreptului fundamental al inviolabilității persoanei, raportat la vârsta persoanei în privința căreia se aplică, legiuitorul a instituit garanții procesuale temeinice, care impun respectarea strictă a dispozițiilor legale ce permit luarea acestor măsuri procesuale.

Sediul de bază al materiei este concentrat la art. 177 CPP.

La faza de urmărire penală, procurorul prin ordonanță aplică orice măsură preventivă neprivativă de libertate (cu excepția măsurilor: ridicarea provizorie a permisului de conducere a mijloacelor de transport, liberarea provizorie sub control judiciar sau cauțiune) la demersul ofițerului de urmărire penală sau din oficiu. Judecătorul de instrucție aplică orice măsură preventivă privativă de libertate sau alternativă acesteia prin încheiere, la demersul procurorului precum și a oricărei măsuri preventive neprivative de libertate în cazul când aplicarea unei măsuri preventive de libertate este inoportună în faza de urmărire penală.

Instanța de judecată aplică orice măsură preventivă privativă prin încheiere la cererea părților ori din oficiu în faza de judecată precum și prin sentință, până la rămânerea definitivă a acesteia. Instanțele de apel și de recurs soluționează chestiunea măsurilor preventive prin decizie.

În cazul minorilor, procurorul care efectuează urmărirea penală din oficiu emite o ordonanță motivată; motivarea necesită a fi temeinică și să cuprindă justificarea aplicării măsurii prin prisma situației de fapt concrete, cu referire la norma de drept.

Ordonanța procurorului va trebui să cuprindă următoarele elemente:

- fapta care face obiectul bănuirii sau învinuirii, urmând de a se expune situația de fapt stabilită de procuror, cât mai nuanțat posibil, cu reflectarea tuturor momentelor importante;
- prevederile legale în care aceasta se încadrează, indicându-se încadrarea juridică a situației de fapt stabilită – articolul din Codul Penal, inclusiv alineatul și litera;
- pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta săvârșită, indicându-se felul, pedepsele alternative prevăzute și limitele acestora;
- necesitatea aplicării măsurii preventive, ce include temeiurile pentru aplicarea acestei măsuri, de fapt și de drept, spre exemplu, în cazul reținerii, care dintre temeiurile prevăzute de art. 166 CPP este incident și pe ce aspect faptic obiectiv sau de personalitate se bazează;
- faptul dacă bănuitului, învinuitului, inculpatului i s-au explicat consecințele încălcării măsurii preventive, aspect important prin prisma necesității responsabilizării în speță, a minorului, sub dublul aspect: prezența și respectarea obligațiilor sale la organul ce exercită atribuții de urmărire penală și posibilitatea înlocuirii acestor măsuri cu altele mai restrictive în cazul nerespectării celor dintâi;
- justificarea inoportunității aplicării unei măsuri mai ușoare, în cazul aplicării unei măsuri mai severe.

Instanța de judecată, avându-se în vedere inclusiv judecătorul ce îndeplinește atribuțiile de instrucție, va emite o încheiere motivată, în care se vor indica obligatoriu următoarele elemente:

- infracțiunea de care este învinuită, inculpată persoana minoră, expunându-se situația de fapt și de drept stabilită de procuror;
- temeiul alegerii măsurii preventive respective, cu menționarea datelor concrete care au determinat luarea acestei măsuri și justificarea inoportunității aplicării unei măsuri mai ușoare, în cazul aplicării unei măsuri mai severe;

- necesitatea aplicării măsurii preventive, precum și faptul dacă învinuitului, inculpatului minor i s-au explicat consecințele încălcării măsurii preventive;
- argumentele reprezentantului legal, apărătorului, învinuitului, inculpatului, motivându-se admiterea sau neadmiterea lor la stabilirea măsurii, suficiența și proporționalitatea acestora prin prisma jurisprudenței CEDO.

În afara chestiunilor enunțate, ordonanța procurorului și încheierea instanței de judecată trebuie să cuprindă și mențiunile prevăzute de art.255 alin. 2 CPP, anume data, ora, luna și anul întocmirii, locul întocmirii, numele, prenumele și calitatea persoanei care o întocmește, cauza la care se referă, semnătura celui care a întocmit-o, precum și datele de anchetă ale bănuțului, învinuitului sau inculpatului; durata aplicării măsurii preventive, momentul exact la care se finalizează termenul pentru care se dispune. Încheierea instanței de judecată privind arestarea la domiciliu, liberarea provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune se va menționa și interdicțiile prevăzute de lege pentru aceste măsuri.

În actele procesuale respective se va indica modul și termenul de atac potrivit articolului 196 CPP, anume că ordonanța procurorului cu privire la aplicarea, prelungirea sau înlocuirea măsurii preventive poate fi atacată cu plângere judecătorească de instrucție de către bănuț, învinuit, apărătorul ori reprezentantul său legal, în cazul minorilor, iar hotărârea judecătorească de instrucție sau a instanței cu privire la aplicarea, prelungirea sau înlocuirea măsurii preventive poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară, în termen de 10 și, respectiv 3 zile din momentul primirii copiei actului.

Măsurile preventive de liberare provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune se aplică numai la cererea avocatului sau a procurorului, reieșind din prevederile exprese și limitative ale art. 190 CPP, la orice fază a procesului penal, inclusiv la pronunțarea sentinței.

Spre deosebire de celelalte măsuri preventive, care conțin un nivel de severitate minim, măsurile: arestarea preventivă, arestarea la domiciliu, liberarea provizorie a persoanei pe cauțiune și liberarea provizorie a persoanei sub control judiciar – se aplică numai în baza încheierii instanței de judecată emise. Instanța de judecată nu dispune de abilitatea legală de a aplica din oficiu măsurile preventive ale arestării preventive și arestării la domiciliu, decât la pronunțarea soluției pe caz, aspectul dat având anterior interpretări divergente.

Măsurile preventive: arestarea la domiciliu, liberarea provizorie pe cauțiune și liberarea provizorie a persoanei sub control judiciar – se vor aplica de către instanța de judecată, ca alternativă a arestării preventive.

Demersul și materialele care confirmă temeiurile de aplicare a arestării preventive sau arestării la domiciliu se vor prezenta avocatului minorului în momentul depunerii demersului cu privire la aplicarea arestării preventive sau arestării la domiciliu și nu în momentul examinării demersului.

Ordonanța sau încheierea instanței de judecată se emite în mai multe exemplare:

- a) pentru înmânare bănuitului, învinuitului sau inculpatului;
- b) pentru executare organelor împuternicite;
- c) pentru procuror, la faza de urmărire penală;
- d) pentru dosarul în cadrul căruia se examinează, inclusiv și la judecătorul de instrucție când acesta aplică măsura preventivă.

Copia de pe încheierea privind aplicarea măsurii preventive se înmânează după pronunțare persoanei față de care se aplică măsura preventivă, comunicându-i-se în limba pe care o înțelege, motivele aplicării față de ea a măsurii preventive și, totodată, explicându-i-se modul și termenul de atac al acesteia.

În cazul arestării preventive, măsura poate fi aplicată atât în prezența cât și în lipsa minorului, ultima categorie de cazuri fiind mai rară; prin urmare la găsirea minorului se va înmâna imediat o copie a încheierii sau după caz a mandatului de arestare de către organele de poliție executante.

Conform art.307, 308 CPP, la aplicarea arestării preventive în faza de urmărire penală judecătorul de instrucție întocmește și mandat de arestare în baza încheierii pronunțate în ședința de judecată, privind aplicarea arestării preventive.

Codul de Procedură Penală în vigoare nu conține dispoziții privind structura și conținutul mandatului de arestare, dar s-a apreciat că trebuie să aibă același conținut, dar rezumativ, ca și încheierea privind aplicarea arestării preventive și anume:

1. numărul, data și locul emiterii mandatului;
2. numele și prenumele judecătorului;
3. numele de familie, prenumele, data și locul nașterii, domiciliul, locul de muncă, antecedentele penale, starea familială, starea sănătății și alte date despre persoana arestată;
4. faptele de săvârșirea cărora este bănuită sau învinuită persoana și calificarea lor conform Codului Penal;
5. motivele și temeiurile aplicării arestării preventive;
6. durata ținerii sub arest, precum și timpul când expiră acest termen;
7. organul care va asigura executarea mandatului;
8. procedura (modul și termenul) de atacare a măsurii arestării preventive conform articolului 311.

Mandatul de arestare are natura juridică a unui act procedural prin care se pune în aplicare măsura arestării preventive în faza de urmărire penală.

3. Înlocuirea, revocarea și încetarea de drept a măsurilor preventive

Constituind măsuri procesuale temporare, dispuse în dependență de existența circumstanțelor legate de cauza penală și de persoana făptuitorului, pot fi înlocuite una cu alta în dependență de schimbarea temeiurilor ce au contribuit la luarea măsurii preventive inițiale. În cadrul urmăririi penale este

posibilă modificarea învinuirii atât în sensul atenuării cât și în sensul agravării ei. Administrarea suficientă a probelor în cazul când măsura preventivă s-a aplicat pentru temeiul că învinuitul ar putea împiedica aflarea adevărului, schimbarea stării sănătății sau situației familiale, încălcarea condițiilor măsurii preventive luate anterior, pronunțarea sentinței de condamnare privind pedeapsa închisorii când inculpatului anterior îi este aplicată o măsură preventivă neprivativă de libertate, sunt circumstanțe de înlocuire a măsurilor preventive.

Pe lângă înlocuirea măsurii preventive CPP stabilește și categoriile juridice ale revocării și încetării de drept a măsurilor preventive.

Sediul general al materiei procesuale de înlocuire, revocare și încetare de drept a măsurilor preventive îl constituie art. 195 CPP.

Astfel, înlocuirea măsurii preventive aplicate poate fi efectuată în două sensuri: în sensul severității sau în sensul atenuării asprimii acesteia. Înlocuirea măsurii cu una mai aspră este incidentă în cazurile în care necesitatea acesteia este confirmată prin probe, adică atunci când circumstanțele relevante dovedite, atestă imposibilitatea administrării actului de justiție fără această înlocuire, de exemplu: minorul căruia i s-a aplicat măsura obligării părăsirii localității, pleacă în altă localitate, nu se prezintă în instanță și încearcă să exercite presiuni asupra părții vătămate, anterior fiind condamnat, caz în care această măsură se va înlocui cu arest la domiciliu.

Înlocuirea măsurii cu una mai ușoară, este aplicabilă dacă prin aplicarea ei se va asigura comportamentul respectiv al bănuitului, învinuitului, inculpatului, în scopul desfășurării normale a procesului penal și al asigurării executării sentinței, înlocuire care la fel necesită a fi argumentată cu referire la probe. Înlocuirea măsurii preventive se dispune, la faza urmăririi penale, de regulă la cerere, iar în faza judecării și din oficiu de către instanță judecătorească.

Procurorul poate dispune prin ordonanță motivată numai înlocuirea unei măsuri preventive neprivative de libertate cu alta neprivativă de libertate (cu excepția liberării provizorii sub control judiciar sau pe cauțiune), nu și înlocuirea cu o măsură privativă de libertate.

Dispozițiile legale privind aplicarea unei măsuri preventive sunt aplicabile și în situația înlocuirii măsurii preventive, la incidența situațiilor enunțate mai sus.

Chestiunea înlocuirii măsurii preventive la faza urmăririi penale se decide în dependență de caz, de către procuror sau judecător de instrucție, iar la faza judecării cauzei, la repartizarea cauzei pentru judecare, pe parcursul judecării în condițiile art.329 alin.1 CPP, la deliberare și adoptarea sentinței de către instanța de judecată care examinează fondul cauzei.

Revocarea, spre deosebire de înlocuirea măsurii preventive, presupune faptul dispariției temeiurilor ce au fost necesare luării acesteia și inexistenței temeiurilor de aplicare a altor măsuri preventive. Revocarea măsurii preventive prevede desființarea tuturor obligațiilor impuse anterior în cadrul unei măsuri preventive.

Concomitent cu revocarea măsurii preventive a minorului, se va lua măsura de constrângere a obligației în scris de a se prezenta la citarea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată și de a le informa despre schimbarea domiciliului.

Oportunitatea înlocuirii sau revocării măsurii preventive este decisă de procuror, judecătorul de instrucție sau de instanța de judecată, care apreciază faptul dispariției temeiurilor pentru menținerea măsurii preventive în continuare. În cazul măsurilor privative de libertate revocarea trebuie interpretată mai categoric – prin prisma dispoziției constituționale (art.25 alin.6 al Constituției) care prevede că eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut.

Anularea și revocarea măsurii preventive atrag aceleași consecințe juridice, diferența dintre ele fiind în modul și procedura conform căreia se dispun.

Măsurile preventive mai restrictive, sub formă de arestare preventivă, arestare la domiciliu, liberare provizorie sub control judiciar și liberare provizorie pe cauțiune, care sunt mai rar aplicate în privința minorilor, pot fi înlocuite sau revocate de judecătorul de instrucție sau, după caz, de instanța de judecată, conform principiului simetriei formelor de exprimare a acestora, fiind dispuse de aceste organe, iar în cazul înlocuirii sau revocării reținerii sau arestării preventive, organul respectiv trimite, în aceeași zi, administrației locului de detenție copia de pe hotărâre. Prin urmare procurorul nu examinează asemenea cereri și nu se pronunță din oficiu asupra acestor chestiuni, dar constatând temeuri de înlocuire sau revocare a măsurii preventive înaintea demers judecătorului de instrucție sau după caz instanței de judecată, în dependență de faza de examinare, constituind norme de competență specială.

În lumina prevederilor art. 196 alin. (4) CPP, în cazul înlocuirii sau revocării reținerii sau arestării preventive, organul emitent, în aceeași zi, trimite administrației locului de detenție copia de pe hotărâre, care se execută imediat de la pronunțare, învinuitul sau inculpatul arestat fiind eliberat din sala ședinței de judecată. Dacă persoana minoră arestată nu este prezentă în sala ședinței de judecată, copia hotărârilor de înlocuire ori revocare a arestării preventive se înmânează imediat apărătorului sau reprezentantului legal al persoanei minore arestate, pentru a o prezenta administrației locului de deținere imediat, concomitent expediindu-se în adresa administrației o copie a actului.

În dispozitivul sentinței de condamnare la pedeapsă neprivativă de libertate precum și în cazurile menționate mai sus, se va menționa obligatoriu revocarea arestării preventive sau arestării la domiciliu, care este executorie din momentul pronunțării sentinței.

4. Contestarea hotărârilor privind măsurile preventive

În conformitate cu art.196 alin. (1) CPP, ordonanța procurorului cu privire la aplicarea, prelungirea sau înlocuirea măsurii preventive poate fi atacată cu plângere judecătorului de instrucție de către bănuț, învinuit, apărătorul

ori reprezentantul său legal. Utilizând argumentul „per a contrario” situației expuse în textul de lege menționat, putem afirma că inacțiunea procurorului, adică refuzul acestuia de a aplica, revoca sau înlocui o măsură preventivă, nu este susceptibilă contestării, la fel și ordonanța cu privire la revocarea măsurii preventive.

De asemenea, textul de lege enunțat reflectă extinderea subiecților împuterniciți de a contesta actele menționate la reprezentantul legal al minorului în privința căruia a fost aplicată măsura preventivă.

Încheierea judecătorului de instrucție sau a instanței cu privire la aplicarea, prelungirea sau înlocuirea măsurii preventive poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară.

Subiecți ai contestării încheierii sunt, în cazul minorului: procurorul, bănuitul sau învinuitul minor, avocatul sau reprezentantul legal al acestuia.

În cazul aflării minorului în arest preventiv și depunerii recursului, se vor lua măsuri adecvate imediate pentru soluționarea recursului acestuia, anume, administrația locului de detenție, primind recursul, este obligată să-l înregistreze și imediat să-l expedieze instanței care a adoptat încheierea, aducând faptul la cunoștința procurorului, iar instanța emitentă a încheierii, primind recursul, la fel imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore, îl trimite, cu materialele respective, instanței de recurs, numind data soluționării recursului și informând despre aceasta procurorul și apărătorul, astfel ca, la data examinării recursului de instanța superioară toți participanții să fie prezenți, pentru a nu se amâna examinarea.

Termenul de contestare a actelor, ce se referă la măsurile preventive este de 3 zile de la data adoptării încheierii, termen care, în vederea exercitării efective a controlului legalității acestor acte, începe să curgă de la data înmânării copieii încheierii.

5. Alternativele în justiția pentru copii, conform legislației Republicii Moldova

Procedura urmăririi penale și a examinării cauzei penale cu implicarea minorului, având în vedere subiectul specific al infracțiunii, conține unele instituții procesuale care pot influența la nivel psihologic minorul, fapt pentru care se atestă o tendință de înlocuire a elementelor procesuale penale cu căi alternative de soluționare a conflictelor, ce intră sub imperiul legii penale, fapt care presupune tratarea acestor cazuri în modul în care să se evite recurgerea la procedura judiciară.

Acest aspect a fost reglementat la nivel internațional.

Principiul enunțat presupune inclusiv abilitarea tuturor organelor care instrumentează cazurile copiilor în conflict cu legea, cu atribuții de a exclude aplicabilitatea procedurilor judiciare standard, aplicabile majorilor, de a exclude parcurgerea acestor proceduri sau în cazul aplicării acestor proceduri, de a aplica pedepse alternative, luându-se în considerare excluderea factorilor care ar face neefectivă aplicarea acestora.

La orice fază procesuală sau anterior fazelor procesuale, organul abilitat cu putere de decizie în privința minorilor, trebuie să se ghideze de scopul aplicării unui tratament alternativ minorului vizat, luând în considerare criteriile stabilite și relevate de normele naționale și internaționale, anume: vârsta fragedă a minorului (exemplu: abia a împlinit 16 ani), fapta comisă se încadrează ca fiind o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă; infracțiunea calificată ca gravă, este comisă de minor în coparticipație, acesta având un rol minimalizat la comitere; este prima abatere a minorului; se atestă disponibilitatea familiei minorului de a efectua o inventariere și o profilaxie a comportamentului minorului; se atestă cu certitudine comiterea incidentală a infracțiunii și lipsa unor perspective de comitere a altor infracțiuni, reieșind din circumstanțele cauzei; psihologia copilului vizat este predispusă la criminalizare în cazul aplicării unei pedepse penale; în general se apreciază că reeducarea și resocializarea minorului este posibilă fără aplicarea unei pedepse penale etc.

Legislația procesuală penală a RM prevede o serie de măsuri alternative în privința minorilor.

Potrivit Codului de Procedură Penală și Codului Penal, în vigoare din 2003, procurorul are obligația de a nu porni urmărirea penală în privința minorilor care au săvârșit pentru prima dată o infracțiune care nu este calificată drept gravă, dacă se constată că corectarea minorului poate fi obținută fără a-l atrage la răspundere penală. Încheierea dată poate fi însoțită de internarea minorului într-o școală specială sau instituție medicală sau de aplicarea unor astfel de măsuri cum este transmiterea minorului sub supraveghere.

Art.53 din CP al RM, stabilește șapte cazuri în care persoana care a săvârșit o faptă ce conține semnele componentei de infracțiune **poate fi liberată de răspundere penală** de către procuror în cadrul urmăririi penale și de către instanța de judecată la judecarea cauzei, toate fiind aplicabile și minorilor. În cazul în care se constată comiterea infracțiunii de minori, în practică sunt întâlnite a fi aplicate minorilor următoarele modele de liberare de răspundere:

a) **cazul liberării de răspundere penală a minorilor.** Liberarea este aplicabilă dacă sunt întrunite următoarele condiții obligatorii cumulative: persoana este în vârstă de până la 18 ani; infracțiunea este comisă pentru prima oară; infracțiunea comisă se califică ca infracțiune ușoară sau mai puțin gravă; din ansamblul împrejurărilor stabilite se constată că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale. Persoanelor liberate de răspundere penală, în conformitate cu acest temei li se pot aplica măsurile de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art.104 CP, una din ele sau cumulativ mai multe, și anume:

- avertismentul;
- încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- obligarea minorului să repare daunele cauzate. La aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului;
- obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică;

- internarea minorului, de către instanța de judecată, într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

Măsurile se vor respecta cu strictețe de minor sub supravegherea persoanei responsabile de educația sa, iar în cazul eschivării sistematice de la măsurile de constrângere cu caracter educativ de către minor, instanța de judecată, la propunerea organelor de stat specializate, anulează măsurile aplicate și decide trimiterea cauzei penale procurorului sau stabilește pedeapsa conform legii în baza căreia persoana a fost condamnată.

b) **tragerea la răspundere contravențională a minorului.** Se va aplica în aceleași condiții aplicabile și liberării de răspundere penală a minorului, suplimentar fiind necesară întrunirea condiției de recunoaștere a vinei, repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune. În privința minorilor, acest temei de liberare are caracter subsidiar și se va aplica în cazurile în care se atestă că minorul este în măsură să suporte o amendă contravențională, aplicabilă în conformitate cu art.55 alin. (2) CP, procurorul sau instanța de judecată orientând amenda spre minimul stabilit.

c) **liberarea condiționată de răspundere penală a minorului,** care este aplicabilă numai de către procuror, și constă în faptul că persoanei minore puse sub învinuire pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, care își recunoaște vinovăția și nu prezintă pericol social, urmărirea penală poate fi suspendată condiționat, cu liberarea ulterioară de răspundere penală în conformitate cu procedura penală, dacă corectarea acestei persoane este posibilă fără aplicarea unei pedepse penale. Liberarea condiționată este mai rar aplicată, și numai dacă nu sunt întrunite criteriile de aplicare a celorlalte două temeiuri de liberare de răspundere penală.

Ordonanța procurorului sau sentința instanței de judecată, susceptibile contestării în modul general prevăzut, necesită a fi temeinic motivate, cu accentuarea elementelor incidente referitoare la minor, atât de personalitate cât și circumstanțiale.

O instituție procesuală cu elemente specifice minorilor este **împăcarea părților**, care constituie actul de înlăturare a răspunderii penale pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, iar în cazul minorilor, și pentru o infracțiune gravă, infracțiuni prevăzute la capitolele II–VI din Partea specială a Codului Penal, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală.

Astfel, legea extinde aria infracțiunilor prevăzute la capitolele II–VI din Partea specială, în cazul cărora se permite împăcarea părților, dacă inculpatul sau învinuitul este minor. Asupra posibilității încetării procesului penal pe motivul împăcării părților, pe lângă minorii vizați, se vor expune și reprezentanții legali, iar fără încuviințarea lor nu este posibilă încetarea procesului, aceasta fiind obligatorie în conformitate cu art. 109 alin. (3) CP al RM.

O situație specifică alternativă este stabilită de art. 276 alin. (1) CPP, în conformitate cu care urmărirea penală se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei în cazul infracțiunilor prevăzute în articolele: 152 alin. (1), 153, 155, 157, 161, 173, 177, 179 alin.(1) și (2), 193, 194, 197 alin.(1),

198 alin.(1), 200, 202, 203, 204 alin.(1), 246/1, 274 din Codul Penal, precum și al furtului avutului proprietarului săvârșit de minor, în paguba tutorelui, ori de persoana care locuiește împreună cu victima sau este găzduită de aceasta, la împăcarea părții vătămate cu bănuitul, învinuitul, inculpatul în cazurile menționate în prezentul alineat, urmărirea penală încetează.

Prin urmare, legiuitorul a instituit o soluție alternativă, privilegiată, datorată relațiilor specifice apropiate, inclusiv dintre minor și tutore, sau dintre minor și persoana cu care locuiește sau este găzduit, la incidența cărora urmărirea penală va fi încetată, iar dacă intervine la faza examinării cauzei, se va înceta procesul penal prin sentință.

La faza condamnării persoanei minore și respectiv a executării pedepsei penale, legea stabilește unele măsuri alternative aplicabile exclusiv minorilor, anume la art.93, 97 CP.

Astfel, pot fi **liberați de pedeapsa penală** de către instanța de judecată minorii condamnați, dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții: infracțiunea pentru care este condamnat minorul, este ușoară, mai puțin gravă sau gravă; scopurile pedepsei pot fi atinse prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și prin aplicarea altor măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art.104.

Internarea minorilor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare se stabilește de către instanța de judecată pe un termen de până la atingerea majoratului, indiferent de vârsta la care minorul este liberat de pedeapsă, iar ca excepție, dacă minorul frecventează o școală de cultură generală sau de meserii în momentul împlinirii vârstei de 18 ani, se va prelungi de instanța de judecată termenul de aflare a persoanei în aceste instituții după atingerea vârstei de 18 ani, dar numai până la absolvirea acestora, la demersul organului în sarcina căruia este pusă supravegherea minorului.

O altă situație, care poate fi apreciată ca măsură alternativă prin facilitarea situației minorului condamnat, dar care nu a executat pedeapsa, se referă la instituirea la art. 97 alin. (2) CP al RM, **reducerii termenelor de prescripție a executării pedepsei la jumătate**, față de cele stabilite pentru majori, pentru persoanele care, la data săvârșirii infracțiunii, erau minori. Astfel, prezintă importanță juridică minoritatea la data comiterii faptei infracționale și nu la examinarea cauzei sau la momentul examinării faptului prescripției.

Referitor la măsurile alternative pedepsei aplicabile minorilor, în contextul chestiunilor ce urmează a fi soluționate de instanță la adoptarea sentinței în procesul unui minor, acestea sunt stabilite de art. 485-487 CPP, constituind obiectul unui alt compartiment al prezentului studiu.

VI. Particularitățile instrumentării cauzelor privind copiii care nu sunt subiecți ai răspunderii penale

1. Condițiile pentru răspunderea penală

În conformitate cu art. 51 Cod Penal al RM, temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componența infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale. Răspunderii penale este supusă numai persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii prevăzute de legea penală.

Astfel, dacă temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, temeiul juridic al răspunderii penale îl constituie componența infracțiunii, stipulată în legea penală.

Conform art. 15 CP, gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă.

Din perspectivele abordării particularităților instrumentării cauzelor privind copiii care nu sunt subiecți ai răspunderii penale, prezintă importanță subiectul și latura obiectivă, ca elemente ale infracțiunii.

Unul dintre elementele laturii subiective este vinovăția. Vinovăția persoanei presupune atingerea unei maturități în gândire, adică conștientizarea suficientă a acțiunilor, în măsura în care să se admită susceptibilitatea persoanei de a deveni subiect al răspunderii penale, astfel că temeiurile ce admit răspunderea penală a persoanei, care depind de latura subiectivă sunt: responsabilitatea și atingerea vârstei necesare răspunderii, ce se relevă din art. 21 alin. (1) CP al RM.

Legea penală a RM este în corespundere deplină cu standardele internaționale, stabilind o vârstă minimă pentru atragerea la răspunderea penală, care corespunde cu media internațională, ce se raportează la capacitatea notorie a persoanei de a conștientiza atât fapta pe care a comis-o, cât și consecințele acesteia, inclusiv eventuala pedeapsă pe care ar urma să o execute.

Alin. 1 al art. 21 Cod Penal instituie o vârstă minimă generală cu privire la atragerea la răspundere penală a persoanei fizice, de 16 ani.

Minorii cu vârsta între 14 ani și 16 ani poartă răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor indicate expres și limitativ în alin. 2 art.21 CP, și anume, după modificările operate la Codul Penal, conform Legii nr. 134 din 14.06.2012, acești subiecți sunt pasibili de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, 152 alin.(2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin.(2)–(6), art.190 alin. (2)–(5), art.192 alin.(2)–(4), art.192¹ alin.(2) și (3), 196 alin.(4), art.197 alin. (2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.217¹ alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.217³ alin.(3) lit.a) și b), art.217⁴, art.217⁶ alin.(2), art.260, 268, 270, 271,

art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), 317 alin.(2), art.342 CP al RM.

Subiect al infracțiunii poate fi atât persoana care a săvârșit o infracțiune consumată, cât și cea care comite o infracțiune neconsumată, adică sub formă de tentativă sau pregătire de comitere a infracțiunii.

Din prevederile sus-menționate reiese că în orice situație, dacă persoana nu a împlinit 14 ani la momentul comiterii infracțiunii, acesta nu poate fi subiect al infracțiunii, iar incapacitatea penală sau prezumția legală a iresponsabilității penale este absolută, nefiind susceptibil de a se proba contrariul.

După cum am enunțat în alte capitole din acest studiu, organul de urmărire penală și instanța de judecată, trebuie să stabilească exact vârsta minorului.

Vârsta subiectului infracțiunii necesită a fi privită în strânsă legătură cu responsabilitatea acesteia, iar dacă din punct de vedere juridic sunt întrunite ambele componente, persoana va deține capacitate penală.

Conform art.22 CP, responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile.

Responsabilitatea conține două componente: 1) intelectuală – care presupune capacitatea subiectului de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei; și 2) volitivă – care presupune capacitatea manifestării voinței și dirijării acțiunilor. Componentele enunțate trebuie să existe cumulative, lipsa oricăreia din ele atrage starea de iresponsabilitate penală.

Responsabilitatea persoanei este prezumată și nu trebuie dovedită. În situația în care apar dubii cu privire la starea de responsabilitate a persoanei, organul de urmărire penală va dispune efectuarea unei expertize pentru a stabili starea psihică a acesteia.

Prevederea art.23 CP este generală și exclude răspunderea penală a persoanei iresponsabile.

Iresponsabilitatea penală a minorului care nu a împlinit vârsta stabilită de art. 21 CP este o iresponsabilitate juridică, iar iresponsabilitatea stabilită asupra subiectului pasibil răspunderii conform criteriului vârstei este o iresponsabilitate medicală, care are aceleași efecte ca iresponsabilitatea juridică.

În mod practic, uneori se face confuzie între sintagmele “responsabilitate penală” și “răspundere penală”, acestea fiind noțiuni cu semnificație diferită și aflate în interdependență, deoarece numai dacă există responsabilitatea penală, apare răspunderea penală.

Numai persoana responsabilă, care a comis fapta prevăzută de legea penală cu vinovăție, este pasibilă răspunderii penale, în caz contrar lipsind temeiul atragerii la răspundere penală.

Starea de iresponsabilitate trebuie deosebită de retardul mintal al minorilor, care îngreunează considerabil capacitatea acestora de a înțelege și de a-și dirija acțiunile.

În sensul pct.12 din Hotărârea Plenului CSJ a RM din 22.11.2004, nr.39, *cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii*, în cazul când apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea de

percepere justă a împrejurărilor ce au importanță pentru cauza penală, este necesară efectuarea expertizei medico-legale: psihologice sau psihiatrice ori psihologo-psihiatrice. În acest sens, în ședința de judecată pot fi audiați și specialiști în domeniul psihologiei copiilor și adolescenților (psiholog, asistent social, pedagog). În cazul când se constată că minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, instanța de judecată trebuie să stabilească, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actelor și va efectua procedurile judiciare prevăzute în art. 475 alin. (2) CPP.

2. Desfășurarea investigațiilor în cauzele cu minorii care nu sunt subiecți ai infracțiunii și soluțiile emise de organul de urmărire penală în astfel de situații

Orice investigație penală, presupune sesizarea organului de urmărire penală cu privire la comiterea faptelor penale de minori, care sunt sau nu sunt subiecți ai răspunderii penale.

La această etapă înregistrarea imediată se va efectua, indiferent de cunoașterea sau lipsa informației cu privire la vârsta făptuitorului, capacitatea sa de a răspunde penal sau inexistența informației referitor la făptuitor.

Organul de urmărire penală este obligat să primească plângerile sau denunțurile referitoare la infracțiunile săvârșite, pregătite sau în curs de pregătire, în modul enunțat mai sus, inclusiv dacă eventuala cauză penală nu este de competența sa teritorială sau după calitatea persoanei, astfel chiar dacă este vizat un minor, cu sau fără capacitate de răspundere penală, indiferent dacă este semnalizat acest fapt sau nu, iar persoanei care a depus plângerea sau denunțul i se eliberează imediat un certificat despre acest fapt, indicându-se persoana care a primit plângerea sau denunțul și timpul când acestea au fost înregistrate.

Urgența înregistrării presupune lipsa unui termen extinctiv, deoarece determină începerea imediată a investigațiilor penale, pentru a nu se pierde urmele infracțiunii sau ale făptuitorului, pentru a înlătura denaturarea unor probe sau pierderea acestora, ceea ce în consecință ar îngreuna stabilirea adevărului și eventual alte soluții ale organului de urmărire penală.

În urma primirii sesizării se va verifica competența, urmând a fi efectuate acțiunile de urmărire penală ce nu suferă amânare, chiar dacă se cunoaște persoana care nu este subiect al răspunderii penale, fiind sub vârsta minimă prevăzută de lege. Procesele-verbale privind acțiunile efectuate în asemenea cazuri se anexează la cauza respectivă care se va remite procurorului în conformitate cu prevederile art.271 alin.(2) CPP.

La această fază, organele de urmărire penală cu competență de constatare a infracțiunilor au dreptul, în condițiile CPP, să ridice corpurile delictelor, să solicite informațiile și documentele necesare pentru constatarea infracțiunii, să citeze persoane și să obțină de la ele declarații, să procedeze la evaluarea pagubei și să efectueze orice alte acțiuni care nu suferă amânare, cu întocmirea proceselor-verbale în care se vor consemna acțiunile efectuate și circumstanțele constatate.

Actele de constatare întocmite, împreună cu mijloacele materiale de probă se predau, în termen de 24 ore, de către organele de constatare sesizate, procurorului, pentru soluționarea începerii sau neînceperii urmăririi penale în privința minorului.

Conform definiției stabilite la art. 6 pct. 1/1) CPP, act de constatare este document prin care organul de constatare consemnează orice acțiune premergătoare urmăririi penale în vederea stabilirii și confirmării bănuielilor rezonabile că a fost săvârșită o infracțiune, explicația preliminară a minorului încadrându-se la această categorie de acte.

Având în vedere modificările intervenite la art.279 alin. (1) CPP, conform cărora acțiunile procesuale se efectuează în strictă conformitate cu prevederile CPP și numai după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune se atestă că explicațiile persoanei după comiterea faptei, dar nefiind recunoscut în vreo calitate procesuală, nu pot fi considerate mijloace de probă, însă pot orienta organul de urmărire penală în vederea stabilirii posibilității dispunerii începerii urmăririi penale.

Organul de urmărire penală nu va putea efectua până la dispunerea pornirii urmăririi penale alte acte procesuale decât cele pentru efectuarea cărora nu este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere care sunt pasibile de realizare doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel.

Drepturile minorului stabilite de legislația națională și internațională necesită a fi respectate inclusiv la faza efectuării actelor de constatare premergătoare emiterii unei soluții cu privire la pornirea urmăririi penale, necătând la faptul lipsei recunoașterii calității procesuale.

Se reiterează că, stabilind pasibilitatea de atragere la răspundere penală a făptuitorului, elementul primar necesar a fi constatat este vârsta acestuia, care urmează a fi determinată în baza actelor de stare civilă: certificat de naștere, duplicat al certificatului de naștere sau extras, precum și în baza buletinului de identitate, iar dacă minorul nu deține un act de identificare corespunzător se va ordona efectuarea expertizei antropologice, experții urmând să stabilească vârsta minorului.

Dacă minorul are vârsta prevăzută de lege, dar se atestă dubii cu privire la capacitatea sa de a răspunde penal și eventualitatea iresponsabilității sale din considerente medicale, sau există aparențe ale retardului mintal, se va dispune expertiza psihiatrică.

În cazul în care se constată că minorul nu a atins vârsta subiectului infracțiunii, raportată la calificarea juridică a faptei acestuia, persoana este iresponsabilă din considerente psihice, există retard mintal al minorului subdezvoltat, dar acesta nu influențează discernământul și respectiv, responsabilitatea acestuia, procurorul va stabili că lipsește unul din elementele constitutive ale infracțiunii, și anume latura subiectivă sau subiectul, urmând să ordone refuzul în pornirea urmăririi penale în conformitate cu art. 275 pct. 3) CPP, iar dacă una din circumstanțele enunțate a fost stabilită după dispunerea începerii urmăririi penale, se va ordona încetarea urmăririi penale.

În mod aparent, stabilirea circumstanței care atrage necesitatea refuzului începerii urmăririi penale, în cauzele cu minorii care nu sunt subiecți ai infracțiunii, ar releva neîncadrarea acestei categorii de făptuitori sub imperiul legii procesuale penale, or astfel de ipoteză nu poate fi acceptată, deoarece până la stabilirea circumstanței care împiedică organul de urmărire penală, să înceapă urmărirea penală, actele de constatare se efectuează conform prevederilor Codului de Procedură Penală, nefiind supuse unor alte prevederi.

Există situații în care, indiferent de constatarea că făptuitorul minor, nu este subiect al răspunderii penale, urmărirea penală va continua în vederea stabilirii tuturor circumstanțelor cazului vizat, anume când nu este exclusă coparticipația unui major la comiterea faptei împreună cu minorul.

La fel, chiar dacă este constatat prin actele constatatoare preliminare, că minorul nu poate fi subiect al infracțiunii, va fi dispusă începerea urmăririi penale pe fapt (în rem și nu în personam), în situațiile în care infracțiunea comisă este deosebit sau excepțional de gravă, aplicarea anterioară a măsurilor educative nu au reeducat minorul, acesta persistând din punct de vedere infracțional, or prin fapta social periculoasă comisă de minor, s-a produs un prejudiciu considerabil, fiind necesară soluționarea chestiunii reparării acestuia, după caz, de părinții minorului.

În cazul în care este sesizată comiterea faptei de minor, iar din actele preliminare nu rezultă material probator suficient de comitere a infracțiunii de minor, la fel se va porni urmărirea penală pe faptul comiterii infracțiunii.

Aceeași soluție se va adopta în situațiile în care, chiar dacă este evident că minorul este iresponsabil din punct de vedere medical, atingând vârsta subiectului infracțiunii sau lipsesc acte cu privire la vârsta certă a acestuia, fiind necesară dispunerea efectuării expertizei în cadrul urmăririi penale începute.

Art. 274 alin. (1) CPP statuează că organul de urmărire penală sau procurorul sesizat în modul prevăzut în art.262 și 273 CPP dispune în termen de 30 de zile, prin ordonanță, începerea urmăririi penale în cazul în care, din cuprinsul actului de sesizare sau al actelor de constatare rezultă o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune și nu există vreuna din circumstanțele care exclud urmărirea penală, informând despre aceasta persoana care a înaintat sesizarea sau organul respectiv.

Datorită competenței speciale a procurorului la instrumentarea cazurilor cu minori, este frecventă autosesizarea acestuia în privința începerii urmăririi penale, caz în care el întocmește un proces-verbal în care consemnează cele constatate privitor la infracțiunea depistată, apoi, prin ordonanță motivată, dispune începerea urmăririi penale.

Stabilind circumstanțele vizate, procurorul refuză pornirea urmăririi penale, confirmând faptul prin ordonanță motivată și anunță despre aceasta, într-un termen cât mai scurt posibil, dar nu mai mare de 15 zile, persoana care a înaintat sesizarea, ordonanța de a refuza începerea urmăririi penale poate fi atacată, prin plângere, în instanța judecătorească, în condițiile art.313 CPP.

La audierea făptuitorilor minori care nu sunt subiecți ai infracțiunii, se vor lua în considerare modalitățile sus-menționate la capitolul despre audierea

bănuțiilor și învinuțiilor minori, cu unele nuanțe specifice, anume ținându-se cont de particularitățile de vârstă fragedă ale acestora, de factorii puternic emotivi, de volumul extrem de mic al experienței de viață și cunoștințe infime deținute; inhibițiile uneori puternice, provocate de șocul consecințelor vizibile ale faptei sale, de persoanele majore care execută audierea, concentrarea mică și lipsa de importanță acordată la anumite detalii importante pentru majori, în speță pentru stabilirea circumstanțelor; influențabilitatea și sugestivitatea puternic ridicată; imaginația fantezistă specifică, cumularea circumstanțelor real percepute cu cele inventate sau imaginare; sentimentul pronunțat de frică de desconsiderare din partea celor apropiați etc.

Codul de Procedură Penală nu stabilește care este valoarea probatorie a declarațiilor minorului făptuitor, reieșind din specificul menționat al acestora, opinăm însă că acestea vor fi supuse aceluiași reguli de apreciere stabilite de art. 101 CPP, însă datorită calității acestora se va efectua o coroborare mai accentuată cu ansamblul probator administrat.

3. Măsurile de constrângere educative aplicabile minorilor care nu sunt subiecți ai răspunderii penale

În prezent rămâne alarmantă și fără rezolvare problema copiilor care săvârșesc fapte penale, fiind sub vârsta răspunderii penale. Minorul în conflict cu legea este un copil care are nevoie de asistență și suport special.

Analizând aspectele ce influențează negativ respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor copilului în contact cu sistemul de justiție, la acest subiect, am evidențiat mai multe dificultăți printre care: situația copiilor sub vârsta răspunderii penale nu este abordată multidisciplinar; legislația privind procedura de lucru cu și pentru copiii sub vârsta minimă de răspundere penală este imperfectă și obscură; nu există programe educative de prevenire a comiterii unor fapte prejudiciabile de copii și a măsurilor privind reeducarea acestora în comunitate; nu sunt elaborate recomandări practice și metodologii de lucru cu copiii sub vârsta răspunderii penale, care să includă etapele, procedurile și instrumentele de lucru în procesul de asistență a copilului în conflict cu legea.

Având în vedere faptul că minorii sub 16 ani, iar în unele cazuri sub 14 ani nu sunt subiecți ai răspunderii penale, asupra acestora nu se extind măsurile procesuale de constrângere.

De asemenea, măsurile educative stabilite de art.104 CP se vor aplica doar minorilor care conform vârstei pot fi subiecți ai răspunderii penale, pentru că în caz contrar, urmărirea penală încetează.

Nu putem fi de acord cu opinia unor autori, conform căreia măsurile educative stabilite de art.104 CP pot fi aplicate și minorilor sub vârsta subiectului infracțiunii, deoarece textul de lege este restrictiv.

Acestor minori le pot fi administrate totuși atenționări verbale în sensul neadmiterii pe viitor a acțiunilor criminale, atenționarea părinților în vederea supravegherii corespunzătoare, de asemenea poate interveni răspunderea

civilă în condițiile Codului Civil, chiar dacă nu sunt subiecți ai infracțiunii. La fel, copiii, sub vârsta răspunderii penale, urmează a fi îndreptați pentru a fi luați la evidență de comisiile pentru protecția copilului aflat în dificultate și acordată asistența corespunzătoare.

4. Comisiile pentru minori

În perioada anterioară, existau comisiile pentru minori, în calitate de organe extrajudiciare, care activau în baza Regulamentului privind comisiile pentru minori, aprobat prin Ucazul Prezidiului fostului Soviet Suprem al fostei RSSM din 25.03.1967, care aveau ca scop inclusiv supravegherea copiilor aflați în conflict cu legea și examinau inclusiv cazurile în care se comiteau infracțiuni de minorii sub vârsta penală, aplicând măsuri corespunzătoare.

Actualmente, acest regulament este căzut în desuetudine.

În scopul realizării Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.784 din 9 iulie 2007, precum și al dezvoltării unor servicii de alternativă pentru protecția, îngrijirea și dezvoltarea copilului și a familiei, prin Hotărârea Guvernului nr.1177 din 31.10.2007 cu privire la instituirea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate și aprobarea Regulamentului-cadru de activitate, s-a instituit, în cadrul autorităților administrației publice locale de nivelul al doilea, Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate, subordonată Consiliului raional/municipal, fiind aprobat Regulamentul-cadru de activitate a Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate.

În municipiul Chișinău, aceste comisii activează în cadrul Preturilor de sector.

Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate are următoarele obiective:

- a) garantarea și promovarea bunăstării copilului, asigurarea dreptului copilului de a crește într-un mediu familial, ținând seama, în primul rând, de interesul superior al copilului, pentru a-i asigura o dezvoltare armonioasă din punct de vedere emoțional, intelectual și fizic;
- b) asigurarea alegerii formei optimale de îngrijire a fiecărui copil aflat în dificultate, cu accent pe serviciile de tip familial, plasamentul într-un serviciu de tip rezidențial, aceasta fiind măsura finală de protecție a copilului.

Pentru realizarea obiectivelor fixate, Comisia a fost investită cu următoarele atribuții:

- a) monitorizarea respectării prevederilor actelor normative, în cazul recomandării de a plasa copilul aflat în dificultate în serviciile de tip familial, apropiat mediului familial, sau în serviciile de tip rezidențial;
- b) plasarea copilului în familia asistenților parentali profesioniști, în conformitate cu Regulamentul cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă. Comisia examinează, doar cu titlu de excepție, cazurile

de reintegrare a copilului din serviciile de asistență parentală profesională și serviciile de îngrijire rezidențială în familia biologică sau în cea extinsă;

- c) informarea Consiliului raional/municipal despre necesitatea dezvoltării serviciilor noi de protecție a copilului sau extinderii celor existente;
- d) monitorizarea serviciilor prestate copiilor aflați în dificultate;
- e) înscrierea într-un registru special a organizațiilor neguvernamentale care prestează servicii de protecție a copilului în respectiva unitate administrativ-teritorială;
- f) recepționarea plângerilor ce țin de protecția copilului aflat în dificultate în diferite tipuri de servicii de îngrijire, examinarea și, după caz, readresarea lor pentru examinare autorității tutelare, monitorizarea examinării plângerilor în cauză;
- g) prezentarea rapoartelor trimestriale Consiliului raional/municipal și anual – Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Considerăm că, în lipsa altor forme de reintegrare și reeducare a minorilor care nu sunt subiecți ai infracțiunii, în cazurile în care se constată lipsa unei protecții și prevenirii pe viitor a comiterii de noi fapte infracționale, fiind sesizată, Comisia va întreprinde măsurile necesare conform atribuțiilor.

La luarea deciziilor referitor la protecția copilului organele cu responsabilități în domeniul protecției copilului sunt obligate să țină cont de următoarele principii:

- a) prevalarea interesului superior al copilului;
- b) asigurarea dreptului copilului de a fi îngrijit de către părinții săi;
- c) responsabilitatea părinților de a-și îngriji copiii și de a le asigura o dezvoltare fizică, mintală, spirituală, morală și socială adecvată;
- d) asigurarea creșterii copilului într-un mediu familial pentru dezvoltarea deplină și armonioasă a personalității sale;
- e) necesitatea de a dezvolta capacitatea copilului pentru ca aceasta să fie în stare să-și exprime opiniile referitor la problemele ce-l afectează și luarea în considerare a opiniilor copilului în funcție de vârsta și gradul său de maturitate;
- f) prioritatea menținerii relațiilor familiale, inclusiv plasarea împreună a copiilor din aceeași familie, în cazul în care nu este posibil ca aceștia să rămână cu părinții biologici;
- g) oportunitatea creșterii în continuare a copilului în mediul său etnic, religios, cultural și lingvistic;
- h) obligativitatea acordării protecției și asistenței sociale în cazul în care un copil se află în dificultate;
- i) necesitatea păstrării în strictă confidențialitate a informației cu privire la copil și familia sa.

Organele cu responsabilități în domeniul protecției copilului: autoritatea tutelară, Comisia medico-psihologo-pedagogică (în cazul copilului cu dizabilități), Secția asistență socială și protecție a familiei/Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor din municipiul Chișinău sau Comisia pentru

protecția copilului aflat în dificultate, pot lua decizii cu privire la plasamentul copilului în serviciile de tip familial, apropiat mediului familial, sau în serviciile de tip rezidențial doar în conformitate cu prevederile Regulamentului enunțat.

Organele menționate trebuie să ia toate măsurile necesare, în limitele competenței, pentru a proteja copilul împotriva oricăror forme de violență, abandon sau neglijență, de tratament grosolan sau de exploatare, inclusiv care ar determina comiterea altor infracțiuni de făptuitorii minori, aflați în dificultate.

Comisiile se ghidează strict de Regulament la luarea deciziilor, procedura fiind susceptibilă de a fi inițiată la sesizarea oricărei persoane, în cazul copiilor în conflict cu legea, de procuror.

Decizia definitivă a autorității tutelare se emite doar în baza avizului pozitiv motivat al Comisiei.

Comisia avizează plasamentul copilului în serviciile de tip familial sau apropiat mediului familial, prevăzute la punctul 56 al Regulamentului, cu respectarea prevederilor acestuia și altor acte legislative și normative în domeniu.

În cazul în care Comisia ajunge la concluzia că prevederile Regulamentului au fost respectate și este în interesul superior al copilului plasamentul lui într-un serviciu de tip rezidențial, se menționează chestiunile la care urmează să se acorde o deosebită atenție în elaborarea și implementarea planului individual de protecție a copilului în cadrul serviciului de tip rezidențial.

În cazul în care Comisia consideră că prevederile Regulamentului nu au fost respectate întocmai sau nu este în interesul copilului plasamentul lui într-un serviciu de tip familial, apropiat mediului familial, sau în serviciu de tip rezidențial, după caz, Comisia respinge recomandările făcute în acest sens și emite un aviz negativ, cu restituirea cazului la Secția asistență socială și protecție a familiei/Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor pentru reevaluare și colectare de probe suplimentare. Avizul Comisiei va prevedea numărul de zile acordate Secției asistență socială și protecție a familiei/Direcției pentru ocrotirea și protecția minorilor pentru reevaluare. Rezultatele reevaluării sunt aduse la cunoștința autorității tutelare.

VII. Cadrul legal al instituției probațiunii în Republica Moldova

1. Definiția și tipurile probațiunii. Scurtă caracterizare

Probațiunea constituie o instituție juridică relativ nouă pentru sistemul juridic al Republicii Moldova.

În literatura de specialitate există diferite concepte asupra definiției probațiunii, apreciindu-se că nu există un concept care descrie și explică unitar această instituție juridică, neexistând o definiție unică, universal acceptată a probațiunii.

S-au remarcat următoarele concepte asupra probațiunii:

- în documentele Națiunilor Unite, probațiunea, ca sancțiune dispusă printr-o hotărâre judecătorească, este definită “ca metodă aplicată unor infractori selectați, ce constă în suspendarea condiționată a pedepsei și punerea lor sub supravegherea personală a consilierului de probațiune pentru a i se acorda asistență și “tratament”;
- alte definiții prezente în literatura de specialitate caracterizează probația ca sistem (public sau privat) care administrează furnizarea unor servicii speciale și funcționează de regulă ca subsistem al sistemului mai larg al justiției penale. Serviciile asigurate se referă atât la operațiuni de reabilitare cât și de supraveghere;
- probațiunea a fost de asemenea caracterizată “ca metodă de pedepsire cu un pronunțat caracter socio-pedagogic, ce constă în echilibrul dintre supraveghere și asistență. Ea se aplică, fără taxă, unor infractori selectați în funcție de particularitățile de personalitate, tipul de infracțiune comis și receptivitate, în relație cu un sistem al cărui scop este de a oferi infractorului o șansă de a-și schimba stilul de viață, de a se integra în societate fără riscul de a comite noi fapte penale.”

S-a concluzionat că, în ciuda varietății lor, aceste definiții reflectă fundamentul ideologic comun (justiția restitativă) precum și tendințele de penalizare-flexibilizare a sistemului de sancțiuni prezente în majoritatea sistemelor penale, de integrare a tuturor actorilor sociali – victimă, comunitate, infractor – în procesul controlului și prevenirii infracționalității.

Această orientare face din probațiune, și mai larg, din întreaga varietate a sancțiunilor penale neprivative de libertate nu numai o reacție la închisoare ci, și în primul rând, un nou sistem, mai complex și mai bine adaptat la varietatea infracțiunilor și infractorilor.

Din punct de vedere etimologic, termenul probațiune provine din latinescul *probatio* semnificând perioadă de încercare. În trecut, condamnații care, în perioada de încercare, își schimbau comportamentul, îndeplinind condițiile, obligațiile și restricțiile impuse, erau iertați și eliberați.

Analizând elementele definitorii ale probațiunii în diferite accepțiuni și

accentuând că probațiunea este o măsură comunitară, s-a concluzionat că probațiunea este un complex de activități stabilite în baza legii, de evaluare, asistență, consiliere psihosocială și supraveghere în comunitate a persoanei în conflict cu legea penală (învinuit, inculpat, condamnat) cu scopul de a o reintegra în societate și a proteja comunitatea de riscul recidivei.

Legea Republicii Moldova nr.8-XVI din 14 februarie 2008 cu privire la probațiune reprezintă un act normativ novator pentru Republica Moldova, fiind pus în aplicare din 13.09.2008. Scopul actului legislativ este de a reglementa organizarea și funcționarea organelor de probațiune și de a stabili competența acestora în scopul prevenirii recidivei de infracțiune.

În reglementările Uniunii Europene probațiunea presupune implementarea în comunitate a sancțiunilor și măsurilor definite de lege și impuse unui delincvent, inclusiv minor, prin activități și intervenții, care implică supraveghere, îndrumare și asistență cu scopul incluziunii sociale a acestuia, precum și contribuirea la siguranța comunității prin activitatea de prevenție.

Funcționarea eficientă a sistemului de probațiune este indispensabilă procesului de edificare a unui sistem judiciar modern în Republica Moldova, creând perspectivele unei contribuții substanțiale la reducerea riscului de supra-aglomerare a penitenciarelor, creșterea încrederii populației în actul de justiție, prin oferirea posibilității participării comunității în procesul de reabilitare, însăși asigurarea finalității actului de justiție.

Pentru funcționalitatea Legii cu privire la probațiune s-au întreprins diferite măsuri preliminare și au fost desfășurate următoarele activități:

- crearea secțiilor/serviciilor și birourilor de probațiune din cadrul Oficiului central de probațiune (în continuare OCP);
- elaborarea parțială a Regulamentelor secțiilor/serviciilor din cadrul Oficiului central de probațiune;
- aprobarea ordinului OCP nr.92 din 30.05. 2011, despre adoptarea Instrucțiunii cu privire la organizarea activității de probațiune sentențială în comunitate. Aceasta stipulează expres activitatea exercitată de către consilierii de probațiune, metodologia de lucru cu beneficiarii, instrumentele de lucru, desfășurarea activităților de asistență și consiliere, cu anexe corespunzătoare: anchete de evaluare a beneficiarilor, planul de probațiune etc.;
- elaborarea dosarelor-model pentru diferite categorii de condamnați, act ce permite standardizarea activității de punere în executare a pedepselor nonprivative de libertate și a Instrucțiunii cu privire la pregătirea pentru liberare și reintegrarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție;
- intrarea în vigoare, la 31.12.2008 a ordinului nr. 560 al Ministrului Justiției cu privire la aprobarea condițiilor și formei contractului de acordare a asistenței psihosociale persoanelor liberate din locurile de detenție și a regulilor privind modul de întocmire a referatului prezentențial de evaluare a personalității;
- încheierea acordurilor de colaborare cu Poliția de Frontieră, Ministe-

rul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, Dispensarul Republican de Narcologie, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă și Întreprinderea de Stat „Centrul Resurselor Informaționale de Stat „REGISTRU”;

În contextul justiției juvenile, probațiunea conține o puternică reorientare a conceptului represiv spre unul curativ și educativ.

Art. 6 din Legea cu privire la probațiune a stabilit tipurile probațiunii, și anume:

- a) probațiune presentențială;
- b) probațiune sentențială în comunitate;
- c) probațiune penitenciară;
- d) probațiune postpenitenciară.

Probațiunea presentențială este tipul de probațiune, care include activitățile primare de evaluare, asistență și consiliere psihosocială a persoanei aflate în sistemul de justiție.

La această etapă, rolul consilierului de probațiune constă în a oferi organului de urmărire penală și instanței de judecată informații corecte, obiective, concrete și relevante despre persoana bănuितului/ învinuitului/ inculpatului, în speță minor, despre perspectivele de reintegrare ale acestuia, precum și despre riscul de recidivă sau de autovătămăre pe care acesta îl prezintă.

Aceste informații sunt cuprinse în referatul presentențial de evaluare psihosocială. Acest document, realizând o primă evaluare a persoanei aflate în conflict cu legea, concluziile urmează a fi reflectate în decizia organului de urmărire penală, respectiv, în sentința instanței și, implicit, în planul de supraveghere al consilierului de probațiune în lucrul său de reintegrare socială a persoanei deja condamnate. Acest referat sau anchetă socială va răspunde la nevoile emoționale și practice urgente ale bănuितilor/învinuitilor/ inculpaților.

Referatul de evaluare psihosocială a personalității făptuitorului minor cuprinde informații referitoare la persoana aflată în conflict cu legea; modul său de viață, familie, societate (vecini, școală, policlinică, loc de muncă dacă există, cerul de prieteni); date conexe presupusei fapte comise și o evaluare a gravității acesteia, precum și a atitudinii față de pretinsa infracțiune și circumstanțele ei; date referitoare la riscul de recidivă, factorii care influențează sau pot influența conduita generală, antecedentele contravenționale sau penale ale minorului, acestea fiind menite să contribuie la individualizarea pedepsei, și, după caz, a măsurii preventive sau altei măsuri de constrângere, precum și perspectivele de reintegrare în societate a minorului. Evaluarea presentențială reprezintă o activitate importantă necesară a fi desfășurată în faza inițială a înfăptuirii justiției.

Referatele au un caracter consultativ, în sensul că organul de urmărire penală și instanțele de judecată pot să țină cont de informațiile oferite și propunerile formulate. Rolul referatului este de a asista instanța în procesul de individualizare a pedepsei, oferind o evaluare profesională a naturii și cauzelor care au condus la un comportament antisocial al minorului, precum și a măsurilor care trebuie luate pentru a reduce probabilitatea de recidivă.

Prin urmare, acest document trebuie să fie imparțial, echilibrat și bazat pe date factice, urmând a fi efectuat de consilierul de probațiune după un plan general bine stabilit (metodologie), adaptat la situația concretă. La întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială a personalității se contactează membrii familiei, prietenii, colegii, alte surse de informație, cum ar fi psihologi, cadre didactice, asistenți sociali, medici, alți specialiști, precum și persoanele care pot contribui realmente la reflectarea tabloului psihosocial al personalității bănuितului, a învinuitului sau a inculpatului.

Modul de întocmire a referatelor prezentențiale de evaluare a personalității este stabilit de Ministerul Justiției, conform Ordinului nr. 560 din 31.12.2008 cu privire la aprobarea condițiilor și formei contractului de acordare a asistenței psihosociale persoanelor liberate din locurile de detenție și a regulilor privind modul de întocmire a referatului prezentențial de evaluare a personalității.

La întocmirea referatului prezentențial de evaluare psihosocială a personalității, consilierul de probațiune urmează să respecte principiile:

- a) confidențialității;
- b) nediscriminării;
- c) apropierii;
- d) ajutorului imediat;
- e) oportunității.

În cazul minorilor, referatul prezentențial va cuprinde date privind modul în care părinții, tutorii își îndeplinesc obligațiile ce le revin.

Perspectivile de reintegrare în societate vor fi estimate de consilierul de probațiune după analiza tuturor datelor cuprinse în referatul prezentențial și trebuie să fie prezentate obiectiv și motivat. Pentru a stabili care sunt perspectivele de reintegrare în societate consilierul de probațiune urmează să analizeze:

- a) dorința persoanei pentru reabilitare;
- b) dorința membrilor familiei sau altor persoane apropiate în vederea reabilitării persoanei;
- c) oportunitățile pe care le are persoana în privința efectuării studiilor sau ocupării unui loc de muncă;
- d) programele educaționale în care poate fi inclusă persoana în scopul reabilitării.

Tipul sau etapa **probațiunii sentențiale** este imperios de importantă din perspectiva atingerii scopurilor instituției probațiunii.

În temeiul unei hotărâri judecătorești, în cadrul probațiunii sentențiale în comunitate se exercită controlul asupra comportamentului persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, al persoanelor liberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen; al persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei, al persoanelor liberate de pedeapsă cărora li se aplică măsuri de constrângere cu caracter educativ. Acestea pot beneficia de programele de resocializare și de reintegrare, de corecție a comportamentului social etc.

În perioada de probă, controlul comportamentului și verificarea respectării

de către persoanele liberate de pedeapsa penală și de răspunderea penală a obligațiilor stabilite de instanța de judecată sau de procuror, în baza legislației, se efectuează prin intermediul supravegherii. Termenul supraveghere nu trebuie interpretat în sens strict, supravegherea reprezentând un complex de activități care se află într-o strânsă interdependență. Supravegherea este doar un element al probațiunii.

Activitățile de supraveghere vor fi exercitate doar în limitele în care ele sunt necesare pentru o strictă executare a obligațiilor aplicate și bazate pe principiul intervenției minime în viața privată a minorului. Activitățile de supraveghere vor fi proporționate în funcție de spectrul de obligațiuni și limitate la scopurile care îi sunt atribuite. În cazul în care instanța de judecată stabilește beneficiarului anumite obligațiuni, consilierul de probațiune întreprinde măsuri de control asupra respectării acestor obligațiuni.

Consilierul de probațiune, analizând materialele și rezultatele primului interviu cu minorul, întocmește ancheta de evaluare psihosocială a minorului cu stabilirea riscului de recidivă și a diagnozei sociale. Estimarea riscului de recidivă este foarte importantă în activitatea de supraveghere și, în general, în activitatea de reintegrare, întrucât în baza acesteia se asigură managementul riscului, adică restrângerea gradului de libertate al minorului și stabilirea tipului și intensității intervenției. După determinarea problemelor beneficiarului și evaluarea riscului de recidivă, consilierul de probațiune elaborează planul de probațiune.

După situație, în baza evaluării se desfășoară activitatea de asistență și consiliere ce are drept scop:

- schimbarea comportamentului infracțional prin conștientizarea de către minor a faptei săvârșite, a consecințelor acesteia și asumarea responsabilității pentru fapta comisă;
- motivarea minorului în dezvoltarea responsabilității și autodisciplinii prin elaborarea și derularea unor programe eficiente de asistență și consiliere în funcție de nevoile identificate ale minorului;
- sprijinirea minorului în vederea satisfacerii unor nevoi speciale referitoare la educație, pregătire profesională, loc de muncă, locuință, grup de prieteni etc.

Consilierul de probațiune include în plan un șir de acțiuni în vederea consolidării rețelei sociale în jurul minorului și a familiei sale; implică mai multe organizații și specialiști din domeniul social în rezolvarea problemelor beneficiarului și alte activități care ar duce la un comportament pro-social al minorului.

De asemenea, este în sarcina consilierului de probațiune punerea în executare a pedepsei cu muncă neremunerată în folosul comunității.

În cadrul **probațiunii penitenciare**, și anume în perioada de pregătire către liberare, se elaborează și se aplică persoanelor aflate în locurile de detenție programe de educație civică, etică și morală, de instruire profesională, de muncă educativă.

S-a menționat că, pentru comprehensibilitatea activității educative cu con-

damnatul, detenția, inclusiv a minorului, este fracționată în trei faze distincte, cu activități/programe specifice de probațiune: perioada de acomodare cu regimul instituției, perioada de bază a detenției și perioada de pregătire pentru reintegrare în societate.

Izolarea de societate este o pedeapsă extrem de aspră pentru minori, iar personalul penitenciarului trebuie să activeze în sensul neadmiterii devierii de la esența acestei pedepse, persistând în lucrul educativ, în spiritul respectării legii, cultivării deprinderilor utile, familiarizării cu valorile înalte umane și ridicării nivelului de cultură etc.

Administrația penitenciarului este obligată să faciliteze contactul consilierului de probațiune cu condamnatul, creând posibilitatea stabilirii programelor concrete pentru fiecare condamnat minor.

Consilierii vor încerca să înlăture elementele care au favorizat comiterea infracțiunii de minor: starea de depresie, anxietatea, vulnerabilitatea și influențabilitatea, agresivitatea, imaturitatea, incapacitatea de autocontrol, starea de indecizie, stigmatizarea și inhibiția etc.

Organul de probațiune, în colaborare cu administrația penitenciarului, poate contribui la:

- stabilirea de contacte oficiale preliminare cu instituții specializate în vederea creării unor posibilități de pregătire profesională, de reciclare și de perfecționare profesională în conformitate cu cerințele pieței forței de muncă;
- stabilirea de contacte oficiale preliminare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în vederea oferirii informațiilor veridice condamnaților despre locurile de muncă vacante și despre alegerea unui loc de muncă corespunzător, în vederea facilitării înregistrării lor la oficiul forței de muncă;
- stabilirea de contacte cu agenții specializate pentru facilitarea închirierii de locuințe, la cererea persoanelor care nu au rude sau alte legături sociale;
- stabilirea de contacte cu agenții specializate pentru facilitarea plasării persoanelor de vârstă înaintată și a persoanelor cu dezabilități în instituții de plasament, la cererea lor;
- elaborarea și perfecționarea unor programe de scurtă și de lungă durată privind adaptarea socială a persoanelor care urmează a fi eliberate din locurile de detenție.

Activitatea educativă cu minorul, se desfășoară în încăperi speciale, sub supravegherea dar fără intervenția lucrătorului penitenciarului. Activitatea de asistență și consiliere se desfășoară prin elaborarea unor programe specifice minorilor: de educație civică, etică și morală, de educație igienico-sanitară, precum și a unor programe de terapie psihosocială, iar conform art. 220 al Codului de executare, în dosarul personal al condamnatului se includ actele ce se referă la participarea condamnatului la aceste activități.

Mijloacele esențiale de influențare și reeducare a minorilor condamnați sunt: întâlnirile și convorbirile cu condamnații, crearea condițiilor pentru exer-

citarea dreptului la religie, citirea de lecții psihosociale și de altă natură educativă, reproducerea filmelor, organizarea concertelor, a conferințelor etc.

La fel, este necesară menținerea relației minorului cu exteriorul prin asigurarea dreptului de acces la informație, convorbiri telefonice și întreveneri cu apropiații, deplasări de scurtă durată în afara penitenciarului, contacte cu vizitatori, instruirea școlară generală și profesională.

Probațiunea postpenitenciară are drept scop acordarea asistenței și susținerii persoanelor liberate din locurile de detenție, reintegrarea lor socială, în conformitate cu legislația în vigoare. În detenție, beneficiarul pierde multe capacități și abilități de viață socială, de aceea se face o evaluare a necesităților beneficiarului și se planifică acțiuni de reintegrare socială. Procesul de reintegrare socială cuprinde o serie de activități de genul asistenței și consilierii, implicării în diverse programe și, în cazul beneficiarilor liberați înainte de termen de pedeapsă – supravegherea comportamentului acestora.

Activitatea de asistență și consiliere presupune o conlucrare a serviciului de probațiune cu instituțiile statale și neguvernamentale din cadrul comunității. Consilierul trebuie să stabilească rețeaua socială și să implice toți actorii în procesul de reîntegrare. Este necesară stabilirea cu o maximă precizie a rolului fiecărui actor în soluționarea individuală a cazurilor.

Probațiunea, la oricare fază, în privința minorilor se desfășoară ținându-se cont de obligativitatea respectării interesului superior al copilului și de scopul protecției temporare a copilului aflat în dificultate, al resocializării și al reîntegrării lui în familia biologică sau adoptivă ori într-o casă de copii de tip familial, precum și în comunitate. Acțiunile de probațiune în privința minorilor, pe lângă activitățile menționate, se axează pe:

- asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a personalității;
- abordarea individuală a fiecărui caz cu o atenție sporită, ținându-se cont de particularitățile personale și de particularitățile vârstei;
- stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a drepturilor copilului;
- monitorizarea situației pre- și postintegrare a minorului în familie;
- dezvoltarea capacității familiei și a comunității de a asigura asistență minorului și de a preveni riscul intrării lui în dificultate;
- relațiile cu mass-media în aplicarea măsurilor de probațiune față de minor în scopul abordării tuturor problemelor prin prisma respectării interesului superior al copilului;

În acest scop, consilierul de probațiune colaborează cu angajații organelor de poliție, procuraturii, cu reprezentanții administrației publice locale, organelor protecției sociale, instituțiilor de învățământ, sanitare, penitenciare, comunităților religioase, agențiilor teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, asociațiilor obștești, fundațiilor etc. Consilierul de probațiune poate apela la asistența unor specialiști din domeniu (asistenți sociali, psihologi, medici etc.), care, în mod gratuit sau cu plată, pot facilita exercitarea activităților de probațiune.

Se vor evalua următoarele elemente: atitudinea familiei fostului condamnat

minor (este sau nu reacceptat), cercul de persoane în care s-a integrat, dacă nu este influențat de consumul de alcool sau substanțe narcotice, reacția celor din jur, modalitatea de petrecere a timpului liber, dacă acoperă venitul familiei necesitățile fostului condamnat și eventuala încadrare a acestuia în câmpul muncii, este predispus sau nu la schimbări comportamentale, aspecte incluse în dosarul de probațiune.

Concluziile consilierului de probațiune fac obiectul unui referat postsentențial de evaluare finală, întocmit la faza reintegrării sociale durabile a persoanei.

2. Principiile probațiunii

Având în componența sa un set de activități și măsuri specifice, instituția probațiunii necesită a fi ghidată de principii fundamentale.

Activitatea de probațiune se desfășoară pe următoarele principii, stabilite de art. 14 al Legii cu privire la probațiune:

- a) respectarea drepturilor omului și a demnității umane, neadmiterea discriminării de orice natură, principiu care se extinde la respectarea tuturor drepturilor la orice fază a probațiunii, cu excepția drepturilor limitate, aspect inerent în cazul detenției persoanei. Respectarea drepturilor și demnității umane trebuie exercitată fără orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți a persoanei, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de Legea cu privire la asigurarea egalității nr.121/2012, sau pe alte criterii presupuse, în raport de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar;
- b) sprijinirea și încurajarea permanentă a subiecților probațiunii, asistați și consiliați, în vederea reintegrării lor în societate și asumării de responsabilitate pentru propriile acțiuni prin formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept și față de regulile de conviețuire socială;
- c) oportunitatea, întrucât activitatea de probațiune se desfășoară în orice fază a procesului penal pentru a asigura o reacție socială eficientă la fapta săvârșită, în dependență de situația psihosocială și de condițiile de fapt ale săvârșirii infracțiunii, și pentru a realiza cu succes o intervenție în soluționarea problemelor persoanei aflate în conflict cu legea. Acest principiu presupune pentru a se asigura o reacție eficientă la infracționalitate și pentru a se obține succes în intervenția cu infractorul, context în care, consilierul de probațiune trebuie să aibă acces la infractori în toate fazele procesului penal;
- d) participarea comunității la procesul de asistență, de consiliere psihosocială și de control, principiu care presupune la anumite etape, chiar transmiterea către alți actori instituționali a unor atribuții de probațiune, spre exemplu, administrației publice locale, în contextul executării pedepsei cu munca neremunerată în folosul comunității;
- e) diferențierea și individualizarea psihosocială a subiectului probațiunii

și a infracțiunii pe care a săvârșit-o presupune abordarea individuală a fiecărui beneficiar al probațiunii, inclusiv prin întocmirea planurilor individuale de resocializare și reincluziune în societate.

Respectarea principiilor generale enunțate au ca finalitate atingerea obiectivului de reintegrare deplină în comunitate a persoanei, inclusiv minore, aflate în conflict cu legea și cu reducerea la maxim a diferenței dintre beneficiarul serviciului de probațiune și alți membri ai comunității respective.

3. Rolul probațiunii în justiția juvenilă

Probațiunea în privința minorilor se desfășoară ținându-se cont de obligativitatea respectării interesului superior al copilului și de scopul protecției temporare a copilului aflat în dificultate, al resocializării și al reintegrării lui în familia biologică sau adoptivă, în casă de copii de tip familial, precum și în comunitate. Activitățile de probațiune în privința făptuitorilor minori se caracterizează prin faptul că toate măsurile și acțiunile efectuate trebuie să fie orientate spre asigurarea și prin prisma interesului superior al copilului, conform standardelor naționale și internaționale aplicabile.

Copiii necesită un tratament diferit față de cel aplicabil adulților, datorită faptului că ei nu pot lua decizii asemenea unui adult, din considerentele socio-psihologice analizate mai sus și ei trebuie tratați cu maximă atenție.

În cazul în care minorul este obligat să nu frecventeze anumite locuri stabilite de instanța de judecată, care au influențat negativ minorul, consilierul de probațiune verifică periodic și ori de câte ori este sesizat de alte persoane dacă minorul respectă interdicția.

Consilierul trebuie să păstreze o legătură continuă cu familia minorului sau, după caz, cu persoana ori instituția legal însărcinată cu supravegherea minorului, cu reprezentanți ai autorităților locale, ai organelor de poliție, precum și cu orice persoane fizice sau juridice, care ar putea oferi informații privind frecventarea de către minor a locului supus interdicției, fără a întreprinde acțiuni care ar constitui o nuanță de intimidare a minorului.

Dacă se atestă prezența minorului în locul sau în locurile a căror frecventare i-a fost interzisă, adică încălcarea eventuală a obligațiilor prohibitive impuse, consilierul înmânează un avertisment scris minorului și părintelui acestuia, procedând la explicarea verbală a conținutului acestuia, precum și a consecințelor nerespectării, încheindu-se un proces-verbal semnat de consilierul de probațiune responsabil de caz și de minor.

Dacă avertismentul este repetat, și consilierul de probațiune constată că minorul a fost prezent în locul sau în locurile a căror frecventare i-a fost interzisă, înștiințează imediat șeful serviciului de probațiune, urmând ca consilierul să înștiințeze de urgență persoana sau persoanele, instituția după caz, cărora li s-a încredințat supravegherea minorului, precum și instanța de judecată care a dispus aplicarea măsurilor.

În cazul în care minorul are obligația de a nu intra în legătură cu anumite persoane stabilite de instanța de judecată, consilierul de probațiune

responsabil de cazul concret este obligat să ia măsurile necesare în scopul identificării și contactării persoanelor care ar putea furniza informații relevante și pertinente asupra cazului respectiv, colaborând cu familia acestuia sau, după caz, cu persoana ori cu instituția legal însărcinată cu supravegherea minorului, precum și cu organele de poliție și cu alte instituții însărcinate cu asigurarea ordinii și liniștii publice.

În cazul în care minorului în vârstă de peste 16 ani i s-a aplicat sancțiunea muncii neremunerate în folosul comunității, serviciul de probațiune încheie în cel mai scurt timp un acord de colaborare cu instituția de interes public și cu autoritatea publică interesată, dacă există mai multe instituții interesate; se va opera cu principiul apropierii instituției de domiciliul minorului, în vederea excluderii dificultăților de deplasare.

Concomitent, la faza incipientă a includerii minorului în planul de probațiune, persoanei minore supravegheate i se pune în vedere că trebuie să respecte regulile de conduită inclusiv de a nu avea un comportament violent sau agresiv ori o atitudine nepotrivită sau un limbaj necorespunzător, care este susceptibil de a prejudicia personalul serviciului de probațiune, comunitatea, precum și alte persoane aflate sub supraveghere.

Totodată, consilierul de probațiune este obligat să aducă la cunoștința persoanei minore supravegheate despre posibilitatea de a-și expune obiecțiile sale referitor la activitatea și măsurile întreprinse în privința sa conform planului de probațiune individualizat, precum și de a depune plângere la șeful serviciului de probațiune, în cazul în care consideră că tratamentul aplicat de serviciul de probațiune pe perioada supravegherii este necorespunzător.

În situațiile în care apreciază că este necesar, serviciul de probațiune va solicita autorităților competente desemnarea unor specialiști în diferite domenii, în scopul asistării întocmirii și derulării planului de supraveghere, inclusiv sociologi, profesori, medici sau oricare alți specialiști a căror opinie este considerată oportună sau necesară.

În conformitate cu art. 13 alin. (2) din Legea cu privire la probațiune, acțiunile de probațiune în privința minorilor se axează pe următoarele obiective:

- a) asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a personalității;
- b) abordarea individuală a fiecărui caz, cu o atenție sporită, ținându-se cont de particularitățile personale și de particularitățile vârstei;
- c) stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a drepturilor copilului;
- d) monitorizarea situației pre- și postintegrare a minorului în familie;
- e) dezvoltarea capacității familiei și a comunității de a asigura asistență minorului și de a preveni riscul intrării lui în dificultate;
- f) relațiile cu mass-media în aplicarea măsurilor de probațiune față de minor, în scopul abordării tuturor problemelor doar prin prisma respectării interesului superior al copilului.

Alineatul (3) al textului de lege menționat statuează modalitățile aflate la dispoziția personalului organului de probațiune la desfășurarea activităților de

probațiune, aceștia fiind pasibili participării la realizarea următoarelor obiective specifice minorilor în conflict cu legea:

- a) la elaborarea și la aprobarea programelor sectoriale, locale în domeniul protecției copilului și a familiei, la crearea de servicii comunitare de protecție socială;
- b) la elaborarea și la punerea în aplicare a sistemului de monitorizare și de evaluare a serviciilor de protecție a copilului și a familiei;
- c) la crearea, la nivel național și la nivel local, a unui sistem informațional care să includă date despre copil și despre familia aflată în dificultate sau în situații de risc, precum și despre instituțiile de protecție a copilului și a familiei;
- d) la dezvoltarea și la promovarea modelelor viabile de servicii comunitare de protecție a copilului și a familiei, de servicii de prevenire a intrării copiilor în dificultate și în sistemul rezidențial de îngrijire și educație, de servicii de asistență socială pentru copiii și familiile aflate în dificultate sau în situații de risc;
- e) la elaborarea unui mecanism de implicare a sectorului privat în soluționarea problemelor copilului și ale familiei.

4. Rolul procurorului și a instanței de judecată, inclusiv al judecătorului de instrucție în cadrul probațiunii penitenciare și postpenitenciare. Particularitățile executării pedepsei închisorii de condamnării minori

Procurorul și judecătorul de instrucție, în calitate de exponenți ai puterii de decizie, dețin o serie de atribuții, inclusiv în cadrul probațiunii penitenciare și postpenitenciare, ca faze distincte a instituției complexe a probațiunii, care determină rolul acestora în contextul respectiv.

În Codul Penal, Codul de Procedură Penală și Codul de Executare, se atestă prevederi ce permit inițierea activităților de probațiune, conținându-se în art. 54 CP al RM (Liberarea de răspundere penală a minorilor); art. 55 CP al RM (Liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere administrativă); art. 59 CP al RM (Liberarea condiționată de răspundere penală); art. 90 CP al RM (Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei); art. 91 CP al RM (Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen); art. 92 CP al RM (Înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă); art. 93 CP al RM (Liberarea de pedeapsă a minorilor); art. 94 CP al RM (Liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației); art. 96 CPP al RM (Circumstanțele care urmează a fi dovedite în procesul penal); art. 157 CPP al RM (Documentele); art. 176 CPP al RM (Temeiurile pentru aplicarea măsurilor preventive); art. 385 CPP al RM (Chestiunile pe care trebuie să le soluționeze instanța de judecată la adoptarea sentinței); art. 475 CPP al RM (Circumstanțele care urmează a fi stabilite în cauzele privind minorii); art. 485 CPP al RM (Chestiuni ce urmează a fi soluționate de instanță la adoptarea sentinței în procesul unui minor); art. 162 CE al RM (Legislația

execuțional-penală); art. 164 CE al RM (Principiile legislației execuțional-penale); art. art. 166-168 al CE al RM (Drepturile condamnatului, obligațiile condamnatului, mijloacele de corijare a condamnatului); art. 170 CE al RM (Instituțiile și organele care asigură executarea pedepsei); art. 171 CE al RM (Instituțiile și organele care asigură executarea măsurilor de siguranță); art. 279 CE al RM (Supravegherea persoanei în perioada pe care a fost amânată executarea pedepsei); art. 281 CE al RM (Supravegherea persoanei în perioada pe care a fost suspendată executarea pedepsei); art. 285 CE al RM (Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen sau înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă); art.288 CE al RM (Supravegherea persoanei liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen); art. 290 CE al RM (Liberarea de pedeapsă a minorilor). În pofida multitudinii de reglementări, acestea nu epuizează obiectul de reglementare a Legii cu privire la probațiune, care are menirea de a reglementa în plan instituțional și funcțional activitatea de probațiune.

Instituțiile enunțate atestă o serie de atribuții ale judecătorului de instrucție și procurorului, în calitate de factori decizionali.

Ne vom limita în speță, conform subiectului propus, la rolul procurorului și judecătorului de instrucție la fazele penitenciară și postpenitenciară ale probațiunii.

Codul de Executare instituie mai multe măsuri specifice de executare a pedepsei de către minori, cu un pronunțat caracter favorabil, față de tratamentul aplicat majorilor. Procurorului îi revin atribuțiile de exercitare a controlului asupra executării hotărârilor judecătorești în cauzele penale, în conformitate cu art. 5 lit. k) din Legea cu privire la Procuratură nr. 294/25.12.2008, astfel, indiferent de pedeapsa aplicată minorului, procurorul dispune de atribuțiile verificării legalității și corectitudinii executării acesteia.

Pe lângă faptul că exercită supravegherea executării oricăror pedepse aplicabile minorilor, procurorul dispune de posibilitatea intervenirii cu cererile și demersurile corespunzătoare, în adresa instanței de judecată, cereri și demersuri inerente fazei penitenciare și postpenitenciare de executare.

La executarea pedepsei penale, legea procesuală instituie o serie de chestiuni care necesită a fi soluționate de instanța de judecată sau de judecătorul de instrucție. Astfel, orice schimbare a modului de executare a pedepsei se soluționează de instanța de judecată.

Chestiunile apărute la punerea în executare și executarea hotărârii judecătorești penale sunt expres și neexhaustiv stabilite de art. 469 alin. (1) CPP includ și aspecte postexecutorii, dintre care sunt aplicabile și minorilor următoarele:

1. liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen (art.91 din Codul Penal);
2. înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă (art.92 din Codul Penal);
3. liberarea de la executarea pedepsei penale a persoanelor grav bolnave (art.95 din Codul Penal);

4. reabilitarea judecătorească (art.112 din Codul Penal);
5. schimbarea categoriei penitenciarului (art.72 din Codul Penal), care în cazul minorilor se referă la transferul din penitenciarului pentru minori, în cel pentru major, conform celor menționate mai sus;
6. înlocuirea amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare (art.64 din Codul Penal);
7. înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunității cu închisoare (art.67 din Codul Penal);
8. anularea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau, după caz, a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, cu trimiterea condamnatului pentru executarea pedepsei neexecutate (art.90 și 91 din Codul Penal);
9. căutarea persoanelor condamnate care se ascund de organele care pun în executare pedeapsa;
10. executarea sentinței în cazul existenței altor hotărâri neexecutate, dacă aceasta nu a fost soluționată la adoptarea ultimei hotărâri;
11. computarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, dacă aceasta nu a fost soluționată la adoptarea hotărârii de condamnare;
12. prelungirea, schimbarea sau încetarea aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical alienaților (art.101 din Codul Penal);
13. internarea forțată într-o instituție ftziopneumologică (art.96/1 din Codul Penal);
14. liberarea de pedeapsă sau ușurarea pedepsei în temeiul adoptării unei legi care are efect retroactiv ori ameliorarea, în alt mod, a situației (art. 10 și 101 din Codul Penal), precum și excluderii din hotărârea de condamnare a unor capete de acuzare dacă persoana condamnată a fost extrădată;
15. liberarea de pedeapsă în temeiul actului amnistiei sau stingerea executării pedepsei (art. 295 din Codul de Executare);
16. liberarea de executare a pedepsei în legătură cu expirarea termenelor de prescripție ale executării sentinței de condamnare (art.97 din Codul Penal), luând în considerare că, termenele de prescripție a executării pedepsei se reduc pe jumătate pentru persoanele care, la data săvârșirii infracțiunii, erau minori;
17. explicarea suspiciunilor sau neclarităților care apar la punerea în executare a pedepselor;
18. alte chestiuni prevăzute de lege care apar în procesul executării pedepselor de către condamnați.

Chestiunile referitoare la schimbarea categoriei penitenciarului, computarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, liberarea de pedeapsă sau ușurarea pedepsei în temeiul adoptării unei legi care are efect retroactiv ori ameliorarea, în alt mod, a situației, precum și excluderii din hotărârea de condamnare a unor capete de acuzare dacă persoana condamnată a fost extrădată – se soluționează de către judecătorii instanței de drept comun, iar chestiunile prevăzute de celelalte puncte din art. 469 alin. (1) se soluționează

de către judecătorul de instrucție, la cererea condamnatului sau a apărătorului acestuia ori la demersul organului sau instituției care pune în executare pedeapsa ori la demersul procurorului care exercită supravegherea organului sau instituției care pune în executare pedeapsa.

În cazul soluționării chestiunilor prevăzute la art. 469 alin. (1) pct. 1), 4), 7)–9), instituția care pune în executare pedeapsa, este obligată să prezinte raportul de evaluare privind comportamentul condamnatului, care se va efectua conform mențiunilor de mai sus. În ședința de judecată se citează autorul demersului cu privire la soluționarea chestiunii solicitate.

În toate situațiile de examinare a oricăror demersuri la această fază, participarea procurorului în ședința de judecată este obligatorie.

În cadrul exercitării atribuțiilor sale, organul sau instituția care pune în executare hotărârea judecătorească de condamnare emite diferite acte de dispoziție care vizează persoana condamnatului. Împotriva actelor organului sau instituției care pune în executare hotărârea judecătorească de condamnare, condamnatul, precum și alte persoane, drepturile și interesele legitime ale cărora au fost încălcate de aceste organe sau instituții, pot declara plângere judecătorului de instrucție din instituția în raza teritorială a căreia se află organul sau instituția respectivă.

VIII. Medierea penală

1. Concepte generale privind justiția restaurativă. Cadrul juridic privind medierea penală

Noțiunile de „mediere penală” și „justiție restaurativă” sunt relativ noi pentru cadrul juridic al Republicii Moldova, având o evoluție aproximativ concomitentă și paralelă cu probațiunea.

Justiția restaurativă este îndreptată, în mod prioritar, spre problemele victimei, promovând o nouă viziune asupra problemei privind soluționarea conflictelor penale, bazată pe valorile creștine mai vechi, ale iertării și compasiunii. În a doua jumătate a sec. XX, conceptul justiției restaurative a dobândit o nouă formă, și anume cea legată de experimentele ce țin de repararea prejudiciului și împăcarea între victimă și făptuitor. Dacă inițial conceptul de justiție restaurativă avea semnificația de reparare a prejudiciului, în prezent acestuia îi sunt conferite noi conotații și dimensiuni, prezentând un interes deosebit pentru reprezentanții sistemului de justiție, fiind orientat spre asigurarea unei soluționări rapide și efective a conflictului, inclusiv penal apărut.

Justiția restaurativă propune o nouă modalitate de abordare a criminalității care pune accent pe responsabilizarea infractorului, implicarea victimei și comunității în actul de justiție, repararea prejudiciului produs victimei și comunității și restabilirea ordinii sociale perturbată de infracțiune, spre deosebire de sistemul clasic de justiție retributivă în care accentul era pus pe pedepsirea infractorului.

Justiția restaurativă este un proces prin care părțile implicate într-o anumită infracțiune decid în mod amiabil cum trebuie rezolvate consecințele infracțiunii și implicațiile posibile viitoare.

La momentul de față, instituțiile și organismele internaționale, precum și cele comunitare, recomandă utilizarea modelului de justiție restaurativă, atunci când situația permite aplicarea acestui model, în acest sens fiind relevantă Recomandarea R(99)19 a Consiliului Europei privind medierea în materie penală și Principiile fundamentale privind utilizarea programelor de justiție restaurativă în materie penală adoptate de Organizația Națiunilor Unite în 2002, care au constituit și un punct de reper pentru ulterioara adoptare a legislației naționale în Republica Moldova.

Inițial, justiția restaurativă se adresa infracțiunilor cu un grad scăzut de pericolozitate, existând o continuă evoluție; în prezent ele se aplică inclusiv infracțiunilor foarte grave, așa cum este cazul SUA unde ședințele de mediere se pot organiza inclusiv pentru infracțiunile de omor.

Rezultatul restaurativ reprezintă un acord la care s-a ajuns ca urmare a unui proces restaurativ. Rezultatele restaurative includ: programe ca reparația, restituirea în scopul întâlnirii nevoilor individuale și în vederea reintegrării victimei și infractorului (atr.3 din Anexa la Rezoluția 2002/12 a Organizației Națiunilor Unite).

Justiția restaurativă tratează infracțiunea nu numai ca pe o încălcare a legii penale, ceea ce are tenta unei justiții represive, dar și ca o faptă împotriva victimei și a comunității, adică se orientează spre atingerea înlăturării efectelor infracțiunii și a prevenirii altor infracțiuni. Pedepsirea celui vinovat, ca o reacție la infracțiune, s-a dovedit a fi insuficientă, adică problema infracțiunii nu poate fi limitată doar la problema făptuitorului, el fiind considerat un obiect al cercetării și nu un subiect activ, fapt ce îl limitează în posibilitatea de a se implica și în procesul de administrare a probelor. În același aspect, victima, fiind într-un fel reprezentată de procuror, reprezentând partea acuzării, este limitată în libertatea sa de a acționa, de a prezenta probe, cel mai importantă fiind însă libertatea de a ierta și pe cale de consecință, de a se împăca în anumite condiții cu făptuitorul.

Este deosebit de importantă în contextul medierii penale, Recomandarea CE nr. 19 (99) cu privire la medierea în cazurile penale, inclusiv capitolul IV, intitulat „Funcționarea justiției penale în relație cu medierea”, care de fapt include niște principii pentru statele membre ce ar sta la baza medierii penale, și anume:

- decizia de a deferi un caz penal medierii, ca și evaluarea rezultatelor unei proceduri de mediere, trebuie luată de autoritățile justiției penale;
- înainte de a aproba medierea, părțile trebuie să fie bine informate în legătură cu drepturile pe care le au, cu natura procesului de mediere și cu posibilele consecințe ale deciziei lor;
- nici victima, nici infractorul nu trebuie convinse prin mijloace incorecte să accepte medierea;
- reglementările speciale și garanțiile legale care se aplică în cazul participării minorilor la proceduri legale se vor aplica și în cazul participării acestora la medierea în cazuri penale;
- medierea nu va continua dacă oricare dintre părțile principale implicate nu este capabilă să înțeleagă semnificația procesului;
- în mod normal, elementele de bază ale cazului trebuie recunoscute de ambele părți, ca punct de pornire al medierii. Participarea la mediere nu trebuie folosită ca dovadă a recunoașterii vinovăției în procedurile penale ulterioare;
- neconcordanțele evidente în ceea ce privește factori ca vârsta, maturitatea sau capacitatea intelectuală a părților trebuie luate în considerare înainte de a trimite cazul spre mediere;
- hotărârea de a trimite un caz penal la mediere trebuie însoțită de o limită de timp rezonabilă în care autoritățile competente ale justiției penale trebuie informate în legătură cu specificul procedurii de mediere;
- achitățile bazate pe acorduri mediate trebuie să aibă același statut ca și hotărârile sau sentințele judecătorești și trebuie să excludă urmărirea în justiție pentru aceleași fapte (*ne bis in idem*);
- când un caz este trimis înapoi autorităților justiției penale fără încheierea unui acord între părți sau după ce punerea în aplicare a unui astfel de acord a eșuat, trebuie luată fără întârziere o hotărâre privind continuarea acțiunii.

Necâtând la faptul că medierea în Republica Moldova este la o fază postincipientă, legislația națională conține o serie de reglementări în acest sens.

Legiuitorul moldovean a stabilit medierea ca reprezentând „o modalitate alternativă de soluționare a conflictului dintre părți pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terțe persoane.”

Medierea se bazează pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului, ca persoană aptă să faciliteze negocierile dintre ele și să le acorde asistență în soluționarea conflictului prin obținerea unei soluții reciproc acceptabile, eficiente și durabile.

La aspectul medierii penale, atât procurorul, cât și instanța de judecată, vor informa părțile asupra posibilității și avantajelor folosirii procedurii de mediere și le vor recomanda să recurgă la aceasta pentru soluționarea conflictelor dintre ele.

Art. 3 din Legea nr. 134/14.06.2007 cu privire la mediere a instituit principiile de bază ale medierii și anume: principiul accesului liber și egal la această procedură, a liberului consimțământ, confidențialității, imparțialității, neutralității, independenței și liberei alegeri a mediatorului. O parte din aceste principii, precum cel al confidențialității și independenței în libera alegere a mediatorului, sunt improprii sau relative, raportat la instituția medierii penale.

Conform art. 21. din Lege, în vederea organizării și coordonării activității mediatorilor, pe lângă Ministerul Justiției se înființează Consiliul de mediere.

Legea stabilește statutul mediatorului, inclusiv modalitatea de accedere a acestora la această funcție, iar Regulamentul Consiliului de mediere se aprobă de Consiliu, în care se stabilește modalitatea de lucru a Consiliului, regulament aprobat prin Anexa nr. 1 la Hotărârea Consiliului de mediere Nr. 1 din 16 iunie 2008.

Conform art. 25 din Lege, medierea poate fi solicitată de către oricare dintre părți, iar cu acordul părților, și de către instanța judecătorească sau, după caz, de organul de urmărire penală.

Conform art. 32 din Lege, în condițiile art.4, părți la medierea în cauzele penale sunt victima infracțiunii și făptuitorul. La medierea în cauzele penale poate participa doar mediatorul atestat și inclus în Tabelul mediatorilor, nefiind posibilă medierea, spre exemplu, prin calitatea de mediator a unui avocat.

2. Obiectivele și formele medierii

Constituind o modalitate alternativă de soluționare a conflictului penal apărut între făptuitorul minor și victimă, având și o aplicabilitate mai extinsă în cazul minorilor, medierea se deosebește de soluționarea cauzei pe cale judiciară penală, inclusiv prin scopurile sau obiectivele acesteia.

Astfel, spre deosebire de obiectivele procesului penal, care sunt, în conformitate cu art. 1 alin. (2) CPP, preponderent punitive și de prevenție, medierea penală are obiective preponderent restaurative.

Legea cu privire la mediere nu statuează expres anumite obiective ale medierii, însă obiectul general al medierii poate fi desprins din definiția legală a acesteia, art.2 alin. (1) statuând că constituie o modalitate alternativă de soluționare a conflictului dintre părți pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terțe persoane; astfel, obiectivul general constituie soluționarea conflictului penal pe cale amiabilă și obținerea unei soluții reciproc acceptabile, eficiente și durabile.

Pornind de la esența instituției medierii, principiile aplicabile acesteia, se atestă următoarele obiective definitorii:

1. Implicarea activă a victimei și infractorului în scopul reparării prejudiciului material și moral, pentru atingerea soluționării restaurative a conflictului;
2. Asigurarea unui dialog constructiv între părți;
3. Crearea condițiilor adecvate pentru victimă și infractor, inclusiv prin asistarea profesionistă a mediatorului, de a-și exprima toate emoțiile, a primi răspunsuri la toate întrebările, concertarea acțiunilor pentru restabilirea situației anterioare și întocmirea unui plan sau program, acceptat de toți participanții la mediere, de a restaura situația în condițiile acceptabile de părți;
4. Stingerea conflictului penal apărut între partea vătămată și făptuitorul minor, fără intervenirea organelor coercitive ale statului, prin atingerea unui acord de implicare a părților.

Obiectivele enunțate se referă la scopurile directe ale medierii, însă recurgerea la această procedură include și niște obiective implicite (secundare), și anume:

- degrevarea instanțelor de judecată de anumite categorii de cauze penale, pasibile medierii, respectiv eficientizarea per ansamblu a actului de justiție;
- oferirea posibilității concentrării instanțelor de judecată și a organelor de urmărire penală asupra cauzelor penale cu o complexitate ridicată;
- ridicarea calității actului de justiție și implicit creșterea încrederii comunității în actul de justiție;
- diminuarea cheltuielilor aferente soluționării conflictelor penale pasibile;
- excluderea plângerilor împotriva soluțiilor incidentale ale organelor urmăririi penale în cazul medierii la faza urmăririi penale;
- înlăturarea sau prevenirea unor viitoare litigii (de exemplu de natură civilă), prin nesoluționarea de comun acord a litigiului de bază penal.

Există două forme ale medierii penale, aplicabile în cadrul cauzelor cu făptuitori minori: medierea directă și medierea indirectă.

La faza inițială a procedurii de mediere, mediatorul va stabili care dintre forme va fi aplicată, în dependență de care se vor efectua măsurile ce preced medierea.

Medierea directă constituie modalitatea alternativă de soluționare a conflictului penal dintre părți, pe cale amiabilă, cu ajutorul mediatorului, cu participarea nemijlocită a inculpatului sau învinuitului minor, asistat de reprezen-

tantul legal și în prezența pedagogului sau a psihologului, și a părții vătămate, desfășurarea tuturor activităților de conciliere, în prezența acestora, în același loc și același timp.

Această formă presupune acordul părții vătămate de a participa în aceste condiții, în coplezența inculpatului minor.

Medierea indirectă constituie o modalitate distinctă de medierea directă, prin faptul că constă în convorbiri și activități de conciliere, desfășurate de mediator, în mod separat, cu fiecare dintre părțile medierii, la intervale de timp diferit, în situația în care partea vătămată refuză să desfășoare convorbirile cu mediatorul, în prezența inculpatului minor, totodată fiind de acord de a purta negocierile respective, în scopul soluționării amiabile.

3. Procesul de mediere și rolul subiecților procesuali în procesul de mediere

Generalități

Procedura de mediere poate fi declanșată atât la faza urmăririi penale cât și la faza examinării în fond a cauzei penale cu învinuit sau inculpat minor.

În conformitate cu art. 276 alin. (7) CPP, la faza urmăririi penale, împăcarea părților poate avea loc și prin aplicarea medierii. Acest text de lege se aplică în cazurile prevăzute la art. 109 alin. CP, anume când minorul este învinuit de comiterea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave, infracțiuni prevăzute la capitolele II–VI din Partea specială, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală, adică la art. 276 alin. (1) CPP, 285 alin. (2) pct. 1) CPP.

La faza examinării cauzei penale în instanța de judecată, în conformitate cu art. 344¹ CPP, în cazul învinuirii persoanei în săvârșirea unei infracțiuni ușoare ori mai puțin grave, iar în cazul minorilor – și a unei infracțiuni grave prevăzute la cap. II–VI din Codul Penal, precum și în cazurile prevăzute la art. 276 alin. (1) din Cod, instanța de judecată, până la punerea pe rol a cauzei, în termen de cel mult 3 zile de la data repartizării cauzei, la solicitarea părților, adoptă o încheiere prin care dispune efectuarea procedurii medierii ori împăcării părților.

Este de menționat faptul că, dacă părțile deja au ajuns la un acord de împăcare în cadrul instanței de judecată, nu se va putea respinge acest acord pe motivul invocării necesității inițierii procedurii de mediere, nefiind necesară intervenția mediatorului.

Încheierea instanței de judecată va cuprinde următoarele informații obligatorii:

- date de către cine a fost adoptată, cu indicarea instanței, componenței și locului emiterii;
- date despre persoana învinuită și esența învinuirii, urmând a se indica datele de anchetă stabilite ale inculpatului minor și prescurtat, situația de fapt indicată în actul de inculpare a procuraturii (rechizitoriul);
- indicația de a întreprinde măsuri de soluționare a cauzei în procedura

medierii, numele mediatorului care va efectua procedura de mediere, care se va individualiza din tabelul acestora, întocmit și actualizat de către Consiliul de mediere, aprobat de către ministrul Justiției, și plasat pe pagina web a Ministerului Justiției. Nu poate fi desemnat în calitate de mediator în cauzele penale: ofițerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul, avocatul uneia dintre părți, precum și persoana incompatibilă în baza unor legi speciale, iar dacă este desemnat, mediatorul se va abține;

- stabilirea unui termen rezonabil pentru mediere, luându-se în considerare circumstanțele concrete ale cazului și opinia părților în proces.

Încheierea se va transmite mediatorului numit de instanța de judecată, persoanei învinuite minore și reprezentantului său legal, părții vătămate, procurorului și apărătorului.

În cazul sesizării la faza urmăririi penale, se va emite o ordonanță ce va cuprinde informații similare celor menționate.

Mediatorul inițiază imediat efectuarea procedurii de mediere și, dacă părțile s-au conciliat, întocmește un contract de mediere, care se semnează de către părți și se prezintă instanței de judecată în procedura căreia se află cauza penală, urmând ca procesul penal să fie încetat. În cazul în care concilierea părților nu a avut loc, mediatorul întocmește un aviz motivat, pe care îl prezintă instanței de judecată, urmând ca procedura să se desfășoare conform procedurii generale.

Mediatorul va întreprinde toate măsurile pentru executarea procedurii de mediere în termenul fixat, deoarece procesul de mediere nu substituie și nu suspendă procesul penal.

Conform art. 32 din Lege, în cazurile în care la medierea în cauzele penale una dintre părți este minor, participarea pedagogului sau psihologului este obligatorie, la fel ca și procedura de examinare în cadrul instanței de judecată în ordine obișnuită.

Faptul participării inculpatului sau învinuitului minor la mediere nu poate servi ca dovadă a recunoașterii vinovăției acestuia, iar dacă părțile nu ajung la un acord de împăcare, nefiind semnat contractul de mediere, nu se va putea considera prejudiciată în nici un fel situația părților, atât a inculpatului minor, cât și a părții vătămate.

Fazele medierii

Ședința de premediere

Organul de urmărire penală sau instanța judecătorească, în procedura cărora se află cauza penală cu făptuitor minor, până la începerea procesului de mediere, cu acordul părților, pun la dispoziția mediatorului materialele necesare, fără a prejudicia desfășurarea urmăririi penale sau judecarea cauzei.

Mediatorul se va pregăti cu seriozitate de desfășurarea ședințelor de premediere, prin pregătirea locului de desfășurare a medierii, colectarea și studierea informației despre părțile medierii, contactarea experților în cauzele expres, pregătirea strategiei de mediere.

Mediatorul trebuie să analizeze abilitatea și dorința părților de a participa la mediere.

Primind încheierea instanței de judecată sau ordonanța procurorului, mediatorul va contacta separat părțile, iar în cazul făptuitorului minor, și reprezentantul legal al acestuia, urmând să verifice forma de mediere ce urmează a fi aplicată în dependență de voința părții vătămate. Se vor acumula informațiile pertinente, pentru înțelegerea cât mai detaliată a raportului litigios, a psihologiei și calității părților în proces, fără a audia sau asculta părțile referitor la fondul cauzei, în vederea preîntâmpinării unei influențe asupra poziției neutre a mediatorului. Dacă se atestă disponibilitatea ambelor părți la conciliere, se va stabili locul medierii.

Mediatorul are obligația de a desfășura ședințe de premediere cu părțile separat, în baza unui program individualizat. În cadrul acestor ședințe trebuie să fie asigurate următoarele aspecte organizatorice preliminare:

- a) siguranța fizică și psihică;
- b) ascultarea și încurajarea exprimării emoțiilor;
- c) oferirea părților a informațiilor privind:
 - programul de mediere;
 - persoana mediatorului;
 - procesul de mediere, inclusiv caracterul confidențial al informației obținute de către mediator;
 - drepturile părților;
 - personalitatea părților;
 - resursele disponibile;
 - altă informație la cerere sau după oportunitate;
- d) informarea cu privire la riscurile / beneficiile și asistență în luarea deciziei, incluzând libertatea părților de a se retrage din proces în orice moment;
- e) pregătirea atentă a victimei și infractorului:
 - testarea așteptărilor reale;
 - evaluarea daunelor și necesităților;
 - posibilități de restituire/reparare a prejudiciului.

Ședința de mediere propriu-zisă

Această fază începe cu invitarea părților la locul stabilit al medierii, părțile, de comun acord, pot fi asistate de avocat, traducător, interpret, precum și de alte persoane, dacă legislația nu prevede altfel, iar în cazul minorilor, în mod obligatoriu de reprezentantul legal, avocat și pedagog sau psiholog.

Părțile se vor prezenta, li se va face cunoștință reciprocă dacă nu se cunosc (unii participanți), se stabilește ordinea expunerii părților, acestea discutând despre faptă și percepțiile lor referitoare la aceasta, acumulându-se informația corespunzătoare despre conflict și doleanțele fiecărei părți, după care, se va întocmi planul de negociere, ce va cuprinde problemele divergente care se atestă din discuțiile părților, de care depinde atingerea împăcării, cu expunerea acestuia în limbajul comprehensibil de ambele părți. Mediatorul va stimula verbal și încuraja ambele părți, pentru a discuta fiecare problemă

divergentă, pentru a identifica soluțiile convergente și acceptabile de ambele părți, la fiecare dintre probleme.

La această fază, rezumativ, mediatorul trebuie să întreprindă următoarele acțiuni:

- să faciliteze schimbul de viziuni și opinii;
- să ajute ca părțile să înțeleagă care sunt condițiile acceptabile pentru ele și dacă sunt reale de a fi îndeplinite;
- să ajute părțile să elaboreze un acord care să fie acceptabil pentru acestea;
- trebuie să se asigure că ambele părți percep acordul de împăcare corect.
- să dirijeze procesul de mediere corect, sărăguincios, în concordanță cu principiul liberului consimțământ, în conformitate cu prevederile legislației din domeniul medierii;
- să depună toată diligența necesară în vederea prestării unui serviciu de calitate în condiții de siguranță, respect reciproc, egalitate de șanse, respectarea diversității, corectitudine profesională și procedurală.

În cauzele penale, rezumativ, mediatorul desemnat deține următoarele drepturi:

- a) să ia cunoștință de informația privind fondul cauzei;
- b) să ia cunoștință de informațiile privind părțile participante la mediere;
- c) să aibă întrevederi cu părțile, inclusiv cu partea privată de libertate, fără a i se limita numărul și durata întrevederilor.

Drepturile menționate nu sunt exhaustive, mediatorul dispunând de exercitarea și a altor drepturi care se încadrează în obiectivele și forma de mediere selectată.

La cererea părților procedurii de mediere, mediatorul trebuie să dezvăluie informația cu privire la modul petrecerii medierii, educația, instruirea și experiența sa în mediere, iar la solicitarea expresă a uneia dintre părți, este obligat să asigure confidențialitatea informației comunicate în raport cu cealaltă parte. Fără a ține cont de confidențialitate, mediatorul este obligat să informeze autoritățile competente referitor la o infracțiune iminentă, despre care ia cunoștință în cadrul medierii, situație în care nu acționează principiul confidențialității.

Mediatorul poate solicita semnarea unui acord de confidențialitate și pentru părțile participante la mediere. Mediatorul poartă răspundere, în condițiile legii, pentru divulgarea informației puse la dispoziția sa în etapa de urmărire penală sau de judecare a cauzei în cadrul unui proces.

Finalizarea procesului de mediere

Procesul de mediere penală încetează la inițiativa părților, fie prin încheierea acordului de împăcare, fie prin refuzul părților de a continua procesul de mediere.

Mediatorul trebuie să încheie sau să suspende procesul de mediere, dacă medierea este utilizată într-un mod ilegal, sau dacă una din părți este incapa-

bilă să participe din cauza stării de ebrietate, incapacității fizice sau mintale sau limitarea capacității de exercițiu. Nu este admisibilă tergiversarea procedurii de mediator dar nici de părți, urmând să se insiste pe baza aceluiași principiu al priorității examinării cauzelor cu minori, la soluționarea cât mai rapidă a litigiului penal sau la constatarea imposibilității atingerii unui acord.

În cazul în care părțile ajung la un impas, mediatorul nu trebuie să continue discuțiile neproductive care ar afecta părțile din punct de vedere emoțional, urmând să fixeze o altă dată pentru continuarea negocierilor.

După oferirea tuturor oportunităților de expunere și dezbateri a problemelor, în cazul ajungerii părților la un acord, mediatorul va concretiza modul și termenele de executare a dispozițiilor acordului (contractului de mediere).

Contractul de mediere va cuprinde soluțiile clare convenite de părți, acțiunile sau inacțiunile pe care trebuie să le întreprindă fiecare din ele, condițiile urmând a fi sistematizate, recitite părților, iar dacă apar obiecții la formulare, se vor discuta cu eventuala modificare a condițiilor stabilite.

După întocmirea contractului de mediere (acordul), acesta se va semna de fiecare parte, precum și de reprezentantul legal al minorului, precum și se va menționa de către pedagog sau psiholog, că concilierea a avut loc fără abateri ce ar afecta minorul (presiuni, influențe incompatibile medierii etc.), înainte de semnarea acordului, reprezentantul legal se va expune dacă condițiile acordului sunt realizabile de către minor și dacă este de acord cu ele.

Dacă acordul presupune restituirea pagubei și/sau alte angajamente, mediatorul trebuie să pună în discuție când și cum va avea loc restituirea, stabilind un plan, monitorizând realizarea și consecințele nerespectării acordului. În acest caz procedura de mediere poate înceta odată cu executarea angajamentelor asumate prin acord.

În cazul medierii în cauzele penale în care împăcarea părților are drept rezultat înlăturarea răspunderii penale, părțile dispun de dreptul de a beneficia de serviciile unui mediator plătit de stat, în condițiile stabilite de Guvern.

Mediatorul se va ghida în activitatea de mediere de principiile stabilite în Codul deontologic al Mediatorului.

Conform art. 37 din Legea cu privire la mediere, mediatorul prezintă organului de urmărire penală sau instanței judecătorești, în procedura căroră se află cauza penală spre examinare, acordul de împăcare (denumit în alte acte normative contract), împreună cu un raport scris privind măsurile aplicate și rezultatul medierii, fără a dezvălui însă conținutul întrevederilor cu părțile.

Obligația enunțată atestă și prohibiția instanței de judecată sau a procurorului de a solicita conținutul acestor întrevederi, care considerăm că intră sub protecția confidențialității inclusive față de aceste organe.

Organul de urmărire penală sau instanța judecătorească verifică, în prezența părților, dacă acordul de împăcare a fost semnat conștient, benevol și cu respectarea drepturilor părților și procedează în conformitate cu legea procesuală, dispunând sau ordonând încetarea procesului penal prin sentință sau ordonanță motivată.

Aspecte finale pertinente procedurii de mediere

Reieșind din atribuțiile enunțate ale judecătorului și procurorului, inclusiv de inițiativă la mediere, se concluzionează că ei sunt subiecți activi ai acestei proceduri, necătând la faptul că judecătorul în cadrul procesului deține numai rol dirigitor, inițierea medierii constituind o dispensă în acest sens. La numirea mediatorului, după dispunerea medierii, procurorul sau judecătorul va expedia un demers pentru desemnarea unui mediator, Biroului de mediatori, nedispunând de dreptul recomandării unui anumit mediator.

După admiterea în proces a mediatorului, instanța de judecată va explica părților despre necesitatea cooperării cu mediatorul, avantajele încetării procesului prin mediere, efectele unei asemenea proceduri, drepturile lor în cadrul procedurii de mediere sus-menționate, dar și faptul că dacă nu se va atinge un acord la mediere, părțile nu sunt nici într-un fel afectate, iar inculpatului minor i se va explica faptul că medierea nu afectează prezumția sa de nevinovăție, care operează până la existența unei hotărâri definitive.

Conform drepturilor și obligațiilor sale enunțate mai sus, mediatorul devine un subiect al procesului penal, anume pe segmentul medierii, care, prin reglementarea în CPP, a devenit instituție procesuală penală, or, atât procurorul și judecătorul, cât și mediatorul, sunt independenți în exercitarea atribuțiilor lor, nefiind admisibilă imixtiunea reciprocă.

Primind numai încheierea sau ordonanța de efectuare a medierii, dar nu și cauza penală, mediatorul va putea solicita accesul la anumite informații din dosar, urmând ca procurorul să indice în ce măsură permite accesul la informațiile dosarului (volumul informației), în măsura în care nu este lezat secretul anchetei, urmând a fi atenționat în scris mediatorul, sub semnătură, de a nu divulga informațiile.

La faza judecării cauzei, judecătorul va permite accesul la dosar, excepționând situațiile examinării cauzei în ședință secretă, când va indica volumul la care se permite accesul.

Procurorul sau instanța de judecată nu va putea obliga mediatorul de a da declarații de martor, însă cu acordul părților care nu au ajuns la un acord de conciliere, în situații de excepție, este posibilă audierea mediatorului ca martor, nefiind indicată o astfel de interdicție în CPP, însă acest mediator nu va putea participa ulterior, la o eventuală dispunere repetată a medierii.

Reiterăm că procurorul sau instanța de judecată nu sunt obligați să dispună sau să ordoneze încetarea procesului la parvenirea acordului de împăcare în urma medierii, urmând să motiveze soluția de admitere sau respingere a acordului, totuși regula va fi admiterea acordului, reprezentând voința disponibilă a părților, și numai în cazuri excepționale (exemplu: s-au constatat presiuni psihologice asupra minorului, la semnarea acordului), acest acord va fi respins. La examinarea acordului, procurorul sau instanța vor verifica dacă părțile susțin acest acord în fața acestor autorități.

În situațiile în care este respins acordul de mediere, părțile nu sunt private de dreptul de a solicita procurorului sau instanței de judecată încetarea procesului penal în cazurile prevăzute mai sus.

Bibliografie:

1. Acte normative:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, Monitorul Oficial al RM, 1994, nr.1;

2. Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la 4.11.1950, în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.341;

3. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la 20.11.1989, ratificată de Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului nr.408-XII din 12.12.1990, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.51;

4. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16.12.1966, ratificat de Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990, publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.30;

5. Legea privind drepturile copilului nr.338/1994;

6. Codul de Procedură Penală a RM;

7. Codul Penal al RM;

8. Codul de Executare al RM;

9. Legea cu privire la procuratură nr. 294/2008;

10. Legea cu privire la probațiune nr.8 din 14.02.2008;

11. Legea cu privire la mediere nr.134 din 12.06.2007;

12. Legea cu privire la adaptarea socială a persoanelor liberate din locurile de detenție nr. 297 din 24.09.1999;

13. Hotărârea Guvernului nr.1643 din 31.12.2003 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la modul de executare a pedepsei penale sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității;

14. Hotărârea Guvernului nr.583 din 26.05.2006 cu privire la aprobarea executării pedepsei de către condamnați;

15. Hotărârea Guvernului nr. 1177 din 31.10.2007 cu privire la instituirea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate și aprobarea Regulamentului-cadru de activitate a acesteia;

16. Ordinul interdepartamental al Procurorului General, MAI, Directorului General al Serviciului Vamal, Directorului CCCEC nr. 121/254/286-0/95 din 18.07.2008 cu privire la evidența unică a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni, a cauzelor penale și a persoanelor, care au săvârșit infracțiuni;

17. Hotărârea Consiliului de mediere Nr. 1 din 16 iunie 2008;

18. Ordinul Ministrului Justiției nr.560 din 31.12.2008, cu privire la aprobarea condițiilor și formei contractului de acordare a asistenței psihosociale persoanelor liberate din locurile de detenție și a regulilor privind modul de întocmire a referatului prezentențial de evaluare a personalității;

19. Recomandarea CM/Rec (2010)1 a Comitetului de Miniștri către statele membre;

20. Regulile de probațiune ale Consiliului Europei;

21. Normele ONU pentru protecția minorilor privați de libertate, adoptate prin Rezoluția nr.45/113 din 14.12.1990;

22. Regulile minimale ale Națiunilor Unite pentru elaborarea măsurilor neprivative de libertate (Regulile de la Tokio), adoptate la 14.12.1990;

23. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de Organizația Națiunilor Unite prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985;

24. Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), adoptate prin Rezoluția nr.45/112 din 14.12.1998;

25. Recomandarea REC (2003)20 a Comitetului de Miniștri a Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată la 24.09.2003;

26. Recomandarea nr.R.19(99) a Comitetului de Miniștri către Statele Membre cu privire la mediere în cazuri penale, adoptată la 15.09.1999.

2. Hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție, cu caracter de recomandare:

1. Hotărârea Plenului CSJ nr. 39 din 22.11.2004 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii;

2. Hotărârea Plenului CSJ nr. 16 din 31.05.2004 cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei;

3. Hotărârea Plenului CSJ nr.1 din 15.04.2013 despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu;

4. Hotărârea Plenului CSJ nr. 8 din 04.07.2005 cu privire la practica aplicării legislației privind munca neremunerată în folosul comunității;

5. Hotărârea Plenului CSJ nr. 11 din 24.12.2004 cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare a bănuیتului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedura penală;

6. Hotărârea Plenului CSJ nr. 6 din 24.12.2004 cu privire la judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției;

7. Hotărârea Plenului CSJ nr. 7 din 07.04.2005 cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de judecătorul de instrucție la faza urmăririi penale;

8. Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 19.06.2006 privind sentința judecătorească;

9. Hotărârea Plenului CSJ nr.12 din 24.12.2012 cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale;

10. Recomandarea Curții Supreme de Justiție nr.38 cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent până la declanșarea urmăririi penale;

11. Decizia Plenului Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție nr.4-1ril-1/2013 din 07.05.2013 cu privire la interpretarea și aplicarea prevederilor art.270 alin.9 CPP al RM.

3. Lecturi recomandate:

1. Viorel Ciobanu, Vasile Rotaru, Victor Zaharia, Igor Dolea. Suport de curs. Justiția juvenilă. Instituția probațiunii în sistemul de drept al Republicii Moldova. Medierea penală, Elan Poligraf SRL, Chișinău, 2009;

2. Alina Budeci, Svetlana Chintea, Daniela Misail-Nichitin, Veaceslav Didăc. Audierea copiilor victime-martori ai exploatării sexuale comerciale. În drumar practic, Centrul Internațional " La strada", Chișinău, 2011;

3. Georgina Bodoroncea ș.a. Ghid de bune practici în materie penală, ediția a II-a, Universul juridic, București, 2007;

4. Corneliu Bârsan, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Ediția 2, Editura C.H.BERC, București, 2010;

5. Nuala Mole, Catatina Harby, Ghid privind punerea în aplicare a articolului 6 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului, Directoratul general pentru Drepturile Omului, Consiliul Europei F-67075, Strasburg Cedex, editat în Republica Moldova, 2003;

6. Mihai Lupu, Svetlana Râjîcova, Ghid pentru specialiștii din domeniul justiției juvenile, vol.II, Direcția Editorială a Institutului de Reforme Penale, Chișinău, 2004;

7. Tratat de drept procesual penal, Ion Neagu, editura Global Lex 2002, București;

8. Comentariu al Codului Penal al RM, Chișinău 2009;

9. Comentariu al Codului de Procedură Penală a RM, editura Cartier juridic, Chișinău, 2005;

10. Justiția în Moldova. Centrul de Drept al avocaților Chișinău ICNUR, 2004;

11. Ghid pentru specialiștii din domeniul justiției juvenile, irp.md, 2005;

12. Ghid pentru specialiștii în domeniul justiției juvenile, UNCEF, Chișinău, 2004;

13. Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală, autori Igor Dolea și Dumitru Roman, IRP, Chișinău;

14. Ghid privind munca neremunerată în folosul comunității, aplicată față de minori, IRP, Chișinău, 2005;

15. Ghidul consilierului de probațiune, IRP Chișinău, 2009;

16. Ghidul consilierului de probațiune, Chișinău IRP, 2004;

17. Expertiza judiciară în cauzele privind minorii, IRP, 2005;

18. Practici și norme privind sistemul de justiție juvenilă din România, unicef.org;

19. Drepturile minorului în conflict cu legea la nivel european, Violeta Melnic, studii juridice .md;

20. Drepturile minorilor și ale victimelor violenței în familie, Revista nr.1/2007, București, articol de Mariana Dumitrache;

21. Demersuri psihologice de reconfigurare a personalității infractorului în scopul reintegrării sociale, Universitatea București, Rezumatul tezei de doctorat, Mocanu Lăcrămioara;

- 22.** Generalizarea practicii judiciare de CSJ, cu privire la aplicarea legislației ce reglementează arestarea preventivă și arestarea la domiciliu, 2011;
- 23.** Evaluarea realizărilor în domeniul justiției juvenile în Moldova, UNICEF, Moldova, 2010;
- 24.** Practici și norme privind sistemul de justiție juvenilă din România, proiect realizat cu sprijinul Reprezentanței UNICEF din România în parteneriat cu Ministerul Justiției, raportul a beneficiat de contribuții valoroase din partea următoarelor instituții și organizații: Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului și Adopție, Institutul Național de Criminologie, Centrul de Resurse Juridice, Gallup International România, Asociația Alternative Sociale, Iași;
- 25.** Instituția reeducării minorului delincvent – concept și sensuri, Conf. Dr. Ortansa Brezeanu;
- 26.** Raportul de monitorizare privind implementarea Legii nr.8-XVI din 14 februarie 2008 cu privire la probațiune al DIP MJ;
- 27.** Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflați în contact cu poliția, autori Igor Dolea și Victor Zaharia, 2011;
- 28.** Audierea legală a copiilor victime/martori ai abuzului și neglijării, Ghid pentru profesioniști Daniela Sâmboteanu, Centrul Național de Prevenire a abuzului și Neglijării, Chișinău, 2009;
- 29.** Pluralismul socio-juridic și reglementarea probațiunii: standarde legislative universale și europene, Dr. Doina Balahur;
- 30.** Implementarea probațiunii în Republica Moldova – realități și perspective, Studiu al IRP.;
- 31.** Probațiunea presentențială a minorilor. Teorie și practică. Ediția Chișinău, 2005;
- 32.** Raportul misiunii de evaluare a necesităților în domeniul pregătirii pentru liberare a deținuților, Chișinău, 2007;
- 33.** Raport de evaluare și monitorizare a implementării instituției medierii în Republica Moldova/ Igor Dolea, Victor Zaharia, Gheorghe Gladchi, Vasile Rotaru, Marcela Dillon, Lilia Gribincea, Cristina Beldiga; Institutul de Reforme Penale, Chișinău, 2009;
- 34.** Institutul Național de Criminologie din România. Programe de justiție restaurativă în lumea contemporană (analiză documentară), drd. Ecaterina Balica, Drd. Adriana Cușmir, Drd. Raluca Simion, Drd. Mihai Micle, Drd. Cristina Dâmboeanu;
- 35.** Raport de monitorizare privind implementarea Legii nr. 134 din 14.06.2007 cu privire la mediere, realizat de Ministerul Justiției RM cu susținerea proiectului UNDP "Trasitional Capacity Support for the public Administration of Moldova" Autori: Zinaida GUȚU, Daniela VIDAICU., Chișinău, 2011,
- 36.** www.lhr.md;
- 37.** www.legearm.com;
- 38.** www.jurisprudencedo.com;
- 39.** www.juridice.md;
- 40.** www.csj.md;
- 41.** www.justice.gov.md